

Ročník IV.

1/96

Cena 10 Sk

BIBIANA

**REVUE
O UMENÍ PRE DETI A MLÁDEŽ**

L. Petránsky ml. / **Výhry a prehry BIB '95** ♦ D. Hevier / **Alica v supermarkete** ♦ J. Kiselová-Sitekova / **Hľadať s nádejou**
S. Šmatlák / **Radosť zaplatená trýznou** ♦ M. Rúfus / **Pamätník** ♦ S. Jakubová / **Pod kožou americkej rodiny** ♦ P. Liba / **Pán Boh ťa ochraňuje, rozprávka** ♦ M. Rovňáková / **Len o niečo menej krásne ako anjeli** ♦ J. Melicher / **Janko Silan deťom**

O B S A H

JÁN KAČALA

Ochranná funkcia kultúry /1

ĽUDO PETRÁNSKY ml.

Výhry a prehry BIB '95 /3

DANIEL HEVIER

Alica v supermarkete /7

OCENENIA BIB '95 /9

HLADAŤ S NÁDEJOU ...

Rozhovor s Janou Kiselovou-Sitekovou /10

STANISLAV ŠMATLÁK

Radosť zapltená trýžňou /14

MILAN RÚFUS

Pamätníček /17

SILVIA JAKUBOVÁ

Pod kožou americkej rodiny /19

PETER LIBA

Pán Boh ťa ochraňuj, rozprávka /25

LEN O NIEČO MENEJ KRÁSNE

AKO ANJELI

Rozhovor s Magdalénou Rovňakovou /30

JOZEF MELICHER

Básnik píše deťom /35

RECENZIE

Môj skvelý brat Robinzon /38; Chlapec na bielom koni /40; Päť zázračníkov /41; Slnecný lúč Svetláčik /42; Dobrodružstvá s veľkými šelmami /44

ONDREJ SLIACKY

Návrat ako pokus o objektivizáciu (K situácii literatúry pre deti a mládež v rokoch 1945—1949) /46

KNIHY NETREBA

LEN ZHROMAŽDOVAŤ

Rozhovor s Margitou Vargovou /51

JANUSZ DUNIN

Švédske sudičky rozdeľujú deťom knihy /56

KOMUNIKÁCIU NAUČIŤ

KOMUNIKOVAŤ

Rozhovor s Viktorom Lechtom /58

JAROSLAV TOMAN

Česká kritika versus súčasná detská kniha /61

JÁN BEŇO

Kopálovské Moravany /64

BIBLIOGRAFIA PŮVODNEJ

SLOVENSKEJ TVORBY

PRE DETI A MLÁDEŽ 1993, 1994 /67

SUMMARY /72

Šéfredaktor **ONDREJ SLIACKY**

Grafická úprava Marián Škripek

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, s finančným príspevkom štátneho fondu kultúry Pro Slovakia vydáva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, štyrikrát do roka.

Adresa redakcie: Bibiana, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, BOX 39, 814 99 Bratislava, telefón redakcie 07/381 41 62

Rozširuje a objednávkami prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Športová 5, 831 04 Bratislava

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pošt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

Redakčná rada: Ján Beňo, Klára Jarunková, prof. PhDr. Milan Jurčo, CSc., prof. PhDr. Ján Kopál, CSc., prof. PhDr. Peter Liba, DrSc., prof. PhDr. Viliam Obert, CSc., prof. Karol Ondreička, PhDr. Zuzana Stanislavová, CSc., doc. PhDr. Brigita Šimonová, CSc., doc. PhDr. Eva Tučná, CSc., Ján Uličiansky, PhDr. Vlasta Ulrichová, CSc., doc. PhDr. Viera Žemberová, CSc., PhDr. Marta Žilková.

MKSR 875/93

V čísle sú reprodukované ilustrácie z Katalógu BIB '95

OCHRANNÁ FUNKCIA KULTÚRY

JÁN KAČALA

Často sme dnes svedkami toho, ako zlyhávajú jednotlivci aj celé spoločenstvá (hľadať dôkazy o jednotlivcoch by bolo nosením dreva do hory: za spoločenstvá stačí uviesť príklad bývalej Juho-slávie). Prejavy zlyhávania a zlyhania sú rozmanité: je to napríklad aj nekontrolovaná honba za bohatstvom, aj podliehanie alkoholu a drogám, aj agresivita a kriminálne činy, aj šovinizmus a vojny. Naša špecifická národná situácia, keď sa zvnútra rozložil jeden spoločenský systém so svojou ideológiou nenávisti a popieraním pozitívnych duchovných hodnôt v dejinách nášho národa a nahrádza ho systém neúprosnej moci peňazí a hľadania novej cesty nášho národa i nášho mladého štátneho spoločenstva — táto situácia je nielen pre mnohých šokujúca, ale značí aj tvrdú previerku našich osobných aj spoločenských kvalít. A v tejto

previerke mnohí zlyhávajú práve pre nízky stupeň osobnej i celospoločenskej kultúry a z nej vyplývajúcej kultúrnosti. Zlyhávajú aj preto, že kultúra v živote jednotlivca i spoločenstva stále nemá to miesto, ktoré by sme si predstavovali a ktoré jej patrí. Kultúra totiž spolu s vierou a náboženstvom, s obsahom výchovy a vzdelávania, s rozvojom poznania, najmä vedeckého, ako aj s inými javmi môže byť a aj je významným činiteľom ochrany jednotlivca i spoločenstva pred negatívnymi javmi, ktoré sa pretláčajú do nášho osobného aj spoločenského či verejného života — osobitne v podmienkach terajšej transformujúcej sa spoločnosti, plnej protirečení a javov, ktoré sú z hľadiska dejinného procesu ľudstva nové a dosiaľ neriešené.

Vyzdvihujem teda ochrannú funkciu kultúry v živote jednotlivca i spoločenstva, a to v presvedčení, že spolu s inými javmi duchovného života práve kultúra môže v čase nebezpečenstva zapojiť naše národnoobranné mechanizmy, tak ako sme toho boli svedkami v protirečivých dejinách nášho národa už viac ráz v dávnejšej i dávnej minulosti. Zdá sa mi, že napriek našej nepriaznivej ekonomickej situácii a napriek zvyšovaniu sa sociálnych rozdielov u nás je práve kultúra povolaná bubnovať na poplach a oživovať, dávať do pohybu spomínané národnoochranné procesy proti priam lavínovite sa šíria-

cim negatívnym javom. A tu sa zároveň otvára príležitosť pre slovenskú inteligenciu, ktorá osobitne na základe svojho odborného poznania môže a musí nielen dvíhať ducha národného spoločenstva, lež aj seba samej.

V našej súvislosti zdôrazňujeme percepčný, prijímateľský vzťah ku kultúre, pripravenosť prijímať pozitívne kultúrne hodnoty a dať sa nimi ovplyvňovať a viesť, hoci nezanedbávame ani kreatívny, tvorivý vzťah ku kultúre, ktorý by zo strany tvorcu zasa mal byť výrazom pochopenia potrieb, ktoré daná epocha od kultúry očakáva, ba i vyžaduje, aby sa kultúra mohla stať a bola výrazným spolutvorcom, spoluformovateľom pozitívneho dejinného smerovania jednotlivca i celého ľudstva. Je pochopiteľné, že uvedený percepčný aj kreatívny vzťah ku kultúre sa navzájom podmieňujú a ovplyvňujú.

Ochrana kultúrou pred negatívnymi javmi by mala byť vecou jednotlivca i celého spoločenstva, pričom tu opätovne máme do činenia s prestupovaním sa a vzájomným podmieňovaním sa jednotlivca i spoločenstva, lebo čím viac jed-

notlivcov, tým väčšia je pravdepodobnosť, že na to bude pripravené aj celé spoločenstvo.

Rovnako sa nám tu žiada zvýrazniť potrebu vedomého aktívneho prístupu k uplatňovaniu ochrannej funkcie kultúry. A to je opätovne platforma pre inteligenciu a jej činnosť prácu v tejto oblasti.

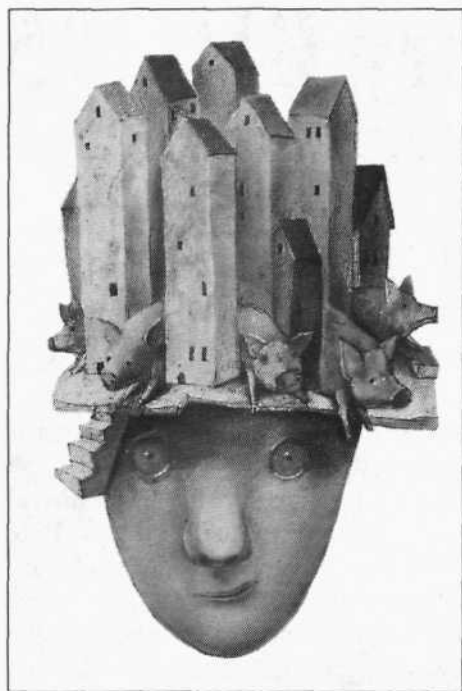
Som presvedčený, že ochranná funkcia kultúry práve v čase nepriaznivom na jej uplatňovanie a rozvoj, v čase nevidanej komercializácie nášho života, rozmachu korupcie a vedomého potláčania kultúrnej identity jednotlivca i spoločenstva bude rásť. Na to ju predurčujú jej nevyčerpatelné zdroje a stále nevyčerpané možnosti. Práve kultúra je povoláná na to, aby nenahraditeľne obohacovala náš život, aby ho orientovala na optimálne, historicky overené duchovné hodnoty, aby robila tento život originálnym a autentickým, a tým ho zároveň aj chránila pred tým, čo stojí proti kultúre — a tým aj proti človeku. Tak sa kultúra stane výrazným príspevkom aj ku kýtenej duchovnej obrode nášho národa.

Výhry a prehry BIB '95

ĽUDO PETRÁNSKY ml.

Keďže úroveň prezentácií vo viacerých výstavných sieňach v Bratislave sa stále nevie zbaviť silnej príchuť provincionalizmu, najväčšia táčha pri záchrane výtvarného renomé hlavného mesta Slovenska v zahraničí zostáva aj naďalej na medzinárodnej súťažnej výstave originálov ilustrácií detských kníh — známej ako Bienále ilustrácií Bratislava. Ak by sme mali byť presnejší, Bratislave na tomto poli konkuruje vo svete už iba Bologna, avšak tá je zameraná oveľa komerčnejšie, pretože tam už vydavatelia priamo predávajú detskú literatúru. Napriek tomu jubilejný 15. ročník (ktorý sa opäť uskutočnil v tradičných priestoroch Domu kultúry na Námestí SNP od 8. septembra do 31. októbra) nebol pre bienále až taký priaznivý, akoby ho k tomu mala tradícia zaväzovať. Problémy nastali už niekoľko mesiacov pred otvorením BIB, keď z ťažko pochopiteľných príčin bol zo strany organizátorov BIB '95 odmietnutý víťazný návrh výtvarno-priestorového riešenia (arch. D. Voštenák a kol.), aby po zdĺhavom naťahovaní ho nakoniec necelé dva mesiace pred začatím BIB pririekli S. Stankocimu a M. Debnárovi. Podľa toho vyzeralo aj výsledné riešenie, ktoré pôsobilo vyslovene nudne a neaktivizovalo diváka k pozeraniu sa na ilustrácie, len ich

mechanicky predkladalo. Ako čiastočné ospravedlnenie pre obidvoch autorov treba spomenúť, že výsledok výtvarno-architektonického riešenia sa v niektorých detailoch dosť odlišoval od ich návrhu. Nedostatkom bola i slabá propagácia bienále, o ktorom ani mnohí Bratislavčania nevedeli, že sa vôbec koná. Jeho plnšie divácke zviditeľnenie nastalo až po administratívnom opatrení zo strany Ministerstva kultúry SR (a jeho následnej mediálnej publicite), ktoré začiatkom októbra uvažovalo o predčasnom ukončení BIB. Údajne preto, že generálny komisár BIB '95 Igor Švec uzavrel pôvodnú zmluvu s Národným osvetovým centrom (ktorému priestory Domu kultúry patria) do 13. októbra a potom sa už neprolongovala. Nech sa už chyba stala na tej či onej strane, dôveryhodnosť BIB v zahraničí by sa jeho predčasným ukončením určite riadne naštrbila. Termín sa však napokon dodržal a demontáž výstavných panelov nastala až 1. novembra... Najprestížnejšie výstavné podujatie na Slovensku však malo aj svoje svetlejšie stránky a o tých by sme chceli predovšetkým písať.

Stasys Eidrigevicius, POESKO

SÚŤAŽNÁ PREHLIADKA

Ťažiskovou výstavou bola opäť súťažná prehliadka, ktorá predstavila 290 výtvarníkov zo 45 krajín. Na rozdiel od predchádzajúceho bienále sa organizátorom opäť podarilo pritiahnuť ilustrátorské veľmoci — Japonsko a USA, ktoré jednoznačne podporili nárast kvality a z jubilejného ročníka urobili skutočné fórum súčasnej detskej ilustrácie. Zdôraznil to i generálny komisár BIB I. Švec, keď povedal, že „Bratislavské bienále dospelo počas rokov k takému stupňu vývoja, že sa stalo jeho povinnosťou garantovať a reprezentovať predovšetkým umenie a výtvarnosť ilustrácie v hodnotovom význame týchto pojmov. BIB predstavuje, čo sa v oblasti sveto-

vej ilustračnej tvorby deje a tvorí, to najlepšie a má opodstatnenie pre estetickú nosnosť ilustrácie a jej vývoj.“ A práve preferovanie výtvarnej kvality možno ohodnotiť ako pozitívny vklad komisárskeho prístupu k výberu prác na 15. ročník bienále. Samozrejme, otázka koncepcie je vždy tou najdiskutovanejšou, no princíp výberu jedným komisárom (v spolupráci s poradným orgánom) sa mi zdá šťastnejší, ako keď sa pri selekcii zúčastňuje viacero autorských koncepcií. Výstava Šesťdesiate roky v slovenskom výtvarnom umení v Slovenskej národnej galérii je v tomto smere dostačujúcim príkladom. Inou otázkou je, ako sa s vyšším štandardom vystavených diel vysporiadala pri hodnotení medzinárodná porota. Ako povedala predsedníčka poroty, nemecká vydavateľka Gisela Stottele, rozhodovanie o ocenených bolo údajne dramatické, čo dáva tušiť, že záujmy porotcov boli rôznorodé. Zastavme sa len pri tohtoročnej Grand Prix. Získal ju štyridsaťtriročný Angličan John Rowe za cyklus ilustrácií do knihy, ktorú vydal rakúsky vydavateľ Michael Neugebauer (bol členom poroty BIB '95). Ani v najmenšom nechcem spochybňovať výtvarnú úroveň obrázkov — tá bola bez debaty špičková, rovnako aj ich schopnosť komunikovať s detským čitateľom. Príchut' zinscenovania však priniesol spomenutý vydavateľ o niekoľko týždňov neskôr, keď si svojho kmeňového ilustrátora pozval do svojho stánku na knižnom veľtrhu vo Frankfurte nad Mohanom, aby mu za patričnej publicity (ktorá by sa mu asi v Bratislave nedostala) cenu odovzdal. Zatiaľ však zostaňme pri konštatovaní, že išlo o šikovný obchodný ťah Michaela

Neugebauera... Z ostatných ocenení spomeňme aspoň Zlaté jablko pre slovenskú výtvarníčku Janu Kiselovú-Sitekú za skvelé ilustrácie do knihy O. Sliackeho Adam a Eva (vyšla vo vydavateľstve Mladé letá), ktoré sa dostali do pozornosti porotcov už aj pri Súťaži o najkrajšiu knihu Slovenska '94. Teoretickým pendantom k výstavnej prehliadke bolo na druhý deň po otvorení bienále medzinárodné sympóziu na tému Ilustrácia ako tovar — jej umelecká hodnota a podmienky súčasného knižného trhu. Bolo len príznačné, že množstvo príspevkov vplyvných znalcov detskej ilustrácie, medzi ktorými dominoval univerzitný profesor z Frankfurtu K. Doderer, a následný okrúhly stôl niektorých držiteľov Grand Prix z BIB, priniesli aj množstvo rôznych názorov. Ako teda umocniť pôsobenie detskej ilustrácie v konkurencii oveľa agresívnejších vizuálnych médií tak, aby jej umelecká kvalita nešla prudko nadol a aby sa z detskej knihy nestala vyblýskaná vitrína technickej exhibície? Za pozornosť stojí napríklad názor nemeckej ilustrátorky B. Schröderovej, ktorá pripustila, že dobrá ilustrácia by mala byť zaujímavou aj zo strany zahraničnej koprodukcii, no zároveň by nemala strácať znaky národnej výtvarnej tradície. Tie by ju potom (ak je, samozrejme, na vysokej výtvarnej úrovni) robili zaujímavou aj v medzinárodnej konfrontácii. Ako príklady ilustrátorov z bývalého východného bloku uviedla K. Pacovskú z Česka, Dušana Kállaya zo Slovenska, S. Eidrigeviciusa a M. Murawského z Poľska a N. Popova z Ruska. Do tohto bloku môžeme zahrnúť aj workshop pre účastníkov z rozvojových krajín,

ktorý v dňoch 10.—17. septembra viedol v Bratislave a Moravanoch nad Váhom prof. Dušan Kállay. V krátkom pohľade na slovenskú kolekciu platia slová jedného z jej účastníkov — Roberta Bruna: „Trhový mechanizmus paušálne implantovať do sféry kultúry neprináša šťastné riešenia. Domáca expozícia je výsledkom tohto stavu — máme na mysli zúženú možnosť výberu. Preto vďaka za vydavateľskú statočnosť dať priestor artistickým projektom ilustrovaných kníh.“

Žiaľ, prevažne konzervatívne orientovaná porota neocenila práve takéto počiny vydavateľstva BIB Art (Bratislava) v podobe vydania knihy V. Šuplatu Piatí zázračníci, ktorú ilustroval práve Robert Brun, a k nespornému majstrovstvu ilustrátora iba poznamenala, že jeho spôsob videnia je pre deti príliš náročný...

SPREVODNÉ PODUJATIA

Ako sa už stalo zvykom, súťažnú prehliadku Bienále ilustrácií Bratislava kolorujú sprievodné podujatia, ktoré i tohto roku púťali veľkú pozornosť. Boli tu vystavené najlepšie práce z výstavy Ázijského kultúrneho centra v Tokiu pod názvom Noma Concours, výstava mladých ilustrátorov z výtvarných Akadémií Figures Futur, prezentácia troch renomovaných zahraničných vydavateľstiev: Grimm Press (Tchaj-wan, Annick Press (Kanada) a Patmos (Nemecko). V medzinárodnom dome pre deti v bratislavskej Bibiane bola paralelne inštalovaná výstava Ľudovíta Fullu, ktorá voľne nadväzovala na výstavu typu Hrajme sa s Picassom, a autorská

výstava známeho poľského ilustrátora Josefa Wilkoña. Naschvál som si nechal na koniec dvojexpozíciu v strednej sále Domu kultúry, v ktorej vystavovali držiteľ Grand Prix BIB '93 Talian Lorenzo Mattotti a držiteľ azda najprestížnejšej svetovej ceny za detskú ilustráciu — Cený H. Ch. Andersena za rok 1994 Švajčiar Jörg Müller. Tu sa totiž koncentroval výstavný vrchol bienále. Lorenzo Mattotti s hrovou ľahkosťou rozmaľovával svoje pastelové presahy do oblastí, kde nevládnu len Pinocchiovia a Eugeniovia, ale aj svet komiksov s humornou iskrou a módnych návrhov pre špičkové časopisy. „Predtým, ako som začal ilustrovať detské knihy, pracoval som ako tvorca komiksov v humoristických a neskôr v módnych časopisoch,“ vysvetľuje L. Mattotti. „No maľba a komiksy zostali mojím 'voľným' potešením. Napríklad komiksy robím špeciálnym spôsobom: jeden príbeh robím raz za tri roky. Pri jeho tvorbe sa cítim, ako keby som písal román alebo tvoril film. Vznikajú tak seriálové, nikdy sa nekončiace príbehy.“ Na našu otázku, či nenastáva v tomto príbehu aj určitá schizofrénia, keď ho autor prerušuje inými aktivitami a musí komunikovať s inými divákmi, Mattotti odpovedal: „Na ten istý svet existujú rozličné pohľady, no podstata, aspoň u mňa, zostáva tá istá. Ponechávam si totiž možnosť rozvíjať určité prvky, či už vo svete módy, alebo v detskom svete, ktoré sa snažím navzájom dopĺňať a prepájať.“ Ilustrácie Jörga Müllera zase seriálovo odkrývali pamäť mesta. „Ľudia v súčasnosti už ani nevedia, po akých pamiatkach dennodenne šliapu,“ hovorí švajčiarsky výtvarník. „Žijeme vo veľkom

trhu, ktorý potláča ľudskú dušu. Pri jej skúmaní sa však nesnažím o objektívny obraz, no jej kontúry by mali mať dokumentárnu presnosť.“ Prikladom pre tieto Müllerove slová potom môžu byť tri veľkoformátové obrazy prítomné na bratislavskom bienále, pričom na jednom z nich — vo fiktívnom stredovekom dome — bol detailne analyzovaný jeho život. Pri sledovaní kladov 15. ročníka Bienále ilustrácií Bratislava nesmieme zabudnúť ani na zostavenie reprezentatívnej prehliadky päťdesiatich autorov — akési The Best of BIB '95 — ktorá bude rok putovať po rôznych krajinách sveta (Japonsko, Tchaj-wan, Francúzsko, Švajčiarsko, Holandsko, Švédsko). Je to po prvýkrát v histórii BIB, keď s jeho selektívnym výberom sa budú môcť zoznámiť aj zahraniční diváci. Jeho reprezentatívnosť určite zdôrazní aj po dlhom období výpravný katalóg k BIB '95, ktorý v grafickej úprave V. Rostoku technicky pripravilo bratislavské Rabbit & Solution Studio.

Bolo toho veľa alebo málo? Je objektívnym ukazovateľom úrovne Bienále ilustrácií Bratislava 1995 takmer tridsaťtisíc návštevníkov? Nebolo by však toto číslo oveľa menšie, keby sa neurobilo okolo BIB predčasné haló? Niektoré deti boli sklamané, že na BIB neboli pohyblivé obrázky, teda video, iné boli z ilustrácií celú uveličené. Podobná rozkolísanosť sa dala vypočítavať aj u dospelých. Niekoľko momentov, na ktoré sme sa snažili upozorniť, však potvrdilo jeho vývojajschopnosť. Všetko zostáva v rukách dospelých, no stále by sa to celé malo krútiť okolo nezafaženého sveta detí...

Alica v supermarkete

PRÍSPEVOK K TÉME ILUSTRÁCIA AKO TOVAR – BIB '95

DANIEL HEVIER

Neviem, či je moja kvalifikácia (absolvent estetiky na univerzite, editor, majiteľ vydavateľstva, autor, rodič a notorický knihoholik) dostatočná pre toto fórum. Ak nie, berte, prosím, týchto niekoľko poznámok ako názory človeka, ktorý sa témou sympózia Ilustrácia ako tovar dobrovoľne, rád a s potešením trápi dobrých dvadsaťpäť rokov.

Vymedzenie sympózia beriem ako rýdzo teoretické, účelové, abstrahujúce, pretože ilustrácia, resp. knižná ilustrácia a ešte presnejšie knižná ilustrácia pre deti a mládež, je iba jednou vrstvou tvoriacou knihu. Ako je známe, tými ďalšími sú text, grafická úprava, obálka, druh a gramáž papiera, typ a veľkosť písma, literárny žáner, ale aj také nedefinované a niekedy iracionálne prvky, akými sú vôňa knihy, meno autora, krajina pôvodu, povest' vydavateľstva a ďalších „N“ faktorov.

Zúčastnil som sa však na prvej vydavateľských rokovaní, rozhodoval som sa prvejkrát, či sa mi určitá kniha páči, či ju kúpim sebe alebo mojím deťom, či mi konkrétny ilustrátor vyhovuje ako autorovi alebo vydavateľovi, aby som vedel, že ilustrácia v detskej knihe je až na 1. mieste.

Obrázok bol totiž v detstve ľudstva rovnako ako v detstve každého z nás prítomný nesmierne intenzívne. A dnes žijeme v dobe, ktorú mám niekedy pokušenie nazvať éra povrchnej vizuality. Vizuality, ktorá nahrádza prírodné tvary, línie, farby umelými. Reklama, móda, priemyselný design, masová kultúra, televízia, video, počítačová oblasť, šport, automobilizmus sú vonkajšími prejavmi umelej vizuality, ktorá sa čoraz viac začína odtrhávať od svojho pragmatického základu, stáva sa samostatným fenoménom, ba dokonca nadobúda prejavy individuálnej či kolektívnej drogy (za všetky formy spomeňme iba závislosť na hracích automatoch alebo sledovanie televízie).

Takáto vizualita určená na povrchné vnímanie a podvedomé prijímanie, vizualita, ktorá obsahuje širšiu a dokonalejšiu škálu prvkov ako dokonca príroda, je veľmi pôsobivá, intenzívna a — nebezpečná.

Pre dnešného dospelého či malého človeka potom môže byť návšteva supermarketu, ktorý je napr. aj na vysokej designárskej úrovni, silnejším vizuálnym i emocionálnym zážitkom ako pobyt v prírode.

Týmto som chcel vymedziť úlohu knihy i samotnej knižnej ilustrácie, pretože sa mi čoraz väčšmi zdá, že úloha a zároveň šanca na prežitie je u oboch rovnaká: stať sa protipólom kolektívnej, masovej produkcie a poskytnúť detskému príjemcovi intímny priestor, azyl pre imaginatívnosť, kreativitu, emocionalitu, rozvíjanie morálnych návykov, logické myslenie a pod.

(Ak hovorím o knihe, mám na mysli archaickú predstavu knihy v bradburyovskom zmysle — knihu ako nositeľa istého ľudského posolstva, nie priemyselné písanie, ilustrované, vyrábané, predávané a šrotované produkty).

Téma nášho sympózia nám však tvrdí, že ilustrácia, a teda aj kniha je tovarom. *Illustration as goods*. V tomto prípade by som tento názov doplnil: „*Illustration as good goods*.“ Ilustrácia ako dobrý, kvalitný, hodnotný tovar.

Ilustrácia takto chápaná musí potom obsahovať celý rad vnútorných kvalít, neraz i protirečivých: musí byť prísne účelová a zároveň slobodná, musí byť individuálnym členom širšieho tímu, musia v nej byť do istej miery potlačené subjektívne želania, musí byť obsahovo i formálne redukovaná a zároveň explozívna, musí mať výtvarné hodnoty a zároveň ich nesmie absolutizovať, musí, musí — nesmie, nesmie ... V nárazoch a prienikoch obmedzení a ambícií sa rodí jedinečná možnosť súčasnej ilustrácie pre deti a mládež.

Súčasná ilustrácia všeobecne môže byť dnes (pri existujúcich technických, polygrafických, ko-

munikačných možnostiach) magnetom, ktorý pritiahne detského vzdelaného analfabeta ku knihe a ktorý vráti knihe miesto, aké jej v histórii ľudstva doteraz patrilo.

Pravdaže, toto sa môže odohrať za podmienok, že ilustrácia nepodľahne všeobecnému javu, ktorý som nazval povrchná vizualita. Že prijme napríklad ponuky komputerizácie len prísne výberovo, že podnety z reklamy, priemyselného designu, zábavného priemyslu dokáže reinterpretovať, že bude jednoducho vytvárať — opakujem to znova, intímny priestor pre osobnosť (dieťaťa).

Tento intímny priestor, paradoxne a prekvapivo, však nemusia vždy vytvoriť vysoko artistné, profesionálne zvládnuté ilustrátorské prejavy, ktoré poznáme z výstav, BIB-ov a produkcie piatich-šiestich vydavateľstiev vo svete. Nemôže ho však vytvoriť ani úpadková, priemyslová výroba ilustrácií typu Disneyho, keď sa pôvodný maliarsky, autorský rukopis rozmení v rukách stoviek anonymných ilustrátorských remeselníkov. Nemôže ho vytvoriť ani počítačová grafická technika sama osebe.

Antoine de Saint-Exupéry bol, prísne vzaté, trefotriedny kresliar, ale jeho ilustrácie k *Malému princovi* sa už prestali brať ako autorská výstrednosť a knižná kuriozita.

Zobral som tento výnimočný príklad, aby som danú tematiku ešte viac vyhrotil: oblasť knižnej ilustrácie pre deti a mládež je územím, na ktorom nemôže postaviť svoj stan hocikto. Vynikajúci maliar, precízny grafik, skvelý knižný

designér, dokonalejší fotograf, zručný kresliar môžu byť absolútne nepoužiteľní pre túto oblasť, ak im bude chýbať schopnosť a ochota vytvárať vizuálnu intimitu.

Vo chvíli, keď som začal písať svoj príspevok, vysielalo rádio RAGTIME poslucháčsku reláciu, v ktorej dospeli, ale ešte stále mladí poslucháči debatovali s moderátorom na tému ROZPRÁVKY. Niekoľkokrát tam zaznel takýto názor: keď som bol dieťa, nemal som rád Andersenove rozprávky. Prečo? pýtal sa moderátor. A odpoveď znela:

„Bál som sa ilustrácií.“

Vo svete, v ktorom si môžeme vyberať či skôr nevyberať, čoho sa

báť skôr, by ilustrácia, kniha, umenie nemali obsahovať túto možnosť.

Súčasná kniha pre deti a mládež by mala byť súkromnou, teplou Altamirou, kde si jej obyvatelia môžu v nenáhliivom plynutí času pozerať znaky, kresby, línie, farby tvoriace správu o ich živote.

V dnešnom čase reálnych i psychických vojen, kolapsov krajín i jednotlivcov, v organizovanom mámení zmyslov, musíme všetci, ktorí ešte veríme, že kniha sa dá zachrániť aj pre ďalšie generácie (a viete dobre, že takýchto ľudí čoraz viac ubúda), urobiť pre toto oveľa viac, ako je v silách jednotlivca. Nemáme na to už veľa času.

OCENENIA BIB '95

GRAND PRIX

John Rowe, Veľká Británia

(Rudyard Kipling: *DIE ENTSTEHUNG DER GURTELTIERE*. Neugebauer Verlag. Gossau 1994)

ZLATÉ JABLKO

Louis Joos, Belgicko

(Rascal: *EVA. École des Loisirs*, Paríž 1995)

Les Chatés Pelés: Francúzsko

(Les Chatés Pelés: *VIVA LA MUSIQUE*. Seuil Jeunesse 1995)

Jana Kiselová-Sitekóvá, Slovensko

(Ondrej Sliacky: *ADAM A EVA. Mladé letá*, Bratislava 1994)

Shi-Ming Chang: Tchaj-wan

(Lin Hal-yin: *CHINESE FABLES*. Grimm Press, Talpel 1995)

PLAKETA

Angelo Lago, Brazília

(CENA DE RUA. RHJ, Belo Horizonte 1994)

Bente Olesen Nyström, Dánsko

(THE WAY TO THE FEAST. Gyldendal, Copenhagen 1994)

Mireille Vautier, Francúzsko

(Patrick Mosconi: *TOUTE L'EAU DE MON COEUR*. Albin-Michel. Paríž 1994)

Shinro Otake, Japonsko

(Shinro Otake: *MONSIEUR JARRY*. Fukuinkan Shoten. Tokio 1993)

Vladimír Burkin, Rusko

(Henrich Sapgir: *SMEJANCI*. PIC, Moskva 1995)

HĽADAŤ S NÁDEJOU...

Rozhovor s maliarkou a ilustrátorkou Janou Kiselovou-Sitekovou, držiteľkou Zlatého jablka BIB 1995

Jana Kiselová-Siteková sa narodila 24. 5. 1942 v Prešove. Po maturite na Jedenást-ročnej strednej škole v Spišskej Novej Vsi absolvovala roku 1967 Vysokú školu výtvarných umení v Bratislave, oddelenie voľnej grafiky u profesora V. Hložníka. Za ilustračnú tvorbu dostala roku 1975 Čestné uznanie v súťaži Najkrajšia kniha ČSSR za knihu Muško a Miško na severnom póle, roku 1983 Cenu vydavateľstva Mladé letá za knihu veršov Čarokruh, roku 1986 Cenu Ludovíta Fullu a roku 1991 Plaketu BIB. Roku 1994 získala opäť Cenu vydavateľstva Mladé letá za ilustrácie ku knihe Ondreja Sliackeho Adam a Eva. O rok neskôr za túto knihu dostala jedno z najvýznamnejších medzinárodných ocenení Zlaté jablko na najprestížnejšej medzinárodnej výstave ilustrácií detských kníh na svete BIB '95.

Biblické príbehy sú už oddávna vďačným námetom pre celé generácie spisovateľov a maliarov. Je však pomerne ťažké spracovať tento námet tak, aby bol prijateľný pre dieťa. Je vôbec možné výtvarne pretransformovať jeho etický pátos do podoby, v ktorej by bola zachovaná celistvosť jeho poznávacej hodnoty, a zároveň dosiahnuť čo najväčšiu citovú a estetickú zainteresovanosť?

Či je možné tento veľmi vážny, hlboký a asi nikdy nie celkom pochopiteľný príbeh priblížiť prijateľne dieťaťu, či je možno ho plne zaujať citovo, esteticky? Nie je to jednoduché a v plnej miere sa to asi ani nepodarí. Keď som si doniesla rukopis Adama a Evy domov, veľmi som zneistela. Slovom bol obsiahnutý obrovský priestor, tvoril sa vesmír, diali sa úžasné zázračné veci. A čo ilustrácie? Čím a ako

začať? Téma ma veľmi priťahovala, nič podobné som dovtedy neilustrovala.

Najprv ma priťahovalo to neznáme — anjeli. Ako ich vymyslieť, aby neboli len dekoratívnou výplňou knižky. Aby neboli všeobecní, ale typovo vyhranení, aby každý z nich mal svoje dôležité miesto — svoje poslanie, svoju robotu, ktorú si vykonáva s plnou vážnosťou. Aby boli deťmi i nie deťmi. Možno určiť ich vek? A tak som sa snažila nebo namaľovať činorodé, naplnené prácou. Anjeli ťahajú drevené vozíky, vrchovato naložené oblakmi brčkovými ako ovčie kožuchy, aby ich umiestnili na tie správne miesta. Niektorí pobehujú s džbánmi, aby poliali možno nebeské kvety...

Potom som kreslila deťom už dôverne známe božie výtvary — stromy, kríky, kvety, plody, mnohé kopytníky,

maličké hýle, leopardy, krokodíla, kačku, nosorožca a nakoniec nahého človečika Adama. Tak vzniklo stvorenie sveta.

Obálku som pokryla rôznymi chrobákmi, motýľmi, včelami, muchou, krtkom, čmeliakom, ježkami, myškami, lienkou, tým mimoriadnym svetom prírodných miniatúr. Anjeli, ktorí letia priestorom (jeden fúka do píšťaly, druhý trúbi na rohoch), sú rôznej pleti. Jeden je počerný a čiernovlasý, druhý má bielu pleť a zlatisté vlasy. Aj Adam a Eva sú „poľudštení“. Na úteku z raja nie sú celkom sami — bežia s nimi dva zajačiky, ktoré sú tiež zarmútené ...

Vaše ponímanie Adama a Evy je novátorské, provokujúce. Hneď bolo zrejmé, že pôjde o „estetickú parádičku“ pre náročných. Na pulloch kníhkupectiev sa však ukázalo, že kniha zaujala i „lajkov“. Míňala sa a svojou magickou obraznosťou priťahovala čitateľov všetkých vekových kategórií. Komunikatívnosť vášho výtvarného prejavu tu možno spočíva práve v poľudštení nadpozemského príbehu. Aj anjel s ohnivým mečom, ktorý hliadkuje pred rajskou záhradou, sa nemračí, je smutný a možno iba medituje nad svojím náhlým osamotením. Je to vaše malé stvorenie sveta.

Anjel s ohnivým mečom — táto ilustrácia je mi asi najbližšia. Nahodila som si ju ešte pri čítaní. Tu bude anjel a takto bude uložený raj. Ale „ukutie“ konečnej podoby bolo veľmi dlhé. Najprv som sa sústredila na anjela. Asi by to malo byť „dospelé dieťa“, ktoré musí pevne stáť na svojich nôžkach, musí byť zodpovedné, vážne

v poslaní, ktoré má. Snažila som sa „vymurovať“ múr, ktorý pred nami ľuďmi navždy uzavrel všetky hodnoty. Aby obrázok nebol až taký nedostupný, vedľa anjela stojí zatúlaný zlatý škrečok, na múre sedia vtáky a na oboch stranách sú umiestnení dvaja buclatí pomocníci, ktorí nad tým všetkým pomáhajú bdieť. Budú si chrániť raj pred ďalším prehrešením. Je to neúprosný predel, a človek vyhnaný z týchto božských výšin musel začať inak. Bez pomoci a tvrdo.

Neodmysliteľnou charakteristikou vašej ilustračnej tvorby je zmysel pre dekoratívny detail. Čo je dôležité, tieto detaily (či už ide o florálne prvky alebo o kostymérsku vycizelovanosť) sú prvkami, ktoré dokresľujú charaktery a gradujú dramatikú zobrazovaného deja. Vytvárajú neopakovateľnú atmosféru tajomna a mystickej osudovosti. S touto charakteristikou korešponduje aj tematické rozpätie knižných titulov, dominujúcich vo vašej ilustračnej tvorbe. Je táto skutočnosť predurčená vašim vlastným výberom?

Nemala som nikdy možnosť vyberať si z viacerých ponúkaných knižných titulov, to nie, ale mala som šťastie, že takmer každý ponúknutý titul bol vždy príťažlivý, hodnotný a teda zaväzujúci. Spomeniem niekoľko knížiek za posledné roky — napr. Lindgrenovej Zbojníkova dcéra Ronja — nádherná predloha, ktorá bola i sfilmovaná. Príbeh popretkávaný prírodou ... Práve toto potrebujem pri ilustrovaní, veď prepojenie prírody a človeka je odveké a nedeliteľné. Začalo sa to práve tou rajskou záhradou ... Fantazijné

bytosti sa vyskytujú v tejto i v niektorých ďalších knihách... Fascinujú a pre výtvarníka sú nekonečne inšpirujúce. A. S. Puškin — jeho balady a piesne Čierny šál — ďalší nádherný titul. Poézia Maše Haľamovej. Kvetý vln — stará japonská lyrika — krehká, jednoduchá a pritom dáva veľmi silný zážitok. Kráľovské ságy z čias Vikingov. Príbeh malých polárnych medvedíkov v nekonečnom bielom priestore od japonskej autorky, škótske rozprávky, arménske bájky, pôvabné a poučné príbehy z tajgy a tundry. Stále iné a iné svety.

Časť vašich ilustrácií je maľovaná na textíliách, niektoré majú dokonca podobu „koberčekov“. Aj obrázky k Adamovi a Eve vzdialene pripomínajú staré čínske maľby na hodvábne ...

Nie je to čínsky hodváb, ale slovenské plátenko — dobre do mäka vyprané plachty. Práve pri Puškinovi som si povedala: obrázky budú na textílii. Vôbec som nevedela, čo ma čaká, lebo plátenko neposlúchalo. Po dlhšom hľadaní som zistila, že mi vyhovuje lepšie ako papier — znesie oveľa viac. Napr. rajska záhrada mala miestami niekoľko vegetačných výplní. Aj smerovanie stromov sa menilo. Aj vtáky menili svoj výzor, výraz. A plátenko vydržalo ...

Ako napovedá vaše najnovšie a zároveň najvyššie ocenenie — Zlaté jablko na BIB '95, Adam a Eva patrí k vrcholom vašej ilustračnej tvorby. Napriek vážnosti zobrazovanej témy je táto knižka žiarivá, radostná, farebne a kompozične bohatá, je predzvesťou nového života. Dáva tušiť, že i taký dramatický zlom, akým sa pre človeka stalo vyhnanie z raja, vytvorilo zároveň nevyhnutný predpoklad jeho strastiplného, ale pritom nesmierne bohatého pozemského prerodu. Na jednej strane stojí utrpenie a na tej druhej prehĺbenie ľudskosti. O jeden raj sme už prišli. Možno práve v umení sa pokúšame vytvoriť jeho alternatívu ...

Zem je bohatá a úžasne štedrá. Vydáva nám všetky svoje dary z ovzdušia, z povrchu i zo svojho vnútra. Život sa napriek všetkému neustále zázračne obnovuje. Máme nádhernú vegetáciu, zvieratstvo asi ako v rajskej záhrade. My ľudia sme však priveľmi rozdielni, medzi nami je málo dobrej vôle, sme netolerantní, v mnohom nemúdri. Sú tu prírodné pohromy, sú tu ľudské pohromy. Ten druhý raj je nedosiahnuteľný, tak ako hviezdy. Ale asi práve preto vždy budeme hľadať jeho alternatívy aspoň v malom. Hľadať s nádejou ...

Pripravila LUBICA KEPŠTOVÁ

Radost' zaplattená trýzňou

STANISLAV ŠMATLÁK

Čo je za touto knižkou, patrí do najintímnejšej zóny básnikovho súkromia. Človek zvonku by sa nemal tejto jeho konkrétnej životnej skúsenosti, či vlastne údely, dotýkať zvedavou, hoci aj priateľsky nežnou rukou. Básnik sa však sám rozhodol poskytnúť nám prístup aj do tejto zóny svojho životného bytia, pozývajúc nás do knižky, ktorej vznik i zmysel dopovedáva jeho autorský doslov a potvrdzujú podpisy jej oboch pôvodcov:

„Začalo sa to celkom nevinne. Darovala mi pamätníček, pomaľovaný jej obrázkami. A medzi obrázkami — z dôvodov mne neznámych — nechávala jeden list voľný.

Pochopil som to po čase ako tiché pozvanie do jej hry a na každý voľný list som si ku každému jej obrázku začal písať báseň...

Ovládlo ma to tak, že som ani nezbadal, ako sa mi krásna hra mení na ľudský údel. V Modlitbičkách som sa rozprával s Dieťaťom skrze vlastné bezstarostné detstvo. Avšak tu, v Pamätníčku, viedol som ten rozhovor skrze detstvo môjho raneného mláďatka. A tak sa z modlitbičiek stávali modlitby, ich staršie sestry. Ak sme vám chvíľami boli trochu ťažké, prepáčte nám, ono to časom prejde.“ (Autormi podpísané.)

Knižka, ktorá z tejto dôvernej spolupráce vznikla (Milan Rúfus: Pamätníček — Modlitby za dieťa, Mladé letá

1995), je teda opäť plodom súhry výtvarného a básnického prejavu. Tento raz však prvotne inšpiračným podnetom pre básnika nebolo dielo nejakého jemu blízkeho výtvarného umelca, ako to bývalo dosť často v poézii Milana Rúfusa, ale autenticky detské obrázky v „pamätníčku“, ktorý „milovanému ocinkovi“ darovala raz jeho dcéra Zuzička. Vnútny priestor, do ktorého nás knižka pozýva, preto nie je priestorom určeným dialógom dvoch umení, ale je priestorom až primárne životným, utváraným a zapĺňaným na základe vzťahu otca a dcéry: je to významové pole, ktoré určuje a ovláda vzájomné puto dospelého muža a jeho vlastného navždy „raneného mláďatka“.

Krása však ani v tomto „dvojspeve“ poézie a výtvarného prejavu nechýba, veď Zuzankine obrázky, ktoré vo výbere reprodukuje táto knižka, sú naozaj pekné, žiarivé svojou farebnosťou a podivuhodne pevné v línii kresby. Dozaista, v tom ešte nie je nič prekvapujúce, pretože deti „vedia“ kresliť a maľovať skôr, ako sa naučia písať. No zdá sa mi, že niečo osobité sa na týchto detských obrázkoch predsa dá vybrať; napríklad to, že v nich celkom absentujú motívy rozprávkovej fantastiky a že ich tematika je napospol až vecne reálna: Zuzanka kreslila rozličné druhy kvetov, ovocia, kačičky na vode a rybky vo vode, hríby

na lúke, motýľa zvaného „babôčka admirálska“, veľkonočné vajíčko a pod. Pritom v jej zobrazovacom geste je nápadne prítomná vôľa multiplikovať, znásobovať vecné objekty, preto na väčšine obrázkov v knižke je sústredených mnoho kvetov, veľa ovocných plodov (zrejme jahody, čerešne, slivky, jabĺčka, hrušky), veľa, veľa kačičiek a veľa rybiek, priamo záplava hřibov, ba aj tá škola ako jeden veľký dom má mnoho okien i vchodov a okolo nej je veľa stromov. A práve za touto hojnosťou vecí, konkrétnych a reálne dosiahnuteľných, môžeme teraz i my, čitatelia knižky, uvidieť nielen usilovnú ruku malej maliarky, ale predovšetkým nazrieť do jej štedrého a žičlivého srdca: bol to predseda priamo hmatateľný **dar** dcérky milovanému otcovi. Dar, ktorý vzišiel z najčistejšieho citového vzťahu, aký môže jestvovať v ľudskej pospolitosti — z lásky dieťaťa k svojmu rodičovi.

A čo básnik, kladíme si trochu nemeselú, pretože ostýchavú otázku. Uvedomujeme si totiž a chápeme ako absolútne prirodzené, že v tomto intímnom dialógu partner dieťaťa je predovšetkým otcom a že básnikom je až potom, až „po čase“, keď poézia už môže prísť k nemu a opäť sa mu stať, aj v tejto jeho konkrétnej ľudskej situácii, niečím zmysluplným, hoci len ako isté paliatívum: „*Občas ma ako vlna zaplaví / nežnosť, s ktorou si neviem poradiť. / Nalieha na mňa, až si vymusi / drobnučkú báseň, tá jej ulavi*“ (Ty a ja). Pravda, sila citu môže byť nestála, je síce predpokladom a východiskom premeny čireho citu na lásku ako najbyťostnejší ľudský vzťah, ale táto premena sa môže zavrieť až zlúčením citu s étosom, teda cez jeho bezpečné ukotvenie hodnotové, ktoré sa stáva aj mravným regulatívom.

Alison Kubbos AUSTRÁLIA

vom žitia: „*Uznala si ma hodným lásky. A tak si pre mňa zákonom*“ — čítame v závere hneď nasledujúcej a dokonca erbovej básne tejto knižky (Pamätníček).

Aj toto je jeden z tých „prostých“, čiže významovo jednoznačných výrokov, s akými sme sa neraz stretávali v Rúfusovej poézii. Pritom aj teraz tušíme, ba cez túto knižku trochu vieme, že i tu, čo je „prosté“, vedie sa za ruku s tým, čo je zároveň „ťažké“. Že i tu, či najmä tu, sa k takejto naozaj akoby „zákonne“ jednoznačnej formulácii

verša dospelo ako k výsledku a zhrnutiu reálnej životnej skúsenosti, ako k nezmeniteľnému poznaniu, že láska dcéry je pre otca dar „prostý a ťažký“, že je to jeho „prísny chlieb“ každodenný, ktorý treba prijať s pokorou voči Údelu aj vtedy, ak sa v ňom bolesť a radosť navzájom násobia. Na samom začiatku tohto dlhého a ťažkého procesu poznávania i prijímania Údelu stojí totiž báseň v zbierke Zvony, ktorá vytryskla z ohromenia nad tým, ako sa radosť z príchodu dieťaťa môže zmeniť na páľčivú Bolesť:

*Sú stromy s bokom Kristovým,
sú šľahy blesku. Z neveternej strany
toho, čo neprichádza, iba náhle je
a skrze bolesť nenáhľivo trvá.*

*Takto udrie bič.
Tak tragédia vypaľuje čísla
na chrbtý svojich.*

*A že si pri tom bolesti prosí meno,
pokrstíš si ju.
Zuzanka.*

Keď však z čirej bolesti predsa len (ako si tu nespomenúť na priamo heroickú obetavosť oboch rodičov) vyrástlo dieťa, živá ľudská bytosť, schopná darovať lásku a zhmotniť ju do pekných obrázkov, je veľmi, veľmi pochopiteľné, ak sa teraz otec ústami básnika kaja za to, že kedysi svoju bolesť pokrstil jej menom: „Už iba ľahučkým pocelom / budem ti ďakovať, dieťa. / Akže aj bolelo — bolelo / najkrajšou bolesťou sveta. // Odpusť mi. Som ako rodička, / ktorá ťa každý deň rodí“ (Veľkonočné vajíčko). A že uzaviera knižku básňou, ktorá nesie meno dcéry a ktorá je malou ódou na ňu i veľkou vďakou za ňu:

*„Nebom mi daná, si môj štít, pre dušu
kôrka chleba... ty. môj žiaľ i radosť,
ktorá chce ťa“ (Zuzana).*

Vravím, že je to veľmi pochopiteľné, ale cítim, že som tým nepovedal nič podstatné, lebo som uviazol pred prahom tajomstva, ktorý neviem prekročiť. Viem iba tušiť, že za ním jestvuje nejaká skrytá cesta, ktorou treba prejsť na samý koniec, aby sa až tam i tragický Údel mohol prijať od života ako dar. Preto si len ticho opakujem Rúfusove verše z druhej erbovej básne knižky (Modlitba za dieťa), ktoré dosvedčujú, že v nej naozaj „ide o viac“, než sa my čitatelia „nazdávame“, než sme vôbec schopní nazdávať sa:

*Počuješ v noci hrmot ťažkých vlakov
do Osudu, čo všade nájde ťa.
Ožerieš všetko —
vzdych, vodu, zver i vtákov.
No pomodlíš sa vrúcne za dieťa.*

*Tak dlho si ho na ramenách nosil,
až sám si ostal v jeho náručí.
A ak si dávno Boha nepoprosil,
aj modliť sa
ťa ono naučí.*

Áno, básnik nám dal nahliadnúť do životného údela svojej lásky k vlastnému dieťaťu. No urobil to tak, že sa jeho slovom môžeme cítiť zasiahnutí aj my, čitatelia tejto knižky. Pripomenul nám, na čo sme už azda aj zabudli: že bytostným údelom ľudskej lásky je stať sa „osudom v osude“ (Nezábudka živá), strácať sa a znovu sa nachádzať v bytosti, ktorú milujeme.

Bude preto len spravodlivé nahlas povedať: vďaka za tieto básne i za to, že nezostali skryté iba v Zuzankinom Pamätníčku.

PAMÄTNÍČEK

Milan Rúfus

TVOJE A MOJE VIANOCE

Vianoce detí.
A veľké deti Vianoc.
Každému inak pravdivé.
Každému iné.

Ja sa už chystám na noc.
Ty v nekonečnom údive
Ježiška počúvaš
a sýtiš sa tou vravou.
Ja to už neviem.
Nemám síl.

Už ho len myslím
zasneženou hlavou.
A prosím, aby odpustil.

JESENNÁ LÚČKA

*Už osmutnieva lúčka.
Posype nám ju múčka.
A do studenej nehy
zavinú si ju snehy.*

*Trávička z toho bledne.
Aj dníčky sú už striedme.
Obloha trochu tmavá
slniečku zbohom dáva.
Slniečka jej už netreba,
keď kvety idú do neba.*

*Potichučky a všetky
cúvajú od nás kvietky,
až sa nám celkom stratia.*

*Nezastavme ich, bratia.
Na jar sa znovu vrátia,
tie tvoje lesné žienky.*

A začnú od snežienky.

MODLITBA ZA DIEŤA

Pár krásnych jari nám pred očami klíčia.
Kým ľudský údel zložia do hlávky.
Nechodia — bežia,
nehovoria — len kričia.
A vybuchujú — živé prskavky.

Detičky ľudí, škovránky v Božom poli.
Čože to pijú z Jeho stupaje?
Že pod ich košieľkou
čo bolí, dvakrát bolí,
no radosť trikrát mocná je.

Počuješ v noci hrmot ťažkých vlakov
do Osudu, čo všade nájde ťa.
Oželiáš všetko —
vzduch, vodu, zver i vtákov.
No pomodlíš sa vrúcne za dieťa.

Tak dlho si ho na ramenách nosil,
až sám si ostal v jeho náručí.
A ak si dávno Boha nepoprosil,
aj modlíť sa
fa ono naučí.

VEĽKÍ A MALÍ

*Bez teba je deň tichý ako noc
a svet už nie je svetom.
Lebo sú deti veľkým na pomoc
viac ako veľkí deťom.*

*Deti sú Božie.
Veľký ostarne
a starnúc osamieva.
Díva sa na svet z chladnej čakárne
a cíti, že sa stmieva,
že jeho jeseň ide do zimy.
Kam letel — nedoletí.*

*A raz sa deti stanú veľkými
a z veľkých budú deti.
Ustaté deti, deti človečie.*

*Tak je to dané zhora.
Kým ľudská rieka celá odtečie
do posledného mora.*

ŠKOLA

*Škola je veľký dom.
Škola je celá veľká.
Žijú v nej školáci
a pani učiteľka.*

*Červenú strechu má
a strecha komín v dyme.
Aby tam detičkám
nebola zima v zime.*

*Škola je vážny dom,
celá je vážna — škola.
A škola bez kvetov
je ako jeseň holá.*

*Nech teda zasvietia
deťom v nej do svetnice,
ak už nie slniečko,
aspoň tie slnečnice.*

TULIPÁN

*Tutuli, tutuli,
kto ma dnes pritúli?
Nie pani ani pán,
iba pán tulí-pán
s nožičkou v cibuli.*

*S nožičkou do chladu,
s hlávkou už do jari,
slniečko spod chmáry
na nebo lanári:*

*„Vylez z tej záplaty,
hraj zlatým bubienkom.
Môj kvet ti zaplatí
najkrajším lupienkom.*

*Prisvieť a pridi zas
chrániť ma od zimy.
Nie je to veru špás
byť medzi prvými.“*

U á á á á á á á á

alebo

POD KOŽOU AMERICKEJ RODINY

Silvia Jakubová

Kde bolo, tam bolo, bolelo to aj nebolelo, žila jedna rodina. A do tej rodiny som sa dostala ako dievčatko pre všetko. Najmä pre detičky a pre poriadok. Možno vám moje skúsenosti čo-to o americkom spôsobe života a komunikovania s deťmi povedia, v žiadnom prípade však nemožno moje postrehy zovšeobecňovať, hoci mnohé sú v USA pomerne rozšírené.

Blížšie súradnice pobytu: Štát záhrad, čiže štát New Jersey, ktorý sa nachádza v tesnej blízkosti New Yorku. Mama detí, volajme ju Mária, ostáva doma, ale k starostlivosti o trojčatá a o dvojpodlažný dom potrebuje pomoc. Je to poriadna fuška aj pre dve osoby. Od nevidím do nevidím, minimálne trinásť hodín denne bez oddychu. Väčšina predchádzajúcich opatrovateliek bola zo Slovenska, všetky načierno. A za tretinový plat bez odvodov a poistenia. (No na party, kde Máriinho otca vymenovali za vodcu republikánov jednej newyorskej časti, je jedným z volebných hesiel veľké ťaženie proti prisťahovalcom, ktorí pravým Američanom berú prácu.) Takmer žiadna nevedela po anglicky,

takže už len pantomimický spôsob komunikácie odčerpával z Máriinej značnej energie. (Menej vraj vynaložila, keď sa sama starala o malú farmu s koňmi.) Teraz sa však jazykový faktor dostáva do popredia, lebo deti budú mať čoskoro tri roky a potrebujú si rozvíjať svoju slovnú zásobu. Mám to teda u nej vyhrané. No kamarátke do telefónu Mária priamočiaro a úprimne udáva pre ňu najdôležitejšiu výhodu práve mojej prítomnosti v rodine: „No hlavne, že je biela.“

Jej muž, volajme ho John, pracuje v blízkosti Wall Streetu v New Yorku v poisťovacej spoločnosti ako zástupca riaditeľa. Dochádza každý deň svojim čiernym cadillacom (kým ho v opitosti nerozbije, za čo sa podľa nefútostného miestneho zákona na hanbu sveta dostane do lokálnych novín). Večeriava s klientmi alebo priateľmi ešte v meste (business sa zvyčajne robí pri večeri, čo je v Amerike hlavné jedlo dňa), takže doma sa nestravuje (ako vyučený kuchár neznáša Máriine výtvary, čím sa vôbec netají dokonca ani predomnou ako cudzím človekom) a nachádza

sa pod vlastnou strechou len časť noci. A ak nejde so svojim šéfom alebo so svojim podriadeným na golf, tak strávi čas s rodinou aspoň počas víkendu, keď varí on. Jeho bohatí rodičia bývajú v susednom dome s bazénom. Otec Ralph taktiež dennodenne dochádza do NY svojim autom (pracuje vo World Trade Center ako šéf firmy na medzinárodnú prepravu, vlastní niekoľko domov, ktoré prenajíma), mama Stephanie je doma — jazdí za svojou matkou do iného mestečka a pre manžela varí večere. Ich prarodičia, ako aj prarodičia Máriini, pochádzajú zo Sicílie.

Trojčatá sú spočiatku pre mňa tou najsvetlejšou stránkou tunajšieho života (mám izbičku v suteréne vedľa pracovne a v bezprostrednej blízkosti hlučného stroja, ktorý vo dne v noci udržiava air condition v chode, preto musím zaspávať so slúchadlami na ušiach). Každý z troch chlapcov je úplne iný — aj výzorovo, aj povahovo. Michael má na rozdiel od Johna juniora a Paula väčšiu hlavu bez vlasov a problémy s chodením (potrebuje ruku). To spôsobil rakovinový nádor, ktorý detský lekár od Michaelovho narodenia za rok a pol neobjavil (keď ho moji zamestnávateľia dali na súd, došlo sa aj na to, že tento doktor zlou diagnózou dokonca spôsobil smrť dieťaťa) a ktorý mu narušil centrum rovnováhy. Raz za mesiac Mária s Michaelom chodí na dva dni na chemoterapiu do Philadelphie, iba vtedy do nášho domu prichádza Stephanie a — mier, čiže ticho. Ona je totiž veľmi prísna, hoci disciplínu si vie udržať vždy s úsmevom.

Ráno: rachot zo stroja air condition prehuľuje rev detí. Nemožno ich na sekundu nechať osamote, pretože si môžu parádne ublížiť. John junior je najväčší zbojník, doslova sa vyžíva v tom, keď ubližuje Michaelovi, ktorý však na ňom lipne a snaží sa mu vyrovnať a podobať sa naň-

ho. Keď Jonh soti Michaela a ten si o nábytok udrie hlavu, John sa ide popukať od smiechu. No trest alebo vysvetlenie, prečo sa to nemá, neprichádzajú. (Fyzický trest, ani len mierne a podľa mňa neškodné ťapnutie po zadku, neprichádza do úvahy ani vo sne.) Len keď Mária nevydrží s nervami, nakričí naňho. Pocit viny alebo hanby akoby bol veľkou neznámou, americké deti sú v každej situácii skvelé a geniálne a všetci ich ľubia, aspoň si to hovoria tak často ako „dobrý deň, ako sa máte?“. (Mária aj inštalatérovi automaticky povedala, že ho ľubi.) Paul je v podstate tichý samotár a televízny maniak, tí dvaja ho ani medzi seba nechcú. Keď však začne lavína vyrevúvania, pridáva sa aj Paul. Pri hádkach o niečo však vždy musí ustúpiť on, pretože je to najtichšie dieťa a „hučať“ ho nebaví dlho.

Mária je totálny pedant a mäkký človek. Čokoľvek si deti zaželajú, okamžite to musia dostať, aj keby horelo. Aj ona v detstve mala všetko na svete. Dokonca ešte na strednej škole otec — sudca namiesto nej čítaval povinnú literatúru a jej len povedal stručný obsah. A potom sa čudoval, že jeho dcéra, čo sa týka nadobúdania vedomostí, nedisponuje takmer nijakým sebavedomím. Raz sa pokúsila urobiť si nadstavbový kurz realitného agenta, ale skrachovala na gramatike.

Pre zmenu po vydaji ona robila murína svojmu manželovi, ktorý to poriadne preháňal. Napríklad prešiel po izbe v zablatených topánkach a nakričal na ňu, že ako to, že je v dome špina, keď je Mária celý deň doma. No keď sa usilovala dostať sa do zamestnania, stále ju odrádzal tým, že jej vravel, ako na to ona nemá, a nech sa radšej neblamuje. Myslela si, že materstvo ju zachráni, ale desať rokov nemohla otehotnieť. Po dlhodobom liečení to dopadlo tak, že niekedy má Mária pocit, ako keby

patrila skôr na psychiatriu. S odstupom času si myslím, že ak sa nestane zázrak, tak sa tam raz zákonite ocitne. Z dobrovoľného otrokárstva, na ktorom má aj ona svoj aktívny podiel, sa konečne dostane na odpočinok, hoci v neslobode.

Typická scéna s našimi drobcami — John stojí na jednom mieste a vrieska, ako by ho rezali. Ustráchané pribiehame, čo sa zas stalo, a on povie, že chce svietiacu baterku. Hneď na to začnú revať ostatní, lebo aj oni odrazu chcú svietiace baterky. Keď ich dostanú, zmyslia si o malú chvíľu niečo úplne iné. Medzitým sa však tlúú alebo trhajú o inú hračku. Nikdy nevieme, či je plač kvôli úrazu oprávnený, alebo je to len siréna, volajúca po pozornosti zo strany dospelých.

Preto je v tomto dome všetko trojmo. Absolútne všetko. Mária mi dopodrobna ukazuje, ktorá hračka kde má svoje miesto a presne komu patrí, neexistuje sa pomýliť. Dom je veľký a obsahuje celý obchodný dom hračiek, porovnala som to s katalógom, ktorý nám doniesol poštár. Máme všetky saurie druhy (Jurský park patrí medzi najobľúbenejšie filmy mojich zverencov, hoci ja som ho kvôli naturalistickému násiliu nedovolila pozeráť svojmu desaťročnému potomkovi — rovnako ako režisér Spielberg to neukázal svojim maloletým deťom), či už ako plyšové, gumené, umelohmotné, alebo na šiltovkách, či v knižkách. Hlavní hrdinovia z animovaného filmu *Levi kráľ* sú tiež vo všetkých podobách, ešte aj na hrnčekoch a povliečkach — nedajbože, aby som zvieratá na vankúšoch postavila hore hlavou, to by ani Mária, ani John neznesli! Sme zavalení aj Batmanmi a Powerrangermi a kdejakými nezmyslami a zbraňami. Ani didaktické hračky nenechávajú priestor pre vlastnú fantáziu detí, lebo vždy poskytujú riešenie. Všetko je hotové, dokonalé a do-

končené. Výrobcovia stavajú na pohodlnosti užívateľov až do absurdných detailov. Možno preto tu vyrastajú celé generácie, ktoré nie sú donútené tvoriť a samostatne myslieť.

Najistejšie je chlapcov zamestnať a udržať medzi nimi aspoň akú-takú vzdialenosť. Paulovi stačí televízia (miluje horory na videu), John s Michaelom potrebujú niečo aktívnejšie (trojkolky, bycikle, autá, vlastné autobusy a všetky druhy lôpt). Keď som s nimi sama, je relatívny pokoj, lebo mne nemôžu skákať po hlave ako mame, hoci to sem-tam skúšajú. Na počudovanie rešpektujú hranicu, ktorú im určujem. Mária mi síce vyčítala, že prečo napríklad vždy nástojím na tom, aby poprosili, keď niečo chcú, že je to otravné, ale keď máme návštevu, pýchou nad týmto pokrokom ide puknúť. A ak jej to aj lezie na nervy, už o tom nehovorí. Popri varovaní americkej trojky sa však nedá robiť vôbec nič iné. Preto raz za týždeň Mária zoberie deti na celý deň mimo domu, aby som mohla urobiť veľké upratovanie. Najprv tieto dni nemám rada, neskôr sa ich neviem dočkať, lebo psychická záťaž sa nevyrovná ani tej najhoršej fyzickej záťaži.

Deti, hoci skoro trojročné, stále nosia jednorazové plienky — je to pohodlnejšie a na domáce pomery úplne normálne. Obľiekame ich úplne rovnako (periem každý deň minimálne dve veľké várky, ani Mária si na druhý deň neoblečie tie isté rifle, musia ísť po jednom použití do prania), iba topánky majú rôznych čísel. Jedávajú ešte vo vysokých stoličkách, aby sa nám nerozliezli.

Neexistuje, aby pri tom nebola zapnutá televízia, inak sa stravovanie nekoná. Pustíme im nejakú strašidelnosť (na krvavý *Poltergeist* som sa spočiatku nemohla dívať, čo sa mi dvíhal žalúdok) a vo chvíli, keď sú chlapci zaujatí obrazovkou, im str-

Chiara Rapaccini, TALIANSKO

káme jedlo do úst. Len John, ktorý má po otcovi šéfovské sklony, sa niekedy naje sám. Paul zíza na tisíckrát opakovaný film (Franksteina vie naspamäť) a pravdepodobne ani nezaregistruje, ako ho kŕmim. S Michaelom sú väčšie problémy, lebo kvôli chemoterapii má pomýlené chuťové bunky a sladké mu pripadá ako horké a podobne, treba mu pripravovať špeciálnu stravu (najradšej má sendvič vo vajíčku poliaty sirupom alebo hranolky bez ničoho).

Na moju miernu kritiku, prečo to robím takto, Mária uviedla príklad zo svojho detstva, keď jej mama behala s každou lyžičkou za štyrmi deťmi nielen po celom dome, ale aj po dvore. A v prípade svojich mnohopočetných vnúčat, ako som to mohla vidieť, ich tak kŕmi dodnes a je na to dokonca pyšná. Máme vždy plnú chlad-

ničku (raz za týždeň z nej polovicu vyhadzujem do koša), ale deti jedia otrasne, napríklad na obed — kúsok bieleho chleba s orieškovým maslom a džemom a hotovo. Často máme cestoviny a pizzu, ovocie a zeleninu jedáva vlastne iba Mária, zvyšok zhnije. Ešte aj zmrzlinu musíme deťom doslova vnucovať. Aj keď sú strašne prechladnuté, do džúsu alebo malinovky im treba dať kocky ľadu.

Keď sa Mária nechce s jedlom párať doma, nasadneme do jej minibusu, najeme sa hranoliek v McDonaldivi a potom sa len tak v aute vozíme, kým deti napevno uviazané v sedačkách nezaspia. Vtedy nás odstaví na parkovisku a ide si kúpiť niečo na seba. Keď hodiny ostávam v aute, často premýšľam o tom, aké nesmierne vychované a vzdelané sú naše detváky oproti týmto. Len sme nemali príležitosť ich porovnať. Chýba nám zdravé sebavedomie a viac pozitívneho myslenia. Tu už len úsmev, ktorý je prirodzenou súčasťou každého pozdravu a každého kontaktu medzi ľuďmi (aj neznámymi), spôsobuje radostný pocit a podporuje chuť žiť. To je veľmi dôležitý motivačný moment, ktorý by sme si mali osvojiť. Skutočne to výrazne pomáha a vlastne ani nič nestojí — len sa treba na kladnú vlnu preladiť a udržať sa na nej, nech je to v našej realite akokoľvek ťažké.

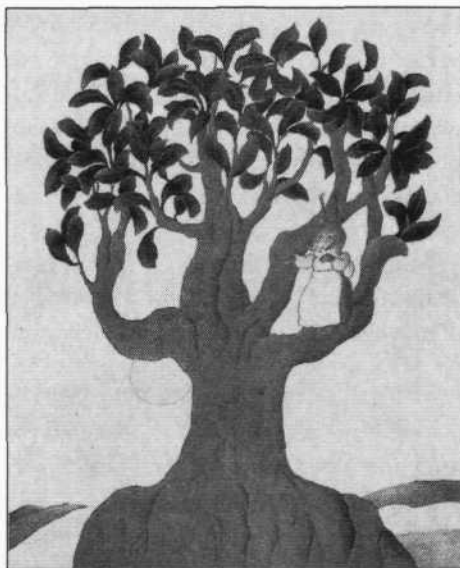
Keďže často chodievame na všakovaké oslavy do rodín Máriiných troch bratov a premnohých sesterníc, môžem smelo povedať, že aj tam to s deťmi vyzerá veľmi podobne. Všetko môžu, všetko dostanú a sú stále povzbudzované, aké sú výnimočné a skvelé. Vyrevúvacie scény patria do tohto spôsobu života ako ryby do vody. Rozmaznávací proces pokračuje až do dospelosti, čo je s rastúcim vekom oveľa nákladnejšie.

V kruhu širokej rodiny sa oslavujú nielen narodeniny, výročia, štátne sviatky, ale

napríklad aj skončenie základnej školy, vyhratý basketbalový či baseballový zápas za účasti niektorého potomka, či zápis štvorročného chlapca na karate. Súťaživosť sa tu pestuje od malička a vo všetkom, ale šport je možno nadradenejší nad ostatné záujmové alebo vedné disciplíny. Party sa aj pre veľký počet ľudí a detí robí bez väčších ťažkostí. Jedlo sa zvyčajne kúpi, tanieri sú papierové, umelohmotné poháre a príbory slúžia tiež len na jedno použitie. Dospelí sa najčastejšie zhovárajú o jedlách a o pokrokoch svojich detí. Plus ohovárajú toho, kto neprišiel. Mládež sedí pri televízore, ktorý je v každej miestnosti každej domácnosti, akú som len navštívila, mladšie deti rozoberajú dom a ja neskutočne intelektuálne chradnem.

Vraj nie je nijako výnimočné, že deti ani po absolvovaní základnej školy nevedia čítať a písať. Mnohí známi ma nabádali, aby som išla učiť, že s mojimi vedomosťami ma určite s radosťou prijmú, na pedagógov sa vraj nekladú vysoké nároky. Zrejme musia mať predovšetkým guráž. Neviem, či dopravné značky s oznamom Škola — zákaz drog, majú nejaký účinok, ale vo vnútri škôl sa stále nachádzajú po zuby ozbrojené stráže. Pred dvoma rokmi brutalitu a bezuzdné správanie sa žiakov utlmili v Amerike tým, že do všetkých škôl povinne nainštalovali videokamery. Potom to premietali v televízii, takže cnostní a dôstojní americkí rodičia priame svedectvá uvideli naplno. A oprávnene sa zhrozili, čo ich dietky stvárajú. Mojih troch zverencov čaká súkromná cirkevná škola, lebo podľa Márie úroveň vyučovania je v nej asi rovnako nízka ako na škole obecnej, ale katolíci si vraj dokážu aspoň trochu udržať poriadok, takže za tie peniaze dopraje svojim chlapcom trochu chýbajúcej drezúry.

Oproti deťom, s ktorými som sa zoznámila, sú tie naše od útleho detstva nesmier-

Marlenka Stupica, SLOVINSKO

ne kultivované, disciplinované a neskôr aj nepomerne vzdelanejšie a samostatnejšie. No chýba im, ako aj väčšine dospelých, sebavedomie primerané tomu, čo vedia a dokážu. Pripadalo mi až absurdné, že na záchodoch akokoľvek luxusnej reštaurácie sa na viditeľnej tabuľke nachádza upozornenie: „Zamestnanci po použití WC sú povinní umyť si ruky.“ Ani návšteva v kine sa nikdy nazaobišla bez krátkej prednášky o základných hygienických návykoch. Vraj preto, lebo v nižších vrstvách to údajne rodičia svoje deti doma neučia.

V inej rodine som strávila omnoho kratší čas. „Nemôžeš byť horšia ako tamtá,“ uviedla ma do rodiny vysokoškolsky vzdelaná a zamestnaná pani domáca. Keď mi dala všetky inštrukcie o režime dňa, viac sa so mnou nebavila, ako keby som tam ani nebola. Spávala som v jednej izbe s osem mesačným bábätkom, ktorému sa za 24 hodín neušiel ani len pohľad od jeho mamy. „To, že je, bol hlúpy omyl,“ raz mi prezradila dôvod svojho nezájmu. Ona

radšej mala vo svojej posteli okrem manžela ešte tri psy. Psy, morské prasiatka a papagáj boli dôležitejšie než jej bábo a ostatné bezprizorne a hystericky sa správajúce deti (ešte trojročné dievča a štvorroční chlapci — dvojčatá), ktorým je, ako inak, všetko dovolené.

Majú nádherný dom so všetkými vymoženosťami, ale nie sú šťastní, ani jeden člen domácnosti. On a ona sa pred odchodom do práce pri pití kávy postojacky pravidelne pohádajú — paradoxne kvôli peniazom — a vracajú sa takmer v noci. Nemajú pre seba milé slovo, hoci ako právnici sa voči svojim klientom musia správať úplne inak, o tom nepochybujem. Možno ani im rodičia nevštepili pravidlá dobrých a trvanlivých medziludských vzťahov, ktovie.

V prípadoch, ktorých som bola bezprostredným svedkom, ide o rodiny stredných vrstiev. O typických malomeštiakov, pre ktorých značka košeľ je dôležitejšia ako jej kvalita a názor susedov významnejší ako vlastné pocity. U nás je to tá zbohatlícka spoločnosť, ktorá sa tvári dôležitejšie, než v skutočnosti vlastne je. Pod vylešteným povrchom sa často skrývajú nie veľmi vyrovnané a zväčša sociálne primitívne indivíduá, ktoré sa tvária ako majstri sveta.

Avšak zovšeobecnenie na akúkoľvek tému zo života v USA naozaj nie je namieste.

Pretože mnohé národnostné komunity sa držia svojich zásad a svojím spôsobom sa aj uzatvárajú pred vplyvom totálnej „hamburgerizácie“. Pohromade žijú, pracujú a navzájom si pomáhajú napríklad Číňania, Židia, Indovia, Rusi, Pakistanci, čierne obyvateľstvo. Samozrejme, s mnohými výnimkami. Niektorí na svojich tradíciách (spoločenských, náboženských, výchovných) lipnú až ortodoxne, iným viac vyhovuje prispôbiť sa americkému štandardu. Mnohí prisťahovalci sa však správajú americkejšie ako Američania. Napríklad pred domami si stavajú stožiare pre americkú zástavu, ktorú nevyvesujú len vo sviatok, ale nechávajú ju tam permanentne, aby každému okato ukázali, akí sú oni patrioti.

Počas spiatočného preletu nad Atlantikom som sedela vedľa vysokoškolského profesora anglickej literatúry, ktorého desaťročný syn vôbec nechodí do školy. Bývajú v malom mestečku v Pensylvánii a ešte s niekoľkými rodičmi sa dohodli, že svoje deti budú učiť oni sami. A vraj to výborne funguje, ale hlavne sa to v Amerike dá. Tak ako sa tam dá k múdrosti a vzdelaniu (ako i k postaveniu a peniazom či k partnerskému vzťahu, alebo samote) prísť alebo neprísť. To záleží na každom osobne.

PÁN BOH ŤA OCHRAŇUJ, ROZPRÁVKA

PETER LIBA

V dejinách slovenskej literatúry za vyše 150 rokov sa nájdu obdobia seriózneho a citlivého hodnotenia a zaraďovania slovenských ľudových rozprávok do repertoáru vzdelaných i menej vzdelaných čitateľov a detí. Motivačným zdrojom ich prvotného čitateľského príjmu bolo presvedčenie o ich estetickej, etickej, literárnej, jazykovej a historickej hodnote. V čase zberateľského a upravovateľského (edičného) rozkvetu dominovala aj ich dokumentačno-obranná funkcia, ktorá jasne svedčila o sile a perspektíve nášho národa. Žiaľ, boli však aj obdobia a tendencie jednotlivcov (editorov, tlačiarov, vydavateľov a treťoradých autorov) vyťažiť z ich nadčasových hodnôt účelové výhody, pri ktorých sa nerešpektovali nijaké záväzné postupy a ciele okrem rýchleho finančného úspechu. Už v 60. rokoch minulého storočia sa objavili popri vynikajúcich zberateľoch, akými boli P. Dobšinský, A. H. Škultéty, bratia Reusovci, J. Francisci, J. Čipka, neskôr S. Czambel, A. Halaša, Š. Mišík a i., takí kvázi autori, ktorí najmä z hľadiska uhorských politických koncepcií alebo úzkych osvetových záujmov deštruovali slovenské ľudové rozprávky, nepoznajúc poetiku folklóru, akú napr. vypracovali a presadzovali štúrovci. Takým bol málo známy K. Csecsoťka, F. Dúbravský, z vydavateľov fy Bucsánsky, V. Méhner, K. Rózsa a i. V medzivojnovom období sa zas pri ich vydávaní a spracovaní chcela uplatniť idea „československého národa.“ V čase nástupu socializmu po-

stihla ľudové rozprávky na istý čas ideologická kóma. Medzitým však vedecké spracovanie slovenských ľudových rozprávok zaznamenalo progresívny vývoj. Po matičnom a wollmanovskom zberateľskom čine v medzivojnovom období uskutočnil Národopisný ústav SAV koncepčne a na vedeckej úrovni celoslovenský terénny výskum, z ktorého úspešne vyšiel Atlas slovenskej ľudovej kultúry. Avšak kompletne vydanie slovenských ľudových rozprávok sa neuskutočnilo a prednosť dostali rôzne výbery, šťastné i menej šťastné. S rozvojom literárneho folklorizmu sa už od čias J. C. Hronského prediera do popredia prúd umelecky prerozprávanej ľudovej rozprávky a povesti. Tento prúd obohacuje tak literárnu kultúru, ako aj folklórne vedomie nášho čitateľa. V našej prítomnosti tento prúd reprezentuje Mária Ďuričková, Peter Gloccko, Ondrej Sliacky, Anton Habovštiak, Antom Marec, J. Melicher a i. V súčasnosti však výrazne pôsobi rad editorov alebo kvázi upravovateľov ľudových rozprávok regionálneho i celonárodného záberu, ktorí bez záchvevu v svedomí považujú tento klenot národa za lacný a prospešný artikel.

Už v 80. rokoch, keď málo invenční autori siahli za textovou autorskou úpravou ľudových rozprávok, objavili sa kritické hlasy proti prekrúcaniu poetiky ľudovej rozprávky. Spomeniem iba kritický tón J. Doruľu, V. Marčoka (i autora týchto riadkov), zo strany folkloristov M. Leščáka, V. Gašpari-

kovú a i. Kritika odznela, reakcia na ňu bola však nepatrná, nezasiahla tých, ktorí rozhodovali, schvaľovali alebo pripravovali rôzne edície ľudových rozprávok. Kríza textológie ľudových rozprávok sa ešte viac prehĺbila v našej súčasnosti, pričom znamená aj krízu kultúry, krízu etických postojov, krízu etiky vedeckej a editorskej práce. Súčasný stav vydávania a úpravy ľudových rozprávok je naozaj chaotický, bezbrehý a vyjadruje rôzne stupne od vážnosti k znevažovaniu, od serióznosti k neúctivosti.

Rozpad centrálne organizovaného vydávania kníh a vznik rôznych vydavateľských spoločností ešte viac umožnili „slobodne“ rozhodovať o rôznych výberoch a prerozprávaniach ľudových rozprávok. Ak estetika romantizmu tvrdo stavala na pôvodnosti, ak pozitivistická literárna veda a estetika toto rozvíjala až do krajnosti, tak v súčasnosti sa už prestáva hovoriť o pôvodnosti diela ako o zbytočnej estetickej kategórii. Mnohoraké formy transformácie literárnych textov do iných umení posilňujú to, čo v populárnej hudbe existuje ako mixáž (clippy), vo výtvarnom umení ako koláž, v poézii ako cento, slovom štýlovo, druhovo, žánrovo neobmedzená postmoderna.

V tomto pestrom chaose transformácie jedného umenia do druhého sa dobre cíti a uplatňuje prerozprávanie. Tento fenomén mal a má rôzne jazykové podoby: napísal podľa, prerozprával, podal, spracoval, upravil, prepísal atď. Nejde však len o minulosť. Ide o prítomnosť, v ktorej sa ocitli Dobšinského Prostonárodné slovenské povesti. Na príklade Slovenských rozprávok, na výbere „z Dobšinského“, ktoré „prerozprávala“ Kveta Dašková, ilustroval M. Benka, grafickú úpravu a obálku vykonala „prerozprávačka“ a vydalo vydava-

telstvo Q111 a tlačiareň Kasico v Bratislave r. 1994 so zodpovednou redaktorkou E. Račkovou a za podpory Slovenskej sporiteľne, sa dá vykriknúť — ako to r. 1958 urobil V. Mináč — „Dost' folklóru!“ Dost' planého, deštruovaného, kastrovaného, neúctivého folklórneho prerozprávania „najkrajších a najpôvabnejších rozprávkových príbehov“, ako sa píše na rube titulného listu.

Nepoznám odborné školenie „prerozprávačky“ ani redaktorky, ale viem iste, že nepoznajú ani len elementárne zásady textológie, ani citácie, ani pravidlá slušného správania editora, ani ničoho toho, čo sa v slovenskej edičnej praxi pri vydávaní starších diel alebo akýchkoľvek textov literárnej minulosti vykonalo. Na prvý pohľad bije do očí rozpor medzi Daškovej copyrightom a medzi názvom výberu, resp. pôvodným autorom P. Dobšinským. Vzťahuje sa uvedené © na vonkajšok knihy a či aj na Dobšinského texty ľudových rozprávok? Pýtam sa, prečo sa „prerozprávačka“ neodvolala na text a prameň textu, ktorý upravovala, t. j. na trojzväzkové vydanie Prostonárodných slovenských povestí, ktoré vyšli roku 1966 v Tatrane v edičnej úprave E. Paulinyho, jazykovedca a znalca slovenských ľudových rozprávok. Alebo použila iný prameň? Lenže ani E. Pauliny, ani P. Glocko, ktorý vybral a upravil tretí zväzok Slovenských ľudových rozprávok pre deti si neosvojil knižné „autorstvo“ prerozprávania Dobšinského ľudových rozprávok. Je to omyl alebo zámer K. Daškovej? V tejto súvislosti sa vynára jeden kultúrny problém. Ak platí autorský zákon na dieľa renomovaných autorov až na dobu 50 rokov po smrti a bernská konvencia určila povinnosť žiadať pri prekladoch súhlas autora (alebo vydavateľa), teda vlastníka copyrightu, a to sa

dodržiava aj u nás, prečo žiadna kultúrna inštitúcia (Matica slovenská, Spolok slovenských spisovateľov, Tatran a pod.) nemá štátom určenú značku na vydávanie skutočného národného duchovného bohatstva — slovenských ľudových piesní, rozprávok, povestí, prísloví, porekadiel a i. Naozaj je to „majetok“ všetkých a nikoho, teda každého, ktorým sa dá donekonečna plytvať a beztriestne ho rozdrobovať? Nemalo by tu mať rozhodujúce slovo ministerstvo kultúry alebo Asociácia slovenských spisovateľov? Treba čakať, čo s tým klenotom vykoná dubiozne dravá reklama, aj literárna, aj kultúrna?

Patrí teda k etike dobrého editora odkázať na prameň, z ktorého K. Dašková rozprávky prevzala a „prerozprávala“. A patrí sa na dobrého editora určiť aj adresáta. A patrí sa uviesť jazykovo-recepčný komentár editora (doslov, predslov, bibliografickú a edičnú poznámku), v ktorom sa vyznačí aj postoj editora k textu: jazykový, historický alebo čitateľský. Tohto všetkého potrebného u Daškovej niet. Zaiste aj to má svoju príčinu: pragmatickú, t. j. nerešpektovať nijaké pravidlá hry s textom rozprávky a jej čitateľom.

Keby Kveta Dašková uznala kompetenciu dobrého editora a keby texty Dobšinského rozprávok považovala za umelecké (literárne) texty, musela by v komentári vysvetliť svoj „autor-ský“ postoj a uviesť v ňom zásady, ktorými sa riadila pri úprave pôvodných textov rozprávok. Lenže tak neurobila, nie pre nedostatok odvahy, ale preto, že jej postoj k textom Dobšinského ľudových rozprávok je neúčinný, nezodpovedný či nekompetentný.

Porovnali sme štyri rozprávky v Daškovej „prerozprávani“ s vydáním Tatranu roku 1966, a to rozpráv-

ky: Pamodaj šťastia, lavička, Soľ nad zlato, Trojruža, Starý Bodrik a vlk. Z porovnania vychodí toto:

a) „Prerozprávačka“ nepozná poetiku folklóru a tým menej poetiku ľudového rozprávania a ľudovej rozprávky.

b) Neberie do úvahy to, že P. Dobšinský ľudové rozprávky „zliterárnil“ v zmysle romantickej koncepcie estetiky ľudovej slovesnosti, že takto ich chápe slovenské čitateľstvo vyše 130 rokov.

c) „Prerozprávačka“ si neuvedomila, že pôvodné ľudové rozprávky boli určené na počúvanie a nie na čítanie, a že tento štruktúrny prvok nemožno negovať.

d) „Prerozprávačka“ neovláda ľudový jazyk podania (prvotného), kompozíciu a štýl ľudových rozprávok, čo jej dovolilo slobodne zasahovať do makro i mikroštylistiky, do úlohy rozprávača, do dialógov, do charakteristiky prostredia a osôb, do trojstupňovej gradácie, do lexiky. Nepochopila v poetike ľudovej rozprávky napr. stálosť symboliky (nemennosť vecí), významový paralelizmus, familiárnosť postoja rozprávača k deju i jazykovému výrazu, pridáva do textu vlastné dodatky, ruší patinu starobylosti rozprávania, ruší implicitu mravného poučenia a príkladu a pod.). Týmto neadekvátnymi zásahmi mení zmysel jednotlivých sekvencií a význam celku.

e) „Prerozprávačka“ v intenciách novodobých editorov-pragmatikov uprednostňuje prerozprávanie príbehu, stavia čitateľský účinok folklórneho diela na napínavej fabule (na príbehu), preto jej nezáleží na celku diela, na jeho tradovanej a preverenej estetike (aj jazykovej) hodnote.

Konkrétne: V rozprávke Pamodaj šťastia, lavička bezdôvodne zľudovenú skratku pozdravu rozpisuje, ruší

zdrobnelinu ako výraz familiárnosti (úctivosti): *Pán Boh daj šťastia, lávka*. Zamieňa všeobecné pomenovanie dievča za konkrétne vlastné meno *Katka*. Neurčitý čas deja mení na určitý, ľudový výraz „vo vedne sedávať“ mení na „vždy takto spolu sedávať“, pridáva v Katkinej reči o susede-strige to, čo u Dobšinského niet: „*Ja o nej nič zlého nemôžem povedať*“.

Výpustky z reči rozprávača skracujú text, ale ho aj ochudobňujú o také významové konektory ako napr. „Ale čo tu nestalo sa“. Dramatický opis skracuje a vynecháva také hodnotenia ľudového rozprávača ako napr. „môzliť jej dala od rána do večera. A potom ani ješ, ako by svedčalo sa“. Toto Dobšinského „svedčalo sa“ má svoj zmysel, lebo poukazuje na mravný delikt macochy. K. Dašková vymenila pôvodný „čriepok“ s „*miskou pre psa*“, čo je prejav inovácie, veď misky v ľudovej kultúre patrili len ľuďom a čriepky z hlinených nádob skutočne domácim zvieratám. Ľudová reč nepozná slovesné tvary typu: „*raz tam plačúcu našiel otec*“. U Dobšinského je takto: „*Raz ako pri tej studničke plakala ...*“. Významový rozdiel Božej pomoci je evidentný, keď Dašková zdôrazní, že Katka „*musí*“ trpieť, hoci u Dobšinského toho príkazu niet. A naopak u Dobšinského dcéra hovorí, že „*si aj v tom pomôžem*“.

Skracovanie opisu, ktorý má dramatickú funkciu rozprávania, Dašková racionalizuje. Je predsa významovým rozdielom, ak označí Dobšinského „*postruhníky s popolom ušúľané*“ za „*posúchy z popola*“ akoby vyhrabané. U Dobšinského lavička prosí: prelož ma, u Daškovej *prevráť ma*, psík u Dobšinského je plný červíkov, u Daškovej plný „*škaredých hnisavých rán*“, bujačik sa pásol na zelenej lúčke, u Daškovej bol uviazaný o kôl na celkom vypasenej lúčke, u Dobšinského

piecka žiada „*vyhrabať ten oheň*“, u Daškovej „*prehrabať*“, čo je všade významový posun. U Dobšinského pri peci stálo opreté ohreblo (v poznámke: potiesk, ometlo, patis), u Daškovej „*veľká palica*“, čo je ochudobňovaním vecných reálií ľudového spôsobu života. Skracovanie rozprávačských (aj vnútorných monológov postáv) partií vykonala K. Dašková bez náležitej náhrady dramatizácie. K. Dašková aktualizuje deje rozprávky, napr. ak Dobšinského striga ide do kostola, u Daškovej na „*križne cesty, kde sa ježibaby po nociach schádzajú*“. Července ako platidlo mení na novšie dukáty, čo je ahistorické a neľudové. V závere rozprávky Pamodaj šťastia, lavička vynechala „*prerозprávačka*“ spevný text kohúta (signalizátora zvesti a zmien), čím porušila štruktúru záverečného textu, v ktorom úloha kohúta je úloha hodnotiteľa dobra a zla (sama príroda teda rozhoduje). Úlohu sudcu prevzala Dašková sama na seba, keď na rozdiel od Dobšinského otvoreného príbehu (macocha nenávidí dcéru, závidí nevlastnej „*zlatej dcére*“, vzal si ju za ženu „*bohatý pán*“) odpovedá toto: „*Lenže zlato nebolo zlaté. A že macocha naozaj bola zlá žena, škaredo preklínala i vlastnú dcéru. Bodaj ťa porantalo, dievčisko naničhodné*“, kričala za ňou. *Ale kliatba sa obrátila proti nej a ju od zlosti porazilo. Nuž tak to v rozprávkach býva, dobro sa dobrým odpláca a zlé zlým*“. Tento mravopoučný záver si mohla „*prerозprávačka*“ odpustiť. Aj preto, že v ľudovej rozprávke smrť nebýva vždy tým najhorším trestom, a navyše otvorený príbeh dostatočne navodzuje víťazstvo dobra nad zlým. Daškovej dodatok nie je adekvátny poetike ľudovej rozprávky.

Takto by sme mohli pokračovať aj pri ďalších porovnaniach. Napr. v rozprávke Sol nad zlato zamenila krásne významovo bohaté príslovie:

Kde sú šedy, tam sú vedy za opisný tvar: „*Kde sú šediny, tam sú skúsenosti*“. Vešticu zamenila za *vedomkyňu*, vohlačov za *pytačov*, omrvinku za *štipku soli*, žmeň soli za *trochu soli*, sajdačku za *hrnček*, čo je opäť neadekvátne. Keby si bola všimla Benkovu kresbu postavy (vo vydaní z r. 1966), ktorá v ruke drží viazaničku či malé vrečko, nebola by tak urobila. Maruška z úcty k ľudkom nepovie, že ruža zo soli nevoní, kým u Daškovej naopak: „*Ale tá ruža nevoní*“.

Aj v Starom Bodríkovi a vlkovi K. Dašková neúctivo narába s textom predlohy. Napr. Dobšinského eufemistickú charakteristiku: „*čujne varoval*“ mení na „*slúžil*“, „*ochromel, nemal zuba*“, sa u Daškovej mení na „*ostarel a nebol taký vrtkavý ako pred tým*“. U Dobšinského niet zmienky, že si bača obstaral mladého psa, ani to, že sa „*gazda tak nevďačne zachoval*“, ani že mladý pes driemal, ani že vrtel chvostom (ale „*ovíjal sa mu okolo nôh*“). Celý dialóg Bodríka s vlkom si Dašková upravila po svojom. Vypustila z úst Bodríka príslovie: „*S vlkom spolky — čert berie ovce i volky*“, vypustila aj ľudovú realitu „*prasná sviňa*“, zamenila ju za obyčajnú sviňu, čím anulovala ľudovú múdrosť o tom, že prasnica je vždy útočnejšia než obyčajná sviňa. Dašková takto vylúčila a oslabil argumentáciu prasnej svine z boja troch zvierat. Tým ochudobnila dramatizáciu deja. Aj v tomto prípade K. Dašková prevzala úloha mravoučiteľky, keď dopovedala to, čo u Dobšinského niet: „*Potom Bodrík zaučil mladého bačovského psa a bača ho rád videl a choval až do smrti*“.

Aj v Trojruží si K. Dašková počína tak, že k pomenovaniám pridáva nové

konotáty, skrakuje opis rozprávača, mení syntax, lexiku, ochudobňuje čitateľa o jazykové bohatstvo ľudovej prózy (metaforu: *ísť o palici domov* mení na *žobráka*, lehotu mesiaca mení na *týždeň*, zakliaty hrad na *mŕtvy hrad*), pridáva k textom dialógu dievčiny s medveďom slová, ktoré u Dobšinského nenájde a čo svedčí o násilnej aktualizácii („*akože budem bez teba?*“). Vypustila záverečné informácie o starších sestrách a pod.

Pokračovať vo vypočítavaní a argumentácii neadekvátnych textových úprav v prerozprávani slovenských ľudových rozprávok u K. Daškovej nemá zmysel. Uvedené fakty stačili na to, aby sme čitateľa presvedčili o tom, že jej folklórna či literárna kompetencia je povážlivá a že spôsob sprístupniť súčasnému čitateľovi klenoty slovenského ľudového slovesného umenia, aký si zvolila, nesmeruje ani k zvýšenej estetizácii folklórnych predloh, ani k efektívnej recepcii ustálených hodnôt. K. Dašková sa nezaradila ani k tým autorom, ktorí využívajú folklórne predlohy na skutočné autorské a umelecky náročné prerozprávania, ani k tým, ktorí ochraňujú „dokumentárnu“ hodnotu ľudovej slovesnosti. Stojí kdesi na okraji tých tendencií, ktoré v súčasnej trhovej ekonomike kultúry využívajú ľudové rozprávky na to, aby sa pragmatizovalo ich vydávanie. Fenomén prerozprávania je takto bezbrehý, neurčitý, zavádzajúci.

Sprostredkujúca cesta, ktorú nastúpila K. Dašková, je cesta degradácie ľudových rozprávok, cesta, ktorá vonkajškovým afektom zaciľní vnútorný, hodnotový efekt. Je to cesta späť.

Len o niečo menej krásne ako anjeli

Renesancia chlapčenského zborového spevu na Slovensku

Dirigentka Magdaléna Rovňáková je absolventka hry na klavíri Konzervatória v Bratislave, absolventka dirigovania zboru v tr. prof. P. Hradila na VŠMU, umelecká aspirantka v tr. prof. J. Haluzického VŠMU. Pri Slovenskom filharmonickom zbore založila Chlapčenský filharmonický zbor. Prednášala na VŠMU, účinkovala v SLUKu, v súčasnosti pôsobí na Konzervatóriu v Bratislave a v Súkromnej umeleckej škole. Je umeleckou vedúcou a dirigentkou Bratislavského chlapčenského zboru.

Pani dirigentka, v spektre nášho umeleckého života je vaša práca dosť ojedinelá. Bolo by vhodné hneď na začiatku porozprávať o niektorých špecifikách chlapčenského zboru.

Chlapčenské hlasy sú prierazné, mäkké a pritom zvonivé, čo je vari najcennejšie a najkrajšie na ich farbe. Keď zaznejú v dobrej akustickej sále, máte pocit, akoby tmu prerazil krištáľový lúč. Nevýhodou, pravda, je mutácia, ktorá v určitom veku chlapcov vyradí zo zboru, lebo ich hlasivky sa prekrvia a hlas sa láme. Vtedy je dôležité ich šetriť. A keď príroda sama všetko upraví, zrazu z chlapca máme mladíka, ktorý stratí striebřistý soprán alebo zamatový alt a získava mužský hlas. V našom zbore máme aj pomutačných spevákov, pretože ich vo väčšine skladieb potrebujeme.

Farba zvuku teda ovplyvnila stáročnú tradíciu chlapčenských zborov?

Áno, pretože chlapčenské hlasy, hoci bez vibrácie, pripomínajú charakter ženských hlasov. A história týchto zborov je veľkolepá. Predovšetkým je spätá so sakrálnou hudbou. Prvé zmienky o chrámových a kláštorňých zboroch nachádzame už v 9. stor. Predovšetkým mnísi v kláštoroch pestovali bohoslužobný spev, jednohlasný gregoriánsky chorál. Ak popri mužskom zbore spievali aj chlapci, tak len o jednu oktavu vyššie, čím zvuk v románskych a gotických katedrálach získal nosnosť a jas. Vo vrcholnej renesancii a hlavne v baroku porušujú skladatelia tradíciu gregoriánskeho chorálu, objavuje sa viachlas, čo barokoví skladatelia doviedli do nevidanej komplikovanosti. Môžeme sa len domnievať, ako dokonale musel spievať chlapčenský zbor v kostole sv. Tomáša v Lipsku, pre ktorý rozsiahle technicky a hudobne náročné skladby komponoval J. S. Bach. A takých zborov bolo po celej Európe veľa.

Pokúste sa z pohľadu európskeho kontextu uviesť náš historický vklad.

Nie je veľmi odlišný od iných. Slovenské územie leží v srdci Európy a vždy bolo pospájané rôznorodými nitkami s kultúrnou Európou. Sakrálny spev pestovali predovšetkým mnísi v kláštoroch, kam za vzdelaním prichádzali malí chlapci, budúci speváci. Napr. Štiavnik má nesmierne bohatú históriu, ktorá je dodnes vďačným objektom muzikológov. Vďaka rádu cisterciánov tam aj v noci spievali zboristi „len o niečo menej krásne ako anjeli“. Najlepšie podmienky pre chlapčenské zbory vytvárali kapitulárne kostoly a školy. Predpokladáme, že v nich bola tvrdá disciplína, no napriek tomu musel spišský diecézny snem vydať v r. 1450 ustanovenie, že zbor sa počas bohoslužieb nesmie zhovárať, ale spievať. A to nie hocijako, ale ľubozvučne. V nedávnej histórii sa bohatým hudobným životom vyznačovala Trnava. Do jeho profilovania zasiahli M. Schneider-Trnavský najskôr ako chrámový spevák, neskôr ako regenschori a skladateľ. Povojnová éra je však chudobná, nemáme sa čím pochváliť.

V úsilí o renesanciu chlapčenského zborového spevu ste sa teda mali o čo opierať.

Áno i nie. Mohla som sa oprieť o bohatú európsku hudobnú literatúru, domáce interpretačné vzory som nemala. Na vysokej škole som sa pri štúdiu zaoberala všetkými druhmi zborových telies, sledovala som koncertný život, počula som iba Vieden-

ských spevákoch. Roku 1982 som v SF založila chlapčenský zbor, ktorý účinkoval vo veľkých oratórnych dielach. Po odchode som založila Bratislavský chlapčenský zbor a vtedy som už dôsledne sledovala literatúru pre tento zborový typ a zaoberala sa problematikou predmutačného a pomutačného spevu.

Tradícia chlapčenských zborov naznačuje orientáciu na sakrálnu hudobnú literatúru. Ako však poznám váš koncertný repertoár, siahate po rôznych žánroch a rôznych hudobných štýloch. Ako sa v tom vaši speváci orientujú?

Prekvapujúco ľahko. Deti dostávajú plnohodnotné hudobné vzdelávanie, vrátane hry na hudobných nástrojoch, hudobnej teórie, dejín hudby, čo im pomáha v interpretácii rôznych žánrov a najmä štýlovej charakteristike. Problém pre nich nie je zaspievať barokovú skladbu a po nej klasicistickú Mozartovu omšu.

Širšie hudobné vzdelávanie členov vášho zboru súvisí so založením Súkromnej umeleckej školy v Bratislave-Petržalke, ktorej riaditeľom je váš manžel Gabriel Rovňák. Priznám sa, že bolo pre mňa prekvapujúce premyslené prepojenie vašej školy zo základnou školou.

Dnes je to jediná škola na Slovensku zameraná na zborový spev. Vďaka pochopeniu MŠ SR a Školskej správy v Petržalke sme organicky prepojení so ZŠ na Lachovej ul. tak, že deti z prvých tried, ktoré sme vybrali v talentových skúškach, spoločne chodia do

jednej triedy. V šk. roku 1995/96 máme už žiakov v ročníkoch 2.—5. Odborné hudobné predmety zaraďujeme aj predpoludním do vyučovania, popoludní prichádzajú deti do budovy Súkromnej umeleckej školy, kde sa venujú zborovému spevu a majú tam vyučovanie aj vybraní sólisti. Okrem chlapcov chodia na zborový spev aj dievčatá zo zboru Canens, ktorý vedie môj manžel. V hudobných triedach sa počas jedného týždňa venujú deti hudbe 8—10 hod., lenže príprava na koncerty a koncertné zájazdy je práca navyše.

Namieste je vari otázka, ako žiaci Súkromnej umeleckej školy, kde sa ako v každej súkromnej škole platí, zúčastia vzdelanie v takej špecifickej oblasti?

Máme už výsledky z predchádzajúcich rokov, kde vzťah bol len amatérsky, pravda, s prvkami profesionálneho vzdelávania. Viacerí naši speváci dnes študujú spev. Na americkom zájazde spievali v kvartete sólistov konzervatoristi, naši bývalí členovia. Výborne sa uplatňujú v amatérskych a poloamatérskych zboroch, napríklad v Lúčnici, Techniku i ďalších. Mimo riadne talenty sa profesionalizujú, ostatní si do života prinášajú široké estetické vzdelanie, ktoré ich len obohacuje.

Široká verejnosť váš zbor pozná z koncertov, vystúpení v chrámoch i z ďalšej umeleckej činnosti doma i v zahraničí. Koľko dní v roku bývate mimo domova?

V priemere asi jeden mesiac, ide však vždy o viac zájazdov. Americký roku 1995 bol najdlhší, trojtýždňový.

Deti znášajú fyzickú a psychickú záťaž zájazdov?

Hádam lepšie ako ich pedagógovia. Milujú cestovanie, rady spievajú na koncertoch. Dva roky sme spolupracovali s Viedenskou štátnou operou v Musorgského Chovanščine. Tu chcem porovnať prístup k deťom v tom spomínanom 15. stor. a dnes. Hoci som sa usilovala udržať deti v určitej disciplíne, úžasné prostredie veľkého divadla so svetovými opernými hviezdami, kostýmami, veľkolepou výpravou pôsobilo na deti ako magnet. Boli šantivejšie ako inokedy. No režisér a všetci tvoria pracovníci skôr deti povzbudzovali, aby boli za scénou prirodzené a na javisku potom podali adekvátne spevácke a herecké výkony.

Čo z pohľadu detí bolo v koncertnej činnosti najzaujímavejšie?

Azda účinkovanie v kostýmoch. Spolupracujeme aj so SND v Bratislave. Myslím si, že najväčší zážitok mali z vystúpenia vo viedenskom Hofburgu, kam nás pozvala jedna rakúska agentúra. Chlapcom dala ušiť mozartovské kostýmy, takže si užili slávy a obdivu za spev i milý prejav. Ale zážili aj strach počas koncertu vo Švédsku; kde obecnosť podľa svojho zvyku po celý čas netlieskalo, až nakoniec ich odmenilo búrlivým potleskom. Už po šesť rokov sme spievali na vianočných koncertoch vo Fran-

cúzsku. Poslucháči tam vytvorili skvelú atmosféru, päťtisícové hľadisko býva zaplnené a v rodinách, kde deti bývajú, ich nesmierne srdečne vítajú. Odborníci boli zvedaví aj na našu vianočnú hudbu. Preto sme neskoršie pripravili Bajanovo Pastorále, naše barokové a klasicistické skladby, takže sme národu s veľkou hudobnou tradíciou ukázali niečo neznáme a súčasne hodnotné.

Pred pár mesiacmi ste sa zúčastnili na súťaži detských zborov v Des Moines v severoamerickom štáte Iowa. Taká reprezentácia sa každý rok nepritrafí.

Možno iba raz v živote, i keď po skončení súťaže sme dostali pozvanie na ďalší ročník a mnoho iných pozvaní do celého sveta. Lenže Amerika nie je Viedeň. Sme realisti a hudbu radi prezentujeme všade tam, kde nás chcú počúvať.

Ten americký zájazd má pre vás výnimočný význam, lebo ste súťaž vyhrali, a tým urobili veľa pre reprezentáciu Slovenska. Porozprávajte o tom.

Táto súťaž je vždy nejako orientovaná. Vlanajšia mala podtitul Vplyv európskej hudby na hudbu svetovú, pretože sa uskutočnila v roku výročia skončenia II. svetovej vojny. Z 21 zborov polovica bola z Európy, ostatné z Ameriky, Afriky a Kanady. Okrem súťažných vystúpení všetky zbory absolvovali vystúpenia v rôznych prostrediach — v múzeách, knižniciach, úradoch i v obchodných domoch. Záver festivalu, ktorého súťaž bola sú-

časťou, bol veľkolepý. 800 spevákov spievalo 8 piesní v pôvodine v obrovskej koncertnej sále pre 5000 poslucháčov. Súťaž mala presne určené propozície. V 10-minútovom programe mohli zaznieť len dve skladby: jedna z vlastnej tvorby, druhá stredoeurópska a z nich jedna sakrálna a druhá svetská. Pre naše súťažné vystúpenie som vybrala jednu z Ave Márií M. Schneidera-Trnavského a starú anglickú námornícku pieseň v kompozícii Petra Ebena, ktorá razantne využíva moderné kompozičné postupy. Väčšina zborov mala vysokú interpretačnú úroveň, rozdiely v bodovom hodnotení boli minimálne, nevedeli sme preto, čo rozhodne o víťazstve. Nakoniec sme vyhrali preto, lebo naše dve charakterovo odlišné skladby chlapci zapievali nielen čisto, ale aj s presvedčivým hudobným výrazom.

Ako toľkú slávu uniesli?

Boli stredobodom pozornosti, no čudovali by ste sa, s akým zaujatím súťaž hodnotili, konfrontovali sa —

a mali s kým. Také ruské zbory s pravoslávnyimi chorálmi zneli ako zvony; Moskovský detský zbor prišiel ako víťaz súťaže v San Franciscu. Výborné boli české a maďarské zbory, zbor z Argentíny či známy Altersspatzen z Hamburgu i mnoho amerických zborov.

Takže sa im z tej slávy hlava nezakrútila.

Ani na to nemali čas. Hneď po skončení súťaže odchádzali na koncertné turné po troch amerických štátoch, v ktorých absolvovali 14 vystúpení. Potom si užili slobody počas skrátených prázdnin a už na ich konci sa zúčastnili na festivale v Českej republike, následne na ďalších festivaloch, koncertovali na Slovensku, nahrávali pre Slovenský rozhlas a žili v prípravách na vianočné koncerty doma a vo Francúzsku. To je dosť na to, aby boli tiež žiakmi a deťmi, na čo v našej škole nechceme zabúdať.

Zhovárala sa **Jarmila Prihelová**

Básnik píše deťom

JOZEF MELICHER

V poetickom románe Dom opustenosti (1991) od Janka Silana, jedného z hlavných predstaviteľov slovenskej katolíckej moderny, sa nachádza jediná listov žiakom (s. 124—136). Básnik sa v nich so psychologickým taktom a s hlbokou znalosťou životných reálií, najmä prírody, rodiny i školy, ale predovšetkým so znalosťou detskej mentality prihovára svojim žiakom v Jurgove.

Na estetickú a výchovnú hodnotu týchto listov upozornili viacerí recenzi domo opustenosti. Ján Zambor poznamenáva, že ako sú básnik a kňaz u Silana od seba neoddeliteľní, tak je uňho nerozlučne späté básnické, lyrické s religióznym, spirituálnym. Aj v tejto knihe sa autor predstavuje ako nevšedný autentický duchovný básnik. Spirituálnosťou je preniknutý celý Dom opustenosti, ale niektoré časti majú z tohto hľadiska osobitné postavenie:

„Spomeniem aspoň Listy žiakom, ktoré by sa mohli vydať aj samostatne — pre mládež. Tento cyklus epístol

tvoriaci jeden z umeleckých vrcholov knihy vyniká poznávacím prienikom a pôsobivým štýlom, ktorý ho situuje do blízkosti poézie v próze“ (Vítazný návrat Janka Silana. Verbum, 3, 1992, č. 1, s. 32).

Ján Medveď v recenzii Domu opustenosti (Literárny týždenník, 7. 3. 1992) píše, že v listoch žiakom sa Janko Silan predstavil ako dobrý priateľ, radca i ochranca tatranskej prírody, ktorý v úvahe a v rozjímaní sa v stoickej pokore upiera k transcendentnu, k večnému Svetlu.

Potvrdzuje to hneď prvý list venovaný otázke skúšania, preverovaniu žiackych vedomostí. Vysvetľuje v ňom vzťah medzi dobrotou a spravodlivosťou. Usiluje sa dokázať, že bez skúšania nemožno byť múdrom. Aj spytovanie svedomia je vlastne skúškou mravnosti. Za najvyšší stupeň skúšania pokladá život: „Život nás najlepšie skúša. A život má vždy pravdu.“

Životné ťažkosti, choroby, utrpenie spája s Božou múdrosťou a spravodlivosťou: „Boh je dobrý. I vtedy, keď nás tresce. Koho Pán Boh miluje, križom ho navštevuje, veď to viete. Boh nás takto skúša.“ Záver listu vyznieva ako výzva k zhode medzi skúšaným a skúšajúcim — nie z hnevu, nie zo svojvôle, ale z lásky.

V druhom liste uvažuje nad vnútorným bohatstvom prváčikov, u ktorých je vnímanie poznačené konkrétnou realitou. Pre nich aj neviditeľné je skutočnosťou. Preto sú oveľa vnímaivejší pri osvojovaní si spirituálneho pohľadu na svet. Porovnáva ich „naivitu“ s „múdrosťou“ dospelých. Čím viac človek starne, tým menej prijíma, tým je chudobnejší, biednejší, pretože registruje „len svet viditeľný“.

S pojmom neviditeľnosti spája i pojem ticha a mlčania: „Čo by bolo zo slov bez mlčania? Čo by bolo z človeka bez Boha?“

Tretí list venoval prírode — kráľovstvu samoty, slobody a odpočinku. Píše, že „v prírode Božej zabúda človek pomaly na to, čo bolo zlé a neprijemné, duša mu zjemnie a stáva sa pokornou a tichou“. Hmotnej prírode priznáva duchovný rozmer a zmysluplnosť prostredníctvom Spasiteľovho utrpenia na Olivovej hore a v Getsemanskej záhrade.

Čitateľa tu zaujme nápadná rytmizácia prozaického textu s náznakmi rýmov a asonancií typu: „... keď búrky sa valia a hromy zrania. Blahoslavení, čo sú bez reptania“. Alebo: „Vďaka ti, milý strom, i za to dobrodenie, že nesieš Boží kríž. Ach, ako nás všetkých ľudí zahanbíš ...“

Tento štylistický postup je prítomný vo všetkých listoch, pôsobí inovačne a zhodne s Jánom Zamborom ho možno označiť za prienik poetizačného úsilia do prozaického epištolárneho štýlu.

Otázka plynutia času, pominuteľnosti ľudského bytia a jeho prirovnávanie k vode, prameňu, potoku, rieke, ale i k moru je obsahom štvrtého listu.

V ďalšom liste prostredníctvom obrazu orla, čističa prírody, predkladá deťom zmysel čistoty života a smrti ako brány do neba. Pripomína im, že orol je vták výšin a slobody s veľkým rozhľadom: „Vzlíeta výš a výš, aby lepšie videl.“

Poetický obraz jari, slnka a Božej veľkodušnosti je predmetom šiesteho listu. Jarné vody tu symbolizujú smerovanie ľudstva k večnému brehu

transcendentna: „Pozdravme jar, sväté chvíle siatby, viery a nádeje.“

Aj siedmy list má alegorické ladenie. Básnik v ňom píše o kamzíkoch a o ich neustálom unikaní do výšok, do bezpečnosti pred nástrahami. Prirovnáva ich k dobrým ľuďom, ktorí duchovne stúpajú tiež vždy vyššie a vyššie. List sa uzatvára poučným, ale nevtieravým dvojverším:

„Kamzíky vedia: čím vyššie, tým istejšia je záchrana.

Len v Bohu najistejšia spása, večná ochrana ...“

Príroda a jej paralela s ľudským životom je predmetom aj ďalšieho, ôsmeho listu. Básnik sa zamýšľa nad zmyslom vetra a nad potrebou večného zápasu s ním nielen v prírode, ale i v duchovnom živote: „... pravda cestu k spáse klesni i cez tie vetry-vetris-ká“.

Pojem poslušnosti ako nevyhnutnej podmienky poriadku a harmónie vysvetľuje deťom znova na príklade prírody v deviatom liste. Píše, že zem prijíma všetko dobré i zlé. Je nielen poslušná, ale i pozorná a všetko, čo prichádza zhora, dážď, rosu, slnko, vietor, suchotu i horúčavy prijíma odovzdane, čím aj nás vyzýva k poslušnosti: „Pozrite na to jarné zbožie, ako sa zelená! To víťazstvo poslušnosti znamená.“

Posledné dva listy venoval snehu ako symbolu bielej krásy, ale i pominuteľnosti, obmedzenosti trvania a neoddieliteľného zmaru. Čistotu snehu stavia do kontrastnej pozície voči nečistému blatu a prachu:

„A za to Bohu dobrorečme, za jeho obraz v nás.

Kiež sa nám blatom nezafŕka ani raz.“

Dodáva, že farba snehu znázorňuje snehu a svätosť, vrúcnosť a nadšenie, cudnosť i nevinu. Snež prirovnáva k láske, úsmevu a Božej добрôte, pretože „milosť je láska Božia, biely má vždy šat“.

Zdalo by sa, že v týchto listoch absentuje hravosť, nonsense, absurdnosť, fantastickosť, irónia i paródia a mnohé iné vlastnosti — charakteristické pre modernú detskú literatúru. Lenže tu ide o intímne posolstvo s mierne výchovným zámerom i s dôrazom na detskú vnímavosť, teda viac na cit než na rozum. Namiesto priamočiareho

moralizovania a mentorovania prevláda v nich nežný zhovievavý postoj k deťom a láskyplné povzbudzovanie k dobru.

Je v nich zreteľná inšpirácia podtatranským prostredím, velebnou prírodou, pastoračným poslaním kňaza-básnika znásobená chápatým vzťahom k ľuďom, najmä k deťom. Lyrické obrazy sú natoľko pôsobivé, že uspokojia aj toho najnáročnejšieho čitateľa. Sú plné humanizmu, dobroty a lásky k deťom, takže by si zaslúžili samostatné knižné vydanie so spirituálne ladenými ilustráciami.

MUŠLIČKY Z CARACASU

Začiatkom novembra minulého roka sa vo venezuelskom Caracase stretli členovia exekutívy IBBY na jesennom zasadnutí, ktoré voľakedy tradične bývalo v Bratislave ako súčasť otváracích podujatí Bienále ilustrácií. Tentoraz bola hositeľkou prezidentka IBBY — Carmen Diana Dearden. Organizáciu celého podujatia zabezpečovala knižnica pre deti a mládež v Caracase — Banco del Libro. Stretnutie sa konalo počas trvania Veľtrhu knižnej kultúry latinskoamerických krajín, návšteva ktorého bola súčasťou pracovného programu. Ten bol, vzhľadom na „exotickosť“ prostredia (aspoň pre európskych členov exekutívy), naozaj atraktívny: návšteva novobudovanej kolosálnej stavby Národnej knižnice, centra tvorivosti mládeže La Colina Creativa, Múzea detí, pamätihodností Caracasu i jeho nádherného okolia.

Z pracovného zápisníka môžem vybrať niekoľko zaujímavostí:

— Novými krajinami, ktoré majú záujem stať sa členmi IBBY sú Írsko, Luxembursko a Macedónsko.

— Na cenu H. CH. Andersena bolo nominovaných dvadsaťtri spisovateľov a dvadsaťšesť ilustrátorov.

— Novou editorkou časopisu Bookbird (namiesto Jeffa Garretta) je od januára tohto roku Meena Khorana, profesorka detskej literatúry (Purdue, Morgane State University). Pani Khoranová na stretnutí prezentovala svoje predstavy o novej podobe časopisu, avizovala témy nasledujúcich čísel, no predovšetkým — na všetkých urobila veľmi dobrý dojem priateľským vystupovaním a znalosťou problematiky.

— V tomto roku sa bude konať kongres IBBY (12.—16. augusta, Groningen, Holandsko) pod heslom „Rozprávanie príbehov“. Ďalší kongres je naplánovaný do indického Dillí (1998) a kongres v roku 2000 sa bude konať v Cartagene (Kolumbia). Návrh usporiadať kongres na prelome tisícročia vo Viedni neprešiel.

— Najdôležitejším bodom rokovania pre slovenskú sekciu IBBY bola príprava zmluvy o kooperácii medzi IBBY a BIB, ktorá by mala byť podpísaná na najbližšom zasadnutí exekutívy v Bologni v apríli tohto roku.

Venezuela — krajina kontrastov, krajina fantastických vodopádov, raj papagájov sa priateľom detskej knihy predstavila v tom najlepšom svetle: výbornou organizáciou, veľkorysťou a priateľským prijatím, na ktoré sa nedá tak skoro zabudnúť. Ešteže som si stihol nazbierať na pláži pri mori zopár mušličiek na pamiatku...

Ján Uličiansky

JAROSLAVA BLAŽKOVÁ

Môj skvelý brat Robinzon

Bratislava, Vydavateľstvo Q 111 1994.

Prítomnosť teenagerskej mládeže v literárnych dielach spravidla zvädza ich autorov zneužiť túto sociálne-vekúvú komunitu na moralistickú, ba niekedy i politicky výstražnú kritiku dospelej, štatutárne „usmerňovanej“ spoločnosti. Teenageri ako postojovo opracovateľná a rovnako reagujúca masa sa vzápätí môžu stať ideologickou zbraňou proti „zlým meštiakom“ (známy kult „mládeže“ — Gottwaldovej alebo inej — v totalitarizovaných štátnych formáciách), militarizujú sa alebo v miernejšej podobe fungujú ako akési prevýchovné baranidlo. Na klišeovité správanie dospejúcich odpovedajú rovnakou ostentatívnou klišeovitosťou gest a expresívneho verbálneho prejavu. Práve tento typ „buričov“ aj v našej literatúre obvykle reprezentuje pozitívne smerovanie „nového“ spolu s kritikou konzervatívnosti a pohodlného staromilstva. Nekonformná a vyzývavá aktivita teenagerov sa potom mení na mýtus, hraničiaci, samozrejme, s obdivným, ale i tendenčným uctievaním bôžika „dravej“ mladosti.

Po vyše štvrtstoročí sa medzi slovenských čitateľov vracia výrazná prozaička šesťdesiatych rokov, neskôr emigrantka a oficiálne takmer „neznáma“ autorka takých nezabudnuteľných a generačne kultových kníh, akými boli svojho času Jahniatko a grandí alebo Nylonový mesiac, originálna „neposlušná“ osobnosť, žiaľ, počas dvoch poaugustových desaťročí nadobro vykázaná z literárnych slovníkov a dejín. Prichádza po mnohonásobnom literárnohistorickom a kritickom znovuvzkriesení s dielom, ktoré roku 1968 znamenalo jej nechcenú rozlúč-

ku s domovinou a slovenskou literatúrou — teenagerským románom *Môj skvelý brat Robinzon*.

Onoho času ostal tento pôvabný príbeh nezvyčajného ľúbostného trojuholníka bratislavských teenagerov čnieť v autorkinej osobnej bibliografii ako vrchol krásneho modrého obdobia, keď sa konanie a vnútorný svet dospievajúcich vznášali na poetizovanej vlnke nepochybnnej nádeje a dôvery v očakávanú krehkú a ako-tak slobodnú dospelosť. Mladistvé jestvovanie sa vykupovalo vzdorom, chuťou byť iným, nekonvenčným, zlošným i hlavatým, ale zároveň i dychtivo prístupným obyčajnému ľudskému šťastiu. Blažkovej príbeh je totiž, dovoľm si naznačiť spoločenský odstup, ešte z čias, keď pohladenie, dotyk či vy počutie značili viac ako akýkoľvek diktát luxusných, módných vecí. Tento kontrast sa podpisoval aj pod vytváraný literárny mýtus teenagerských „buričov“, stojacich — často dosť schematicky a tendenčne, prevažne v neprospech „zlých“ dospelákov — v opozícii, ako píše Milan Jurčo v doslove knihy, proti „falošnej, cynicky farizejskej spoločnosti“.

Isteže, je to otázka literárneho vkusu, najmä ak Blažková, ktorá vidí profánny bratislavský svet očami teenagera Budyho, nenájde v tomto chaotickom hmýrení jediná ako-tak sympatickú otcovsko-materinskú postavu. Zdrsnený a možno i šablónovitý protiklad popletenej, ale mravne imperatívnej mládeže a svorky cynických, fráзовitých a nudných dospejúcich sa však vinie dejinami slovenskej literárnej mýtotvorby ďaleko ponad hlavu Jaroslavy Blažkovej a trvá úspešne-neúspešne dodnes v rámci nášho celonárodného zvyku posýpania si hriešnych hláv popolom. Radšej preto hovorme o autorkinom vydarenom pokuse sformovať na pozadí dramatického príbehu dvoch bratov, usilujúcich sa každý

svojsky, navzdory (podľa Budyho i Robinsona) totálne defektnému okoliu a naproti veľmi otravným rodičom, sprostým učiteľom a nadutým fujmeštiakom o priazeň rovesníčky Doroty, portrét vnútorne výnimočného teenagera Budyho.

V tejto súvislosti dúfam, že Jurčovo konštatovanie o „smelom rozbiíjaní skornatených etických noriem“ sa vtedy a ani dnes netýkalo zbožšťovania mládeže ako nositeľky nekonformného životného programu a likvidátorky spomínaných nešťastných, hoci azda len trochu konzervatívnych „etických noriem“. Takéto nekritické mýtizovanie teenagerov literatúra tohto typu predvádza v nepokoriteľnom kliše najmä v scénach kľúčového opovrhovania dospelými (či v lepšom prípade ich ľutovania — napríklad v postave otca obidvoch výborníkov). Emblematické rozdelenie scény na spravodlivých -nástročných a defektných dospelých zviadlo i Blažkovú k ich neveľmi originálnym charakteristikám; uprostred prázdneho, bezútešného, pivného, bruchatého, nudného a špinavého sveta dospelých má Budy svoj „kumbál“, kráľovstvo ducha a „policu kníh“, Robinson zasa výrečnosť a ohurujúcu šikovnosť a Dorota trpezlivosť a anjelskú dobrotu. A dospelí? Budy sa spolu s autorkou vyzúri dosť neobjavne na všetkých — profesor v škole je „veľký blbec a slovenčinár, sčítaný idiot“, tamten je „apatický“, hentá zasa „hlúpa“, navyše s „bledou a hubovitou pleťou“. Sú to tí, čo „idú iba na zotračník“, čo po nich ziapu a samozrejme podozrievavo „flochnú“, „pozéri“ a „diktátori“, prosto ľudské-neľudské karikatúry, opité a potácajúce sa „sáká šité na mieru“...

Takto navrhnutá galéria by unudila aj Jánošíka.

Aj preto hlavným víťazstvom Blažkovej románu je skôr mnohorozmerná podobizaň Budyho, pretože jeho náproti-

vok, „skvelý“ Robinson, je príliš tuctový a navyše ani menom nijako nezodpovedá predstave tvrdého samotára. Budy je idealista, hlavička síce nepraktická, ale zato plná skúmaných myšlienok, chlapec s prenikavou vnímavosťou, citlivý individualista, ktorý berie na seba uprostred konvenčnej a demonštratívnej nízkej údel vznešeného, nadpriemerného mysliteľa. Zatiaľ čo svet okolo neho sa hrnie korytom zákrytovosti a jeho „skvelý“ brat upútava dievčence nasprostastou rétorikou, tento intelektuálny donkichot vystupuje zo zástupu priemerných a odchádza do tajomstva kníh a snov... Hľa, typ teenagera, odsúdený u nás skôr na posmech, lebo jeho hrdom prepevným je duchovno, riša rozumu a hľbokej, citlivej reflexie, lebo jeho vzťah k svetu nie je nízko účelový a podradne prakticistický. A tak náš neodvážny antihrdina práve preto nepochodí ani pri pokuse o náročnejšie priateľstvo s Dorotou a bolestne rezignuje. Nezvládne situáciu, uvedomuje si neznesiteľné poníženie a jedinou možnosť ako prežiť vidí v pozvoľnom trpiteľskom ústupe.

Blažkovej literárna verzia intímneho konfliktu v rámci príbehu o dvoch bratoch a nedostižnej Dorote nadobúda presvedčivý rozprávačský účinok predovšetkým vďaka autorkinej literárnej schopnosti prekonať „obyčajnosť“ tejto story a aj spomínané nábehy vidieť dospelý svet (i keď optikou teenagerov) dosť schematicky výrazovou pestrosťou, vtipom, literárnou eleganciou a šarmom, jazykovou plasticnosťou, intenzitou zážitkovosti, fantazijnosťou a reflexívnosťou. Aj preto Blažkovej dielo odporúčam nielen čitateľom dobrej literatúry, ale aj všetkým tiežautorom, ktorí akosi stále nechcú pochopiť, že literatúru udrží nad vodou masmediálneho prílivu predovšetkým čosi také večné, ako je cit

pre vkus a mieru a slovesná kultúra. Blažková je totiž — a to zväčša fatálne chýba iným autorom „angažovaných“ teenagerských literárnych príbehov — duchaplná, mierna a inteligentná prozaička aj tam, kde sa naničhodný život našich malých robinzoníkov ocitá na hrane expresívneho odmietania nanúte nej spoločenskej fazóny. Vďaka tomu i všetci dospeláci azda odpustia obidvom teenagerom ich prehorlivú zaujatost.

IVAN SULÍK

MIROSLAV PIUS

Chlapec na bielom koni

Bratislava, Vydavateľstvo H + H 1995.
1. vyd. Il. Ján Lengyel.
Zodp. red. Ondrej Sliacky. 83 s.

Téma detstva, citový návrat do rodinného a sociálneho prostredia, v ktorom spisovateľ vyrástol, reminiscencia na vlastné detstvo s rôznou mierou intencionality na detského čitateľa patrí už niekoľko desaťročí k základným témam slovenskej prózy pre deti a mládež a často na ňu pôsobí katarzne. Bol to práve motív detstva — v slovenskej literatúre objavený už generáciou Kukučina — ktorý hral v medzivojnovnej literatúre jednu z prvoradých úloh v procese prekonávania bariér medzi dospelou a detskou literatúrou, a o dvadsať rokov neskôr literárne stvárnenie spomienky na detstvo generáciou M. Jančovej, ktoré progresívne zasiahlo do detskej literatúry. Ak aj v súčasnosti autori siahajú po tejto téme, je to najmä preto, že detstvo predstavuje nielen nevyčerpatelnú ľud-

skú a umeleckú hodnotu, ale najmä preto, že motív návratu do detstva dáva autorovi možnosti sebavyjadrenia, ale i sebanachádzania. Platí to aj o poslednej knižke Miroslava Piusa Chlapec na bielom koni, kde analógia s vlastným detstvom je zjavná, napokon, sám autor dáva o tom doklad v závere knihy.

Hoci titul prózy vyvoláva predstavu fantastického sveta rozprávky — aj ilustrácia na obálke túto domnienku umocňuje — opak je pravdou! Máme do činenia s realistickou prózou, s obrazom jedného šťastného leta malého Ondreja na dedine u starého otca. Pravda, nechýbajú tu ani rozprávkové prvky, tak ako nemôžu chýbať v skutočnom, prirodzenom detskom svete.

Autor nevolí cestu exponovania deja a príbehu s ústredným konfliktom, teda cestu, ktorá je pre čitateľa najľahšia a neraz aj najpriateľnejšia, ale komponuje text ako súbor situácií, minipríbehov, pričom kompozičnú jednotu a ideovomeleckú celistvosť dáva textu postava Ondreja. Autor nevtiera sa vonkajšími cestami do pozornosti čitateľa, práve naopak, tlmí humor, hravosť, situačnú komiku, teda prostriedky, na ktoré sme si pri povrchnom vnímaní detskej literatúry až príliš zvykli a ktoré neraz zdevalvovali. Pius s nimi narába veľmi úsporne a cieľavedome, vonkajšiu dynamiku prenáša viac do vnútra ústrednej postavy. Ondrejovo šťastné leto neodohráva sa na pozadí dobrodružstiev a hier s rovesníkmi, vo svete detí, ale viac ho formuje svet dospelých a samota, ktorá je vhodným ovzduším pre šťastné chvíle hľadania a poznávania. Dynamiku detských hier tu nahradí hľadanie miesta, kde sa spája nebo a zem, kde pramení potôčik, alebo odhaľovanie tajomstva starkinho vrečka. Je pozoruhodné, ako autor rešpektuje detský aspekt pri prijímaní a odkrývaní hodnôt; po poznaní zmyslovom nasleduje

hľadanie „čistého prameňa“, hľadanie, či ešte len tušenie morálnych hodnôt.

O tom, že Piusov návrat do detstva nie je sentimentálnou reminiscenciou, presvedča nás galéria postáv zo sveta dospelých. Autor predstavuje akoby v drevoryte portrét starého otca a starkej, ich ľudské bohatstvo, vitalitu, prózu zaľudňuje drobnými neidealizovanými, autentickými postavami (starý bosorák, kováč, dedinský hrobár a i.), ktoré Ondrejovmu letu dávajú vzrušujúcu atmosféru. Aj v situáciách, ktoré dieťa zraňujú (epizóda kozy Berty, ale najmä skon bieleho koňa) autor dôsledne sa vyhýba sentimentalite, smutné tóny zmierňuje poetizáciou (zelená ďateľinka zaseknutá za kopytom mŕtveho koňa — Princa) a lyrickými opismi prírody.

Ak posudzujeme text ako celok, zisťujeme, že autorove výrazové prostriedky sú veľmi variabilné: od strohej, priam dokumentárnej popisnosti prostredia, javu, situácie neočakávane a prekvapujúco prechádza k nevšednému poetickému obrazu, ktorému nechýba originalita. Hoci na prvý pohľad takto organizovaný text pôsobí nesúrodno, v skutočnosti znamená pohyb, ktorý nahrádza nedostatok dynamiky epickej skutočnosti.

Próza Chlapec na bielom koni ako spomienková próza smeruje viac k tradícii a svojou podobou nenaznačuje nové postupy, ale platí tu známy Martákov výrok, že spisovateľ nemôže pri tomto svojho detstva podať slabé dielo.

VLASTA ULRICHOVÁ

VÁCLAV ŠUPLATA

Päť zázračníkov

Bratislava, BIBART 1995. 1. vyd.

Il. Róbert Brun,

typografia Vladislav Rostoka,

zod. redaktor Igor Švec. 40 str.

V októbri minulého roku vyšla prvá knižka vydavateľstva BIBART Päť zázračníkov. Na upresnenie treba povedať, že BIBART je vydavateľstvo Medzinárodného domu umenia pre deti — Bibiany. Táto výpravná knižka vyšla v štvrtisícovom náklade pri príležitosti 15. ročníka Bienále ilustrácií Bratislava za podpory generálneho riaditeľa UNESCO Federica Mayora.

Už na prvý pohľad je zjavné, že knižka vyšla s úmyslom konkurovať novodobému knižnému braku a zároveň obnoviť tradíciu artistnej knižnej ilustrácie. Zámer sa vydaril — na svete je parádny knižný kúsok s majstrovským grafickým a ilustračným vybavením.

Autor textu Václav Šuplata ponúka dieťaťu, ale aj jeho rodičom svojské moderné podanie klasickej rozprávky o Dlhom, Širokom a Bystrozrakom, ku ktorým podľa tradičnej predlohy pridal ďalších dvoch, málo spomínaných hrdinov Čarostrelca a Čarofuka. Súčasnosť Šuplatovho rozprávania spočíva predovšetkým v zosilnení humorného aspektu rozprávkového príbehu, v priblížení sa k dieťaťu, k jeho uvoľnenej radosť. Vychádza v ústrety detskej túžbe po добрôte, láskavosti a kamarátsťve. Čarostrelca, ktorý sa ako prvý vyberie do sveta a rozhybe celý príbeh, motivuje k dobrodružnej výprave prostá túžba nájsť si kamarátov, s ktorými by sa podelil o svoj neobyčajný úlovok. Veľmi svojské — vtipné a pritom filozofujúce — sú Šuplatove charakteristiky hrdinov, ale aj každej novej situácie, v ktorej sa

jeho zázračníci ocitnú. Šuplatov humor v knižke graduje, nadobúda rozličné od-tiene a podoby od jemného smiešku až po paródiu a grotesku. Takmer v kaž-dom stretnutí, v každom dialógu je skrytá anekdota. Sujet klasickej roz-právky je pritom zachovaný. Šľachetní hrdinovia ostanú na konci rozprávky ta-kí, akí boli na jej začiatku — bez peňazí (veď sultánovo zlato porozdávali cestou na koniec sveta všetkým, ktorí to potre-bovali), ale šťastní a spokojní, priprave-ní čeliť novým životným nástrahám. V tomto zmysle je pre dnešné dieťa Šup-latovo optimistické rozprávkové posol-stvo nanajvýš aktuálne.

Rovnocoennou, ba v tomto prípade dominantnou charakteristikou knižky sú veľkoplošné ilustrácie známeho žilinské-ho výtvarníka Róberta Bruna. Je pre ne príznačný tzv. „erbový geometrizmus“, výrazné priestorové videnie, mimoriadne pôsobivé vizuálne efekty (napr. efekt „kovového lesku“ vystupujúci do po-predia najmä pri kvalitnom umelom osvetlení — Dlhý spiaci pod hruškou, Zázračníci na lodi). Ilustrátor sa snaží vyjadriť dejový pohyb rozprávky pro-stredníctvom vnútornej dynamiky po-stáv, ktoré v sebe skrývajú prvky balet-nej dramatiky. Na ilustráciách je zaují-mavé bohaté dekoratívne pozadie, ktoré uvoľňuje vonkajšie napätie postáv. Ich tváre akoby razom ustrnuli v pozícii „levej masky“, v akomsi kŕči, ktorý predchádza uvoľnenie. Pri takomto vý-tvarnom „perfektizme“ je veľmi ťažké sformulovať akúkoľvek kritickú pripo-mienku. Predsa mám však pocit, že bra-vúrna dokonalosť niektorých ilustrácií vyvoláva pocit chladu a už spomínaný „erbový geometrizmus“ (hoci ako jedna z charakteristík majstrovho rukopisu) prináša so sebou riziko stereotypu a re-dukcie debovej dramatiky na vonkajško-vú charakteristiku postáv.

Ako túto knihu prijme jej kľúčový

adresát — dieťa, ukáže čas. Už dnes je však isté, že Päť zázračníkov je artefakt par excellence, ktorý prinajmenšom pri-pomína, že ilustrácia pre dieťa nemusí byť „odslova doslova“.

LUBICA KEPŠTOVÁ

ZUZANA KOZIČOVÁ

Slnečný lúč Svetláčik

Bratislava, Dúha, vydavateľstvo pre deti a mládež 1994. 1. vyd. Il. Miro Pograd. Zodp. redaktorka Marta Potfajová. 104 s.

Súbor 22 rozprávkových príbehov-útvarov Zuzany Kozičovej *Slnečný lúč Svetláčik* je prvou knižkou edície Dúho-vé rozprávky. Táto edícia domovsky patrí vydavateľstvu pre deti a mládež Dúha, účelovému zariadeniu Ekumenic-kej rady cirkví. Ide teda o prezentáciu vydavateľstva na slovenskom — roz-právkovom — knižnom trhu. A ten, ako vieme, je konkurenčne na tom cel-kom dobre; aspoň v tomto smere. S akou čitateľskou šancou vstupuje táto na prvý pohľad vkusná kniha rozprávok do blízkosti a záujmu detských čitate-lov?

Mottom každej rozprávky je citát z Biblie alebo odkaz na ňu; ten vedúci, ktorý tvorí vlastne eticko-myšlienkové posolstvo celého súboru, sa nachádza v úvodnej rozprávkovej predikácii Zá-zračný kvietok lásky a znie takto: „Boh je láska a ten, kto zostáva v láske, zo-stáva v Bohu“ (1. Ján 4, 16). Spolu s predchádzajúcim úvodným slovom o rozsievateľovi a nasledujúcou rozpráv-kou Jagavý palác, z ktorej (ale nielen z nej) *slnečný lúč Svetláčik* (jeden zo

strážcov Jagavého paláca) prešiel aj do názvu knižného diela, pars pro toto naznačuje autorskú rozprávkovú koncepciu, autorský zámer i spôsob jeho realizácie. Všimnime si preto v prvom rade, aké sú najdôležitejšie priznakové črty Kozičovej autorských rozprávok?

Dominujúcim znakom všetkých rozprávkových útvarov je autorkino úsilie o zachovanie (potvrdenie) ducha myšlienky aj za cenu zachovania (nie však nivelizácie ani deštrukcie) ducha rozprávky. Tento moment je zjavný predovšetkým v posilnení literárnosti výrazu, t. j. vo vážnej jazykovo-rečovej dikcii rozprávania, v nezriedkavom využívaní „velebných“ obrazov (významových slovných väzieb) vnútri určitých výpovedí akcentovaných so zreteľom na povahu myšlienky v jestvujúcom kontexte. Pre tieto „uzly obrazov“ je charakteristická presila (zhodných i nezhodných) prívlastkov (voňavý kvietok, kvietok lásky), bohato vetvené enumerácie (smrť, zlo, bolesť, nenávisť — to všetko sú deti tmy), celá škála opozícií (láska — nenávisť, skromnosť — pýcha, svetlo — tma) atď.

Po obsahovej stránke tento rozprávkový variant nadväzuje na motívy ľudových rozprávok (Maruškina rozprávka, Snehovláška), na etymologické a etiologické povestové látky (Ako bol havran vezírom, Prečo je snežienka biela, Škovránok), tematicky sa dotýka skazonosného vplyvu ľudskej civilizácie a techniky na ekológiu duše a vnútorný svet človeka (Ramia a Jasmian), rozvíja a aktualizuje historické obrázky z rôznych oblastí ľudskej činnosti (O bielom kvete v ľudskej duši), načiera aj do súčasnosti (Pavilón kvetov) a i.

Z kompozičnej stránky sú pozoruhodné Kozičovej začiatky a konce rozprávok. Na začiatkoch vidno, že autorka predpokladá zo strany detského príjemcu istú citovú náklonnosť (väzbu,

prepojenie), ako aj primeranú životnú, no predovšetkým sprostredkovanú (aj čitateľskú) skúsenosť. Už v prvej vete sa dovoľáva niektorej z týchto daností (dispozícií), a to v podobe otázky: Videli ste už niekedy šumiť pole vo vlašnom, jarnom vetre? (s. 34), Pozorovali ste už niekedy oblaky, prežiarené slnkom? (s. 37), Položili ste si už, deti, ruku na srdce? (s. 54), Počuli ste už niekedy o čínskom múre? (s. 65) a pod., alebo ústretoým navodením témy pomocou stručného zovšeobecnenia poznatkov, potrebných na pochopenie deja, príbehu, čiže vecnou motiváciou. V závere každej rozprávky sa nachádza zhrnutie-epilóg, prechádzajúci do nenásilného poučenia, ktoré je sformulované buď priamo, zjavne, častejšie však tak, že sa autorka (akoby) domáha, aby si ho súhlasne alebo nesúhlasne „dopovedal“, „domyslel“ sám čitateľ, a to na základe vlastného čitateľského zážitku a z neho vyplývajúceho osobného presvedčenia. Ako príklad uvedieme záverečné dve vety z rozprávky O najbohatšom kráľovi: „... No ľudské srdcia naďalej zostávajú slepé, nevnímajú krásu zasneženej krajiny, nevidia na nej dotyk Stvoriteľovej dlane a už vôbec nerozumejú reči vetra! Alebo áno? (s. 89). Mimochodom, a vidieť to aj na citovanom texte, priamoúmerne s vyvrcholením rozprávky „vrcholí“ aj štylizácia; je poznačená silnou dávkou emotívnosti až étosu, kontrarpunktom hlasu Darcu-rozsievača a hlasu autorského subjektu.

Autorka sa pri tvorbe rozprávok nechala „voľne inšpirovať biblickými podobnosťami a pretransponovala ich do rozprávkových príbehov“. Aj jej rozprávky sú rozprávkami-podobnosťami s relatívne jednoduchou fabulou, vekovo aktuálnym hodnotiacim stanoviskom, poučením o mravnom zákone či kánone a o mravných povinnostiach človeka. Navyše, s kresťanskou tendenciou, z čo-

ho je potom zrejma aj didaktická tendencia. Ku cti autorky slúži, že sa jej poväčšine podarilo dostať do vzájomnej rovnováhy estetické a didaktické zložky textu, čím sa jej rozprávky stali nielen poučným (reflexívnym), ale aj zaujímavým (zážitkovým) čítaním. Ku cti vydavateľa slúži, že sa rozhodol otvoriť takýto edičný rad. Celkový dojem z tohto sympatického knižného výtvoru však akosi kalí jazyková úroveň textu, najmä interpunkcia v priamej reči, keď uvádzacia veta prerušuje priamu reč alebo stojí za priamou rečou. Knižka je totiž určená detskému čitateľovi a v tom prípade je akékoľvek experimentovanie s pravopisnou (jazykovou) normou na škodu veci.

VILIAM OBERT

JOZEF VALENTINI

Dobrodružstvá s veľkými šelmami

I. Oči divočiny. II. Vlíčie bratstvo.

III. Lovkyňa medvedov.

Bratislava, Firma Šomek 1994. I. vyd.

II. Viktor Bilčík. 120 a 113 a 126 s.

„Môj otec ma učil milovať prírodu. Najmä stromy, potoky, skaliská — a obdivovať veľké šelmy ... Nechcel, aby sa jeho poľovnícka vášeň preniesla aj na mňa. Bolo v ňom niečo schweitzerovské — zodpovednosť voči všetkému, čo žije. Alebo aspoň túžba po takejto zodpovednosti. Podobný pocit som chcel zaslať do mojich poľovníckych poviedok a črt. Hovorím poľovníckych, hoci ide predovšetkým o vzrušujúce stretnutia

s veľkými šelmami v prírode, dokonca i o príbehy z cirkusov a podobne. Preto som sa pri tvorbe obracal predovšetkým na lesníkov. Tí mi dopomohli k tomu, že hlavnými hrdinami mojich príbehov sa stali samotné zvieratá.“

Na úryvok z rozhlasového interview s autorom sa dá nadviazať tým, že sedemdesiatdvaročný, ale o hodne mladšie vyzerajúci Jozef Valentini pochádza z Hornej Lehoty na Horehroní, jeho otec tam notárčil a starší čitatelia sa naňho môžu pamätať z denníka Pravda. Ešte starší z Priehrady mládeže, kde bol zástupcom jej veliteľa Jula Turčeka. V Bratislave neskôr redaktorčil vari sedemnášť rokov, potom pôsobil v Prahe ako zahraničný redaktor. Cestoval po svete — a v rokoch normalizácie vystriedal desiatky rozličných zamestnaní.

Ako náborový pracovník vydavateľstva Naše vojsko mal možnosť cestovať po Slovensku a dopĺňovať si svoje príhody o zvieratách. Ináč debutoval už ako vysokoškolský detektívkou Majster podsvetia, dve publikácie o bližšom i vzdialenejšom Východe vydal ako novinár ...

Zdá sa však, že životnou témou tohto nekaždodenného milovníka i navštevovateľa prírody sú zvieratá. Slovenské veľké šelmy — rysy, vlci a medvede — našli v jeho troch knižočkách autora, ktorý ich vie celkom zaujímavo, v širokom tematickom registri a väčšinou sviežo a nekonvenčne priblížiť mladému i staršiemu čitateľovi. Človek, spravidla poľovník, lesník, lesný inžinier, niekedy aj lesníková žena či chlapec má v týchto príbehoch väčšiu či menšiu úlohu v kontrastnej ľudská bytosť — zvieru; z východiskovej akcie človeka sa príbeh obyčajne začína, ale ľudský impulz je potrebný najmä na to, aby sa prejavilo a predstavilo zviera, jeho správanie sa, charakter, neočakávané a neznáme „fahy“ a počiny.

Valentini cíti a kreslí prírodu a krajinu lesných šeliem v jej konkrétnej morfológii a podobe. Svoje rozprávania presne lokalizuje a sprevádza nás tak rozličnými revírmi a lesnými krajinami Slovenska — Horehronie, Malá i Veľká Fatra, severovýchodné Slovensko, Orava, Spišská Magura, Čierny Váh, Vysoké Tatry. Jeho črty a citlivo beletrizované záznamy sú neraz výpoveďou o zvláštnom a nezvyčajnom (chlapci pri pasení oviec zabijú mladého rysa; profesor si myslí, že mieri na líšku a zastreli rysa; rys sa obesí na brezu, keď si chce z klepca vytrhnúť nohu; ranená vlčica sa pomocou druhá a sebazáchovného inštinktu zachráni pred istou smrťou; jelen zas tak, že unikne vlkom do robotníckeho prístrešku; deväťročný chlapec zastreli jelenicu a neskôr sa stane jágrom bulharského cára na Horehroní; horár vreckovým nožíkom dopichá medveďa, ktorý napadol jeho ženu; ranená medvedica zahrdúsi svoje mláďa...)

Autor pozná cenu neobyčajného, ale jeho hlavným umeleckým cieľom je zobrazíť v mnohých pohľadoch málo zná-

my život veľkých šeliem slovenských hôr. Svojrázna kombinácia beletrie a literatúry faktu, spojenie vecnosti a ambiciózneho fabulatívnosti, ktorým predchádzali roky poctivého zhromažďovania materiálu, zrodili unikátne dobrodružstvá; nechcú ohurovať, majú však čím upútať. Podľa môjho názoru vo Valentiniho textoch sú najcennejšie postrehy, mikroscény a detaily, ktoré dohromady skladajú poučnú a pestrú mozaiku zvieracieho života, jeho psychiky, inštinktov, pudov, človeku nedostupných vnemov, zmyslov i návykov. Napriek tomu, že do jeho jazyka občas zabľúdi určitá meravosť a menšia nečistota (ktorú apretúra mohla odstrániť), má aj dosť zmyslu pre výstižný obraz, charakteristiku a prirovnanie.

Dokázal skoro vždy najst správny tón, výraz i mieru. A ak aj niekedy otvorene apeluje na čitateľa — napríklad, že vlci nie sú zlí a divadlo, ktoré stavia medveďe do úlohy žobrákov pri kontajneroch, je úbohé —, robí tak s dobrým úmyslom a dôkazy mu nechýbajú.

JÁN BEŇO

NAJKRAJŠIE A NAJLEPŠIE DETSKÉ KNIHY JESENE '95

Do súťaže o najkrajšiu a najlepšiu detskú knihu na Slovensku, ktorú organizuje Bibiana, medzinárodný dom umenia pre deti, a združenie Priatelia detskej knihy (slovenská sekcia IBBY) došlo v štvrtom štvrtroku 1995 21 titulov z 10 vydavateľstiev (Arkus, Lúč, HEVI, Lienka, Egmont Neografia, Mladé letá, Príroda, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Orbis Pictus Istropolitana, Q 111). Literárna porota za najlepšie detské knihy jesene vybrala súbor autorských rozprávok **Jozefa Urbana Dobrodružstvá vranky Danky** (vydavateľstvo Lienka) a knihu **Pavla Zubriczkého Krajiny Zeme 1 — Európa, Ázia** (z vydavateľstva Q 111). Za najkrajšiu detskú knihu výtvarná porota vyhlásila **Cestopis trocha inak** zo Slovenského pedagogického nakladateľstva v grafickej úprave Jozefa Perneckého.

NÁVRAT AKO POKUS O OBJEKTIVIZÁCIU

K situácii literatúry pre deti a mládež v rokoch 1945–1949

ONDREJ SLIACKY

Aj napriek tomu, že literatúra pre deti a mládež má svoj vlastný vnútorný vývinový proces, ktorý nie je podmienený procesmi spoločenskými, pri doterajších väčších či menších syntézach sa tieto vonkajškové spoločenské zmeny vždy zohľadňovali. Keď už nie inak, tak ako podnet na zhodnotenie toho, čo sa v predchádzajúcej fáze spoločenského vývinu prijalo či konštituovalo ako istá ustálená hodnota. Proces zhodnocovania je, pochopiteľne, úplne prirodzená záležitosť, ba mal by byť súčasťou každého nového generačného vystúpenia, pravda, za predpokladu, že bude procesom, v ktorom pôjde o objektivizáciu literárneho vývinu, nie o jeho tendenčné prehodnocovanie. A keďže práve s týmto javom má naša literárna história svoju skúsenosť — dávnejšiu, zo začiatku päťdesiatych i sedemdesiatych rokov, i celkom nedávnu, z obdobia po roku 1989, keď pod vplyvom spoločenských zmien začalo opäť dochádzať k tendenčným interpretáciám predchádzajúceho literárneho vývinu — pokúsme sa niečomu podobnému predísť tým, že o najproblematickejších vývinových fázach novodobej slovenskej detskej literatúry budeme uvažovať z pozície približovania sa či vzdalovania jej umeleckým ambíciám. Paradoxné však je, že sa budeme pohybovať v priestore vymedzenom skôr

spoločensko-politickými než vnútornými súradnicami samotného literárneho procesu, pretože časovou dominantou našej úvahy bude vývin literatúry pre deti a mládež v rokoch 1945 až 1949 a v období radikálnej zmeny spoločenského štatútu po februári 1949. Ak sa zhodneme na tom, a myslím si, že niet dôvodu tak neurobiť, že vývin slovenskej detskej literatúry od začiatku 60. rokov, tak ako ho profilovala poetika detského aspektu, nevyžaduje si nijaké výnimočné prehodnocovacie aktivity, pretože až na krátke epizodické obdobie na začiatku 70. rokov nepodliehal mimoliterárnym vplyvom, bola to práve literatúra obdobia rokov 1945–1949 a nasledujúcich, ktorá sa pod takýmito vplyvmi formovala a vlastne aj zhodnocovala, aj keď medzi obe obdobia nemožno klásť znamienko rovnosti, pretože z hľadiska spoločenského vývinu sú značne odlišné. Kým literárna tvorba po roku 1949 sa jednoznačne podriadila mimoumeleckým fenoménom, predovšetkým ideologizácii, vyplývajúcej z nástupu totalitného politického systému, ktorý autonómnej duchovnej sfére a v rámci nej aj literárnej tvorbe pre deti a mládež prisúdil podradné propagandistické poslanie, literatúra v období rokov 1945–49 nie je vystavená podobnému spoločensko-politickému zásahu. Jej hodnotová úroveň

— ukáže sa, že rozkolísaná — je výsledkom vlastného, vnútorného pohybu, nie dôsledkom centralizovanej edičnej a editorskej politiky podriadenej ideologickému utilitarizmu.

Bezprostredne po zmene politického systému súdobí tvorcovia detskej literatúry predstavujú jej novú podobu ako zásadnú koncepčnú zmenu, ktorou sa končí jedna a začína ďalšia, kvalitatívne vyššia fáza jej vývinu. Tentoraz už bez komerčných ambícií, religióznych tém, bezduchej, triviálnej zábavnosti a spoločenskej vágnosti, ahistorickosti, melodramatizmu a povrchnej dobrodružnosti. Z odstupu času, pritom vonkoncom nie odstupu značnému, sa ukázalo, že tzv. nová, kvalitatívne vyššia vývinová fáza tvorby pre deti a mládež, ktorá sa v ideovom zmysle priam transparentne prihlasovala k ideovým princípom sociálne determinovaného diela Fraňa Kráľa z prvej polovice 30. rokov, nebola ničím iným než návratom k esteticky neproduktívnemu didakticko-utilitárnemu modelu tvorby pre deti a v konečnom dôsledku ten typ detskej knižky, aký v poviedke Jano prezentoval Fraňo Kráľ, vlastne diskreditovala.

K tomuto poznaniu sa dospelo už v polovici 50. rokov, pričom k jeho korekcii, teda k niečomu, čo by sme mohli nazvať rehabilitáciou princípov zideologizovanej detskej literatúry na teoretickej platforme, už viac nedošlo. Ilúzie na schematickú detskú literatúru zo 70. rokov za niečo podobné totiž rozhodne považovať nemožno, pretože išlo výlučne o iniciatívu obmedzeného počtu autorov, ktorá už nemohla zvrátiť celkové chápanie tvorby pre deti ako umeleckej disciplíny, navyše integrálnej súčasti národnej kultúry.

Obdobie schematismu v slovenskej detskej literatúre, odmietnuté staršou i mladšou generáciou jej interpretov, je tak vlastne uzavretou historickou etapou. Ak si v tejto súvislosti niečo vyžaduje opätovné hodnotenie, tak je to azda len literatúra tzv. návratov do detstva, ktorá napriek jednotlivým neproduktívnym titulom bola viac či menej úspešným pokusom o prekonanie zdiskreditovaného schematického typu detskej knihy, čo už tak jednoznačne interpretované nie je.¹

Nepochybne otvoreným obdobím, vyvolávajúcim potrebu skutočného kritického návratu, zostáva však obdobie rokov 1945—49, ktoré z doterajších analýz vychádzalo vždy jednoznačne negatívne. Keďže toto obdobie malo iný politický štatút ako čas, v ktorom sa hodnotilo, v súčasnosti môže a priori skrsnúť podozrenie, že šlo o hodnotenie tendenčné. Toto podozrenie môže byť o to naliehavejšie, že ak sa niečo z literatúry tohto obdobia akceptovalo, tak to boli výlučne Tri rozprávky Petra Jilemnického, kým ostatná produkcia — označovaná ako nacionalisticko-religiózna a idealisticko-humanitná — sa odmietala ako rezíduum regresívneho prúdu literárnej tvorby z čias Slovenskej republiky.

Zbežný, nazvime ho bibliografický prieskum tohto obdobia, jeho početnej žánrovej skladby, toto negativistické hodnotenie oprávňuje, pretože v množstve titulov skutočne dominujú neinvenčné, myšlienkovito i výrazom tradičné texty didakticko-utilitárnej proveniencie. Ich tvorcami sú starší druhosledoví autori, ktorí do literatúry vstúpili buď v medzivojnovom období alebo počas existencie samostat-

ného slovenského štátu, pričom na ich literárny model — v optimálnejšom variante charakterizovaný pedagogicky kultúrnejším vzťahom k detskému adresátovi — nadväzuje mladšia autorská generácia opäť bez výraznejších talentových predpokladov. Básnické a prozaické knižky Jána Andela, Jána Korenka, Zlaty Dôncovej, Jozefa Telgárskeho, Viliama Kopečného, Jozefa Baďurika, Gizely Mačugovej, Jána Dolinu, Františka Zimu, aby som uviedol tých najproduktívnejších, neprinášajú nové vývinové podnety, ale petrifikujú netvorivé postupy nenáročnej beletristiky pre deti a mládež. Tento trend je vari najvýraznejší pri takom frekventovanom žánrovom útvaru, akým je autorská animovaná rozprávka. V žánrovom spektre tohto obdobia má takmer dominantné postavenie, ibaže Oľga Harmanová, Gizela Mačugová, Jozef Telgársky a ďalší autori, ktorí ju revitalizujú, nevychádzajú z hodnotovej úrovne animovanej autorskej rozprávky Jozefa Cigera Hronského, o myšlienkovom náročnom type Martina Hranku už ani nehovoriac, ale z podoby, ktorá tento typ znehodnotila, pretože podobnosť na svet ľudí pochopila len ako prvoplánovú situačnú hru bez jej myšlienkového podtextu. Výsledkom je teda text, ktorý svojou infantilnou podobou predstavoval regresívny typ detskej knihy, takže skutočne niet dôvodu doterajšie hodnotenia tohto žánrovo-tematického tvaru korigovať.

Toto zistenie v inej polohe platí aj o zbierke Ďurišovej poézie Svätá rodina (1946), Madačovských rozprávok Zblízka a zďaleka (1946), Záhorcových misijných rozprávok Ježiškovo svetlo (1948) a ďalšej konfesijnej belet-

rii, ktorá v nových reedíciách tento tematický prúd značne zvýrazňovala. Pri jej zhodnocovaní, vykazovaní z priestoru literatúry ako najregresívnejšieho faktora, prostredníctvom ktorého mala spoločnosť deštruovať vedomie dieťaťa, vzbudzovať v ňom pasívny vzťah k sociálnej realite, zohrali nepochybne hlavnú úlohu dôvody mimoliterárne. Ibaže ani zohľadnenie vlastných, literárnych, toto negatívne hodnotenie nemôže zvrátiť. Môže ho nanajvýš — preto tá iná hodnotiacia poloha — prekvalifikovať v tom zmysle, že ide o špecifickú, účelovú časť dobovej beletristiky pre deti, ktorá síce v zmysle kresťanského humanizmu tvarovala mravný horizont dieťaťa, lenže nerobila to umeleckými prostriedkami.

Napriek umeleckej bezcennosti oboch týchto žánrovo-tematických prúdov povojnová situácia v literárnej tvorbe pre deti je značne zložitejšia, než aby ju bolo možné, tak ako dosiaľ, jednoznačne považovať za vývinovo regresívnu. Okrem utilitárno-didaktického poňatia detskej knihy totiž práve v tomto období Mária Rázusová-Martáková a Jozef Horák, predstavitelia druhej vlny zakladateľskej umeleckej generácie, tvorivo nestagnujú, ale zverejňujú texty, ktoré sú dôkazom optimalizácie ich umeleckých programov a ktoré pozitívne ovplyvňujú samotný vývinový proces tejto tvorby. Napríklad tým, že Martáková v Plamienoch (1948) básnickú epickú štruktúru dosiaľ najsugestívnejšie nasýtila lyrickou atmosférou, či povedané so Stanislavom Šmatlákom, detskému čitateľovi sprostredkovala svoj básnický obraz objektívneho sveta, najmä sveta prírody,² vývin básnickej

tvorby pre deti značne zakcelerovala. A hoci sama nedospela k radikálnemu zvratu, pri ktorom by sa tradičný princíp básnenia pre dieťa zmenil na akceptovanie subjektu detského hrdinu, bola to práve ona, ktorá vyčerpala možnosti doterajšieho modelu, a tým vlastne navodila potrebu hľadania nových tvorivých možností.

V próze, žánrovo a tematicky nezvyčajne pestrej, obdobnú pozíciu možno zaregistrovať u Jozefa Horáka, ktorý na konci 30. rokov objavil povesť ako svoju životnú tému a práve v tomto období vydáva Hudcov vrch (1945) a Sebechlebských hudcov (1948), v ktorých v opozícii voči didaktickému vlastenectvu Jozefa Braneckého a Jozefa Nežatického, dosiaľ nevhodne prezentovanému ako nacionalistický smer v dobovej detskej beletrii, štruktúru ľudovej povesti pretransformoval do umelecky presvedčivého autorského tvaru. V záujme umeleckej jedinečnosti svojho výkonu Horák neváhal dokonca siahnuť na taký nemenný atribút beletrie pre deti, akým je očakávaný koniec, a svojmu anonymnému ľudovému hrdinovi, nositeľovi humanistického posolstva, sociálnej spravodlivosti pripravil tragický údel.

Závažným myšlienkovým posolstvom pokúsil sa detského čitateľa osloviť aj stále nedocenený Jozef František Kunik, autor s domovskou príslušnosťou práve v tomto období. Už vo svojej prvej knihe Zbojník Fit (1944) zábavný typ animovanej autorskej rozprávky čoraz väčšími sa prechylujúci k myšlienkovému bezduchému, sterilnému tvaru zregeneroval tak, že doň premietol dobovú vojnovú kataklizmu. Prostredníctvom antropomor-

fizovaného podobenstva a so zmyslom pre dynamickú až dobrodružne projektovanú sujetovú osnovu dokázal detskému adresátovi sprostredkovať taký náročný jav, akým je bezohľadná, ničivá moc, no predovšetkým dokázal v ňom aktivizovať emocionálny odpor voči nej. Zorientovať ho v podobnom spoločenskom probléme, pravda, už v priestore iného žánru sa Kunik rozhodol aj v románe Hrdinovia z roku 1945, ktorým vlastne ako prvý v slovenskej literatúre uviedol do jej tematického repertoáru tému protifašistického, povstaleckého odboja. Literárnohistorické interpretácie diela relativizovali tým, že časová bezprostrednosť zviedla autora k zjednodušujúcemu výkladu tejto historickej udalosti. V porovnaní s tým, čo nasledovalo po zideologizovaní detskej literatúry a umeleckom zdiskreditovaní povstaleckej témy v tvorbe pre deti a mládež, nemohlo sa však Kunikovi uprieť, že „nezúžil povstaleckú tému na zachytenie napínavých bojových či konšpiračných akcií, pri ktorých v neskorších prózach významnú úlohu zohrávali deti. Povstanie vidí ako udalosť revolucionizujúcu celý náš život a postoj postáv k nemu stvárňuje zväčša primerane ich psychickému ustrojeniu“.³ Akceptovanie detskej psychiky v rámci spoločensko-sociálnej témy je príznačné aj pre beletristickú genézu osudov laznickej siroty v próze Samo Kukučka (1946), v ktorej Kunik revitalizoval umelecký typ sociálnej prózy pre deti a mládež z 30. rokov. Pre neskoršie interpretácie tohto obdobia je však tiež príznačné, že román — i jeho voľné pokračovanie Opustené hniezdo (1948) — sa spochybňoval, pretože jeho gnozeologické východiská nevy-

ústili do revolučnej premeny vedomia mladého hrdinu, ale do idealisticko-kresťanského humanizmu. Ibaže práve ten determinoval aj umeleckú koncepciu Rázusovho Maroška, Bodenkovej Ivkovej bielej matere a Podjavorinskej Baránka Božieho, takže ak sa Kunik so svojou sociálnou rapsódiou dostal do blízkosti týchto diel a týchto osobností, svedčí to väčšmi v jeho prospech než proti nemu. Na druhej strane bol to práve tzv. revolučný princíp, ktorý v podobe ideologicko-schematického fenoménu po zvrate spoločenského vývinu deštrukčne zasiahol do vývinu tvorby pre deti, preskupil jej hodnotový systém, zasiahol do jej vydavateľských štruktúr. Zrušenie súkromných vydavateľstiev a zriadenie centrálného vydávania detských kníh, ktoré malo byť reakciou na ich komerčné zameranie a ktoré sme neustále vydávali za najprogresívnejšiu intervenciu novokonštitujúceho sa politického systému v prospech umenia pre deti, nebolo v podstate ničím iným než jedným z prejavov po totálnej kontrole prahnúcej moci.

Povojnová situácia slovenskej detskej literatúry bola teda značne zložitejšia, než sme boli ochotní dosiaľ pripustiť. Jej pozitívum nepredstavuje len Jilemnického úsilie osloviť dieťa závažným protivojnovým posolstvom, ktoré však bez knižnej podoby nemalo šancu splniť svoje poslanie⁴, ale aj niekoľko tvorivých výkonov a podnetov, ktoré popri prevažujúcom literárnom priemere mali ambíciu pokračovať v umeleckom trende 30. rokov a regenerovať ho — mám na mysli básnický debut Kristy Bendovej Čačky-hračky (1949) — aj novou poetikou.

Označenie neproduktívne a regresívne, ktorým sa najčastejšie pri analýze tohto obdobia operovalo, je teda nevyhnutné skorigovať v tom zmysle, že šlo o interpretáciu zjednodušujúcu, nevystihujúcu kvalitatívnu viacvrstvnosť povojnovej literatúry pre deti a mládež. V záujme jej poznania je však predovšetkým nutné podniknúť nový literárnohistorický návrat do jej priestoru a tak objektivizovať jej skutočný zástoj v celkovom vývinovom kontexte modernej slovenskej detskej literatúry.

POZNÁMKY

¹ V štúdií *Návraty do detstva* (In: *Literatúra, mládež a súčasnosť*. Bratislava, *Mladé letá* 1963) Ján Poliak interpretuje tento trend ako únik od aktuálnych problémov, spočívajúci v tom, že „spisovatelia sa vracali do čias a krajín detstva ako k oázam, ktoré dávali možnosť na chvíľu zabudnúť na huriavk sveta, oddýchnuť si od neho, potešiť sa rozpomienkami na chvíle detskej bezstarostnosti“ (s. 64).

² S. Šmatlák: *Básnik a dieťa*. Bratislava, *Mladé letá* 1963, s. 46.

³ H. Pifko: *Slovenská próza pre deti a mládež po roku 1945*. In: *Tridsať rokov slovenskej socialistickej literatúry pre deti a mládež 1945—1975*. Bratislava, *Mladé letá* 1977, s. 33—49.

⁴ Tri rozprávky P. Jilemnicky publikoval v *Pravde* 29. augusta 1945. Knižne vyšli až roku 1955.

KNIHY NETREBA LEN ZHROMAŽĎOVAŤ

hovori riaditeľka Knižnice pre mládež v Košiciach

MARGITA VARGOVÁ

Do Knižnice pre mládež mesta Košice ma dávnejšie doviedol profesionálny záujem o detskú literatúru, ktorý však postupne, ako som spoznávala úžasnú aktivitu a nápaditosť tejto inštitúcie pri vytváraní väzieb medzi deťmi a knihami, prerástol do obdivu a tichej úcty voči ľuďom, ktorí sa — povedané s V. Nezvalom — narodili nie ako „ľidé pro sebe“, ale ako „ľidé pro děti“. Taká je aj riaditeľka knižnice pani Margita Vargová. A keďže si prednedávnom v Košiciach pripomenuli 40. výročie založenia špecializovanej knižnice pre deti a mládež, rada som položila niekoľko otázok práva jej.

Pani riaditeľka, začnime od jedného z páľčivých problémov: ako knižničná pracovníčka, a teraz už pekných pár rokov aj ako riaditeľka, zaiste musíte čeliť faktu, že deti dnes zásluhou všelijakých faktorov unikajú od knihy. A pritom hádam práve v dnešnom svete nekulturnosti a nehumánosti môže byť kniha vynikajúcim prostriedkom poľudšťovania človeka. Čo podľa vás má alebo priam musí robiť v takejto situácii knižničný pracovník — špeciálne pri práci s deťmi? Má jeho práca vôbec ešte zmysel?

Odpoveď na túto otázku asi treba odvinúť z výčítiek, aké nám niekedy prichodí prehltnúť: že deťom vnucujeme besedy o knihách alebo so spisovateľmi, ale že deti aj tak spontánne navštevujú knižnicu, a teda je zbytočné alebo aspoň ľahké s nimi pracovať. Ale v skutočnosti si dieťa ešte na rozdiel od dospelého nevie vybrať knihu

samo, ešte len hľadá seba samého i sféru svojich záujmov. A práve knižničný pracovník je povolán na to, aby pred ním nielen otvoril zázračný svet krásy a poznania, ktorý nám knihy poskytujú, ale aby ho zoznámil aj s autorom a predstavil mu ho ako človeka. Pred deťmi odkrývame čarovný svet literatúry a jej poznania, obyčajný ľudský rozmer jej tvorcov, ale nič im nevnučujeme. Len ich inšpirujeme k tomu, aby ľahšie našli svoj okruh záujmu, rozvíjali ho a aby tak našli aj seba samého. V tom vlastne vidím zmysel práce knižničného pracovníka špeciálne s deťmi: podnecovať ich k životnej aktivite, aby ju nevybýjali v slaboduchom „umení“ alebo nebadaj v drogách.

Vašu knižnicu poznám z vlastnej skúsenosti i na základe materiálov, ktoré ste vydali pri minuloročnom jubileu, ako

priam semeníšte pestrých nápadov a aktivít. Zrekapitulujme si teraz tie, ktoré pokladáte za najdôležitejšie.

Nuž, ak má knižnica (mimochodom s 32 pobočkami) toľko čitateľov ako naša, a má ich dnes okolo 22 000, potom musí v nej byť aj veľa nápadov, ktorými možno deti zaujať a nenápadne, hravo ich priviesť ku knihe. Ťažko mi je vybrať z toho množstva drobných i veľkých podujatí tie najdôležitejšie. Ale hádam najpestrejší a najrušnejší býva Týždeň detskej knihy, ktorý každý rok organizujeme z podnetu Medzinárodnej únie pre detskú knihu (IBBY) pri príležitosti Dňa detskej knihy a ktorý sme pred vyše desaťročím začali usporadúvať práve my v Košiciach. V jeho rámci sa volí Kráľ čitateľov, teda najrozhľadenejší detský čitateľ mesta Košice, ktorý však musí nielen veľa vedieť z oblasti literatúry, ale musí dokázať zdatnosť aj v literárnej tvorivosti. Víťazné práce súťažiacich najnovšie už aj publikujeme v regionálnej tlači. V rámci voľby svojho kráľa sa detskí čitatelia teda hrajú, súťažia, ale v kútiku srdca sme presvedčení, že sa nám podarilo objaviť takto aj zopár talentov a dodať im sebavedomia (jeden z bývalých kráľov, dnes už stredoškôľák, úspešne publikuje v novinách).

Podobným krásnym podujatím je vyhlasovanie Miss kniha. Deti si ju v podstate zvolia samy, my len podľa knižných listkov vyhodnotíme, ktorá kniha z knižničného fondu bola najviac požičiavaná, teda vlastne aj najčítanejšia. Takýto prieskum čítania detí robíme teda systematicky a prichádzame naozaj k zaujímavým záverom. Napríklad pred niekoľkými rokmi nám prieskumy ukazovali, že deti uprednostňujú tzv. disneyovky. Dnes nás teší, že sa nimi už zrejme zasýtili. V súčasnosti prieskum ukazuje, že vyhľadávajú najmä náučnú literatúru, ale takú, ktorá im dokáže veľmi stručne a konkrétne poskytnúť hľadanú informáciu, teda odpoveď na otázku, ktorá ich zaujíma. Takéto záujmy si deti potom môžu u nás rozširovať v pestro diferencovanej klubovej činnosti. V rámci Klubu priaznivcov detskej knihy majú tiež možnosť stretnúť sa s tvorcami detskej kultúry a inými zaujímavými ľuďmi od umenia pre deti.

Spomenula by som ďalej ešte Premiéry kníh, ktoré orientujeme najmä na pôvodnú slovenskú produkciu. Na tomto podujatí majú deti nielen možnosť kúpiť si knihu, dozvedieť sa o nej čosi, ale stretnúť sa aj s jej autormi a napokon aj realizovať svoje tvorivé nápady v podobe reklamných sloganov.

Mnohí rodičia, najmä v mestách, majú starosti, čo s deťmi cez prázdniny, ako zaujímavý a užitočne naplniť ich voľný čas. Robí vaša knižnica niečo aj v tomto smere?

Okrem toho, že život vo všetkých pobočkách riadne beží prázdniny

-neprázdniny, už niekoľko rokov organizujeme tzv. Prázdniny v knižnici. Chceme tak dopriať aj deťom zo sociálne znevýhodnených rodín a rómskym deťom prežiť jeden krásny prázdninový týždeň, a to bezplatne, na účet sponzorov, ktorých sa nám doposiaľ našťastie vždy podarilo získať. Pre deti je pripravený pestrý program v pobočkách knižnice, ale predovšetkým spoločné potulky po prírode, po kultúrnych, najmä literárnych stopách, na ktorých sa deti stretávajú so spisovateľmi, prichádzajú medzi ne starostovia i sponzori. No a po prázdninách už tradične usporadúvame podujatie, ktoré má názov Začiatok roka veselo, teda akési „školoviny“, alebo ako by sa to dalo nazvať.

Spomínam si, že roku 1992 bola vaša knižnica hlavným organizátorom medzinárodného sympózia Knižnica a postihnuté deti. Vtedy som túto aktivitu veľmi kvitovala, lebo konečne sa aj u nás začali hýbať stojaté vody okolo zdravotne postihnutých detí. Ako sa tento záujem vyvíja ďalej?

Malo to svoj zaujímavý prológ, má to aj nemenej zaujímavé pokračovanie. Na začiatku bola Deklarácia práv dieťaťa, potom vlastne náhodná návšteva dr. Magdy Želinskej-Ferl, krajanke žijúcej v Amerike, v našej knižnici. Pretože sa vracala zo seminára, ktorý v Poľsku organizovali o postihnutých deťoch, opýtali sme sa jej, čo sa pre ne v knižniciach robí v Amerike. Nevedela o tom veľa, a tak si to po návrate domov pozisťovala, poskytla nám o tom informáciu a sprostredkovala prvé kontakty. Mimocho-

dom, dodnes je našou štedrou sponzorkou, ktorá navyše aj v Los Angeles vyvíja aktivity na podporu našej knižnice. Po spomenutom sympóziu nám už veľmi jasne dochádzalo, ako veľa sme postihnutým deťom dlžní, ako potrebujú byť integrované do spoločnosti a nežiť kdesi na jej okraji. Veď áno, aj dovtedy chodili k nám osobitné školy a deti sa u nás dobre cítili, ale odrazu nám svietlo, že sa dá pre ne urobiť oveľa viac. Prvá vec, ktorú sme urobili, bolo pátranie v knižničných fondoch. Vybrali sme z nich také knihy, ktoré dokážu priťahovať aj postihnuté deti a zmeniť ich z púhych návštevníkov na čitateľov. Tak vlastne zásluhou Mgr. Ďurčanskej vznikla aj prvá bibliografia titulov pre postihnuté deti nazvaná Zážrak na vlásku. Potom sme začali chystať koncepciu knižnice, ktorá by bola pre postihnuté deti prispôbena, ale ktorá by neznamenalala ich ponížujúcu segregáciu. Priestory sme mali, a tak sme najprv konzultovali s odborníkmi, ako by mali vyzeráť. Únavnosť a schopnosť sústredenia je u týchto detí komplikovanejšia než u zdravých, preto je potrebné vybaviť knižnicu aj jednoduchým rehabilitačným náradím, na ktorom si môžu zacvičiť, relaxovať. Aby sme získali finančné prostriedky, vyhlásili sme konto Knižnica pre postihnuté deti a zásluhou nadácií, fondov i štedrých jednotlivcov sa nám podarilo sústrediť potrebné finančné čiastky. Dnes sa teda na stavbe bezbarierovej knižnice pre postihnuté deti čulo pracuje. Už sme vlastne vyriešili aj problém, ako knižnicu nazveme. Chceli sme, aby názov signalizoval, že tu ide o literatúru pre deti, ale aby v sebe obsiahol

Pawel Pawlak, POESKO

aj to množstvo dobrých ľudí, ktorí pri zrode knižnice nezištne pomáhajú. Napokon sme si položili aj otázku, po čom dnešné deti najviac prahnú, čo najviac potrebujú bez ohľadu na to, či sú zdravé alebo nie. Ukázalo sa, že je to príroda, a tak sa zrodil nápad nazvať knižnicu *Nezábudka* podľa jednej z próz a kníh spisovateľky Kristy Bendovej. Ale tento názov a celá podoba kvietka má v sebe nemiernu symboliku. Od názvu sa vlastne odvíja aj riešenie interiérov, ktoré by malo korešpondovať s prírodou, umožňovať konkrétne zmyslové vnímanie. Tu nám treba ešte osloviť výtvarníkov a študentov, aby pomohli vec dotiahnuť do konca. Teším sa, že v Košiciach bude knižnica, v ktorej sa bez problémov budú môcť stretávať zdravé deti s postihnutými, že si v pri-

rodzených podmienkach budú zvykať na spolužitie, že budeme pomáhať postihnutým deťom prekonávať pocit izolovanosti, samoty, ktorý ich obyčajne prenasleduje najmä v puberte, kým sa určitým spôsobom nevyrovnajú so svojim handicapom.

Úlohu vybudovať takú knižnicu, ako ste nám ju teraz opísali, prežívate, zdá sa, priam bytostne. Čo v tejto súvislosti pociťujete ako určité manko?

Manko vidíme najmä v tom, že pre postihnuté deti je toho v knižniciach a na knižnom trhu žiaľstne málo. Azda ešte tak pre zrakovo postihnutých... Pre hluchonemé deti len nedávno vydal D. Hevier knihu posunkovej reči *Päť prštekov na ruke* — to je taká prvá lastovička. Ale absolútne chýbajú špeciálne knihy pre mentálne postihnuté deti. Preto sme nútení sústavne hľadať na knižnom trhu pre zdravé deti, ktorý je dnes bohatý, vyberať vhodné texty z fondov, spracúvať ich na počítačové diskety, zostavovať bibliografiu detskej literatúry... A vráta nám v hlave ešte jeden problém: ako nazvať knihy, ktoré kladú na čitateľa — ako to postihnuté deti potrebujú — nižšie nároky? Nazvať ich ľahkým čítaním či odľahčeným čítaním, alebo ako, aby sme sa necitlivo nedotkli postihnutých detí? Tu sa asi nezaobídeme bez pomoci šikovného jazykovedca...

Vráťme sa teraz k východisku, z ktorého sme rozhovor odštartovali, a položme si otázku, čo sa vám osobne zdá byť v dnešnom svete vedy a techniky, kon-

kurujúcom literárnej kultúre, fascinujúce?

V ostatnom čase ma fascinuje multi-mediálna kultúra. Môžeme sa pochváliť, že aj my sme už napojení na CD-ROM, že máme vytvorený kontakt s medzinárodným vydavateľom CD-ROM-Dorling Kindersley. Keďže veci sú nahrané v angličtine, motivujú deti zároveň k tomu, aby sa učili cudzie jazyky. Ale máme už aj prvú počítačovú disketu s textom M. Kučeru Slovensko na prahu novoveku a veľmi sa jej tešíme. Rovnako vítame aj počín R. Hončariva venovať knižnici prepis novely Vlčí princ na diskete s veľkým typom písma pre slabozraké deti. Aj moderná technika však zapadá do mojej zásady, že knihy netreba len zhromažďovať, treba s nimi pracovať. Potom odolajú každej konkurencii.

Celkom na záver sa dotknime ešte jednej zaujímavosti vašej knižnice. Jej pripravenosť živo vstupovať do povedomia doma i za hranicami vidno napríklad už aj v tom, že má i vlastné logo: havrana, ktorý nesie v zobáku knihu. Súvisí táto postavička s prezývkou „vraňare“, ktorou Košičanov na východe častujú?

Pravdaže súvisí. Ale v tejto postavičke, ktorú nám vytvoril ilustrátor a scénograf Peter Čisárik a volá sa VRANKO, je podstatná iná symbolika: prvotný záujem dieťaťa už od najútlejšieho veku o zvieratká. A našim úsilím je preniesť tento záujem aj na knihu, vytvoriť k nej v deťoch celoživotný vzťah. To je vlastný zmysel našej inštitúcie.

Pripravila
ZUZANA STANISLAVOVÁ

BIBIANA V PARÍŽI

Bibiana, medzinárodný dom umenia pre deti, resp. sekretariát BIB sa v týždni od 5.—9. februára prezentovala výstavou výberu slovenských ilustrátorov — držiteľov cien BIB z rokov 1967—1995 v kultúrnom centre UNESCO v Paríži. Výstava sa uskutočnila v spolupráci so stálou delegáciou SR pri UNESCO. Reprezentatívny výber ilustrácií F. Blašku, R. Bruna, A. Brunovského, D. Kállaya, J. Kiselovej-Sitekovej, P. Klúčika, L. Končekovej-Veselej, K. Ševellovej-Šutekovej, K. Štanclovej a O. Zimku vzbudil záujem vplyvných osobností aj odborníkov. Riaditeľka Bibiany Mária Šajdíkova a vedúca sekretariátu BIB zároveň odovzdali zástupcom UNESCO grafiku držiteľky Zlatého jablka BIB '95 Jany Kiselovej-Sitekovej. Výstava podala v skratke obraz o vývoji a podobách slovenskej ilustrácie detskej knihy a vzbudila mimoriadne priaznivý ohlas.

Barbara Brathová

Švédske sudičky rozdávaly deťom knihy

JANUSK DUNIN

Čoraz častejšie z úst rodičov a najmä starých rodičov počuť znepokojujúce slová o tom, aká bude budúcnosť čítania v najmladšej generácii.

V Poľsku už máme prvé ročníky celkom dospelých ľudí, ktorí prišli na svet v rodine, kde mali televízor. Obrazový podnet na rozdiel od literárneho si nevyžaduje prostredníctvom dospelých ani špeciálnu výuku — hoci pochopenie takých médií, ako je film alebo iné predstavenia, nútia príjemcu prijať určité konvencie — dieťa vychované pri televízore získava potrebné schopnosti prirodzeným spôsobom. Osobná skúsenosť nemusí vyvolávať obavy, že generácia odrastená s televíziou tvorí horšiu skupinu čitateľov ako ich predchodcovia, no presný výskum by mohol ukázať aj značné rozdiely.

Nové znepokojenie sa spája s ďalšou záľubou detí — počítačmi. Používanie takéhoto zariadenia si vyžaduje poučenie a prekonávanie rozličných ťažkostí, vyžaduje aj znalosť čítania a písania. Všetko, čo deti vychované pri obrazovke a klaviatúre dosahujú veľmi ľahko, dospelým pripadá dosť namáhavé. Máme teda sklon obdivovať schopnosti „počítačových detí“. Ale už obyčajné pozorovanie ukazuje, že všeobecná mánia počítačových hier brzdi nielen schopnosť čokoľvek prečítať, ale aj vývin návyku čítať, ktorý možno definovať ako záľubu v ustavičnom kontakte s dlhšími písanými textmi. „Komputerová“ mládež sa zaujíma skôr o ilustrované knihy a časopisy, v ktorých text má pomocnú, vysvetľujúcu funkciu. Tradičné domáce i školské čítanie naráža na čoraz väčší odpor. Ak vychádzame z predpokladu, že pri všestrannom rozvoji osobnosti, najmä bu-

dúceho humanistického vzdelanca, je čítanie základným prvkom a schopnosť používať knihy a knižnice je jedným z kritérií inteligenta, situácia skutočne môže vzbudzovať isté znepokojenie.

Jedným zo všeobecne prijatých postupov, priaznivo ovplyvňujúcich výchovu budúceho čitateľa, sú rodinné čítania, život od útleho detstva medzi knihami, čítanie detských kníh nahlas, príklad rodiny, ktorá vidí v knihe dôležitého činiteľa každodenného života.

Je veľa príkladov významných osobností, medzi nimi sú aj vedci a literáti, ktorí mali prvý kontakt s tlačným slovom až v škole. A predsa, ktorí obišli etapu predškolskej knihy, tej naozaj detskej, určenej na čítanie nahlas, stratili čosi, čo sa už nedá nahradiť. Dieťa ako čitateľ nie je ešte svojprávnne, počúva alebo číta to, čo mu ponúknu dospelí, samo si ešte nemôže vyberať čítanie, ale dokáže prežívať nad stránkami knihy špecifickú väzbu s najbližšími; v čase, keď človek začína sám nielen čítať, ale aj vyberať si knihy, končí sa detstvo a začína sa obdobie mladosti, ktoré už plynule prechádza do čitateľskej dospelosti.

Obava, že v najmladšej generácii sa tento proces naruší, je obavou milovníkov knihy, ktorí sú presvedčení, že úplný prístup do pokladnice kultúry sa bude ešte dlho diať predovšetkým prostredníctvom knihy. Rodičia, pedagógovia a knihovníci v mnohých krajinách sa usilujú, aby kládli odpor znepokojujúcim tendenciám.

Vďaka láskavosti Leny Kjersén Edman z knižnice v Umea môžem podať informáciu o niekoľkých spôsoboch, ako sa Švédi pokúšajú poradiť si s týmto problémom. Predovšetkým sa usilujú vyvolať záujem

a pestovať návyk používať knižnicu. Dosiahli pozoruhodný úspech. Roku 1993 až 93 % mladých Švédov malo kontakt s knižnicou.

Jednou z najoriginálnejších akcií v tejto oblasti je Prvá detská kniha (Barnes första bok). Pod takýmto názvom každé dieťa vo Švédsku dostáva do daru pekne vydanú knihu, ktorá obsahuje antológiu textov a obrázkov pre najmladších. Dostávajú ju spolu s pozvaním do najbližšej verejnej knižnice. A deje sa to v prekvapujúcom veku občana — v ôsmich mesiacoch! Organizátori tejto akcie vedia, že je to priveľa. Je to však posledný termín, v ktorom možno zahrnúť celú populáciu. Vtedy sa totiž všetky švédske dojčatá musia podrobiť povinnej prehliadke u miestneho pediatra a pri tejto príležitosti dostanú svoju prvú knihu. Publikácia je dosť rozsiahla (121 strán). Obsahuje nielen zbierku textov a obrázkov z najpopulárnejších kníh vo Švédsku, ale zároveň ich opis — aby si jednoducho mohli kúpiť alebo požičať niektorú z nich. Hoci neviem po švédsky, domýšľam si ekvivalenty našich ľudových riekaniek En-ten-tiky. Dovoľte, aby som dačo zacitoval z originálu:

*Baka, baka liten kaka
rulla, rulla, liten bulla ...*

Našiel som tam verše a rozprávky nielen od škandinávskych autorov, ktorí sú pýchou svetovej detskej literatúry — Anderse-
na, Elsy Beskovej, Astrid Lindgrenovej, ale
je tam napr. aj Macko Pu A. A. Milnea. Ilustrácie sú z originálnych vydání — obrázky nádherne farebné i čierno-biele, sladkasté ilustrácie zo začiatku storočia i moderné deformácie, vážne i žartovne kreslené scény zo života detí.

Dar, ktorý má podnietiť priateľstvo dieťaťa s knihou, musí trochu počkať. Ale už v druhom roku života si možno s človečikom pozerať obrázky, hovoriť si vyčítanky a hrať sa na „myšičky“, ktoré tam čosi po švédsky varili ... Na každom exemplári da-

rovanej knihy je veselý exlibris, kde sa zapisuje meno dieťaťa. Pridáva sa letáček z najbližšej verejnej knižnice, ktorý pozýva na jej návštevu nielen najmladších občanov. V letáčku, ktorý rozširujú v Umea, je popri informácii o adrese, otváracích hodinách a iných informáciách aj motto prevzaté z textu Astrid Lindgrenovej: „Ó, mocné sudičky, prosím, obdarujte moje dieťa nielen krásou, zdravím a bohatstvom ... Obdarujte moje dieťa aj hladom po čítaní, o to pokorne prosím z celého srdca, lebo veľmi túžim po tom, aby malo vo svojich rukách kľúč od nádherného sveta, v ktorom možno nájsť najvyšší druh šťastia ... Knihy sa pokúsime nájsť sami, nemožno predsa očakávať priveľa od sudičiek. Ale sú tu vždy KNIŽNICE.“

Na popularizáciu čítania a knižníc robí sa v tejto krajine veľa. Hodnotné knihy majú daňové úľavy a podporu štátu. Vydávajú sa špeciálne časopisy so zvláštnymi názvami „Abrakadabra“ a „Opsis Kalopsis“ venované detskej knihe. Knižnice vydávajú farebné, príťažlivé letáčky, ktoré pozývajú čitateľov aj na rôzne podujatia. Pre čítajúcu mládež sa organizujú špeciálne literárne tábory, kde sa stretávajú, čítajú, diskutujú mladí ľudia, ktorí sa osobitne zaujímajú o knihy. Zvláštne tábory sa robia pre deti, ktoré majú ťažkosti s čítaním.

Možno sa utešovať, že získané informácie sú trochu zveličené. Veď aj my občas niečo pre cudzincov prikrášlime. Jedno je isté, že Škandinávci už roky majú úspechy v literatúre pre deti a mládež a naši vydavatelia radi siahajú po textoch z tamtých krajín. Rozhodne švédsky spôsob rozmýšľania o existujúcich a budúcich čitateľoch je predvidavý, pokúša sa nájsť účinné metódy pestovania vzťahov ku knihe. Možno veriť, že všetky tieto akcie prinesú očakávané výsledky a v najbližších generáciách pekný zvyk čítať vo Švédsku nebude ohrozený.

A čo sa stane v iných krajinách?

Z poľského časopisu NOWEK KSIĄŻKI,
1994, č. 8 preložila
MARIANNA MINÁRIKOVÁ

KOMUNIKÁCIOU *naučiť* KOMUNIKOVAŤ

Hovori sa, že kto myslí na budúci rok, seje obilie, kto myslí na ďalšie desaťročia, vychováva deti. V službách nášho školstva pracuje mnoho skvelých odborníkov. Medzi tých, ktorých si osobitne vážim, patrí VIKTOR LECHTA, profesor Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského, predseda Logopedickej sekcie Spoločnosti pre špeciálnu a liečebnú výchovu a člen predsedníctva Slovenskej asociácie logopédov.

Prvá reč, ktorú si dieťa osvojuje, je materinská. Reč, ktorou sa matka dieťaťu prihovára, je mu vzorom. Narušenie vývinu reči intelektovo a zmyslovo nepoškodeného dieťaťa je často spôsobené nedostatočnou starostlivosťou rodičov.

Žiaľ, narušenie alebo oneskorenie vývinu reči nie je iba viac-menej typickým príznakom u postihnutých detí, ale čoraz častejšie ho zisťujeme aj u nepostihnutých detí. V prípadoch sociálne podmieneného oneskorenia osvojenia si reči sa čoraz častejšie stretávame nielen so všeobecným zanedbávaním rodinnej starostlivosti, ale aj so špecifickým zanedbávaním; rodičia síce poskytujú dieťaťu materiálne zabezpečenie, neposkytujú mu však to najdôležitejšie — svoj čas. Čas, ktorý musia dieťaťu venovať, ak chcú, aby nielen vývin reči, ale celý vývin osobnosti dieťaťa prebiehal nerušene. Takíto rodičia dokážu svojmu dieťaťu kúpiť tú najdrahšiu hračku, to najlepšie oblečenie, ale svoj čas potrebujú na sebarealizáciu v zamestnaní či v spoločnosti. Čoraz častejšie sa logopédi stretávajú s prí-

padmi narušeného vývinu reči u detí, ktorým ani pred spaním mamičky neporozprávajú rozprávku, nezaspievajú uspávanku. Televízor, pred ktorým takéto deti presedia celé hodiny, nemožno v žiadnom prípade chápať ako rovnocennú náhradu, skôr naopak.

Dieťa je len pasívnym prijímateľom, nemôže aktívne komunikovať. Citové rodinné väzby sa prostredníctvom televízora nevytvárajú.

V bohatších krajinách už existujú špeciálne videoprogramy na rozvíjanie reči detí. U nás je na trhu viacero knižných publikácií, napríklad *Nauč ma správne vyslovovať* alebo *Hovorniček*. No opäť stojíme pred problémom nedostatku času. Knihy nestačí iba kúpiť, treba z nich dieťaťu čítať.

Narušenie komunikačnej schopnosti môže byť aj prejavom intelektového alebo zmyslového poškodenia dieťaťa.

Existuje celá veľká skupina, ktorú nazývame symptomatické poruchy reči. Ide o narušenú komunikačnú schopnosť, ktorá je sprievodným znakom iného, dominujúceho postihnutia, ochorenia alebo narušenia. Reč mentálne retardovaných, sluchovo postihnutých, zrakovo alebo telesne postihnutých detí je spravidla tak ovplyvnená primárnym postihnutím, že u všetkých týchto detí existujú, v tej alebo onej dimenzii, odchýlky v komunikačnej schopnosti. U týchto detí špeciálne logopedické stimulačné programy môžu často predísť rozličným ďalším narušeniam.

Príčiny narušenia komunikačnej schopnosti laik nedokáže presne určiť, ale postrehnúť narušenie dokáže. Odkladaním návštevy u odborníka sa môže narušenie fixovať, dokonca sa môže stav dieťaťa zhoršovať.

V ranej starostlivosti o deti útleho veku funguje u nás na zisťovanie rozličných odchýlok už v začiatkových štádiách tzv. skrining. Ide napríklad o vyhľadávanie odchýlok v psychomotorickom vývine už od narodenia dieťaťa. Stáva sa však, že tento skrining je iba formálny. Jednoducho pre nával pacientov nie je čas okrem rutinného sledovania základných životných funkcií sledovať aj priebeh vývinu reči a jeho osobitosti. Druhou možnosťou, ktorá sa, žiaľ, tiež nie vždy primerane využíva, je priama návšteva u odborníka. Nie je rozhodujúce, či rodič ako prvého vyhľadá lekára, psychológa alebo logopéda. V prípade potreby sa dieťaťu i tak budú venovať tímovo. Niekedy sa stáva, že rodičia nevyhľadajú odborníka včas, pretože sa obávajú akejsi blamáže, ak sa ukáže, že dieťa je v poriadku. Takýmto rodičom treba rozhodne povedať, že je vždy lepšie dozvedieť sa, že je všetko v poriadku, ako nenavštíviť odborníka vôbec a vystaviť sa tak riziku narušenej komunikačnej schopnosti a jej ďalším následkom.

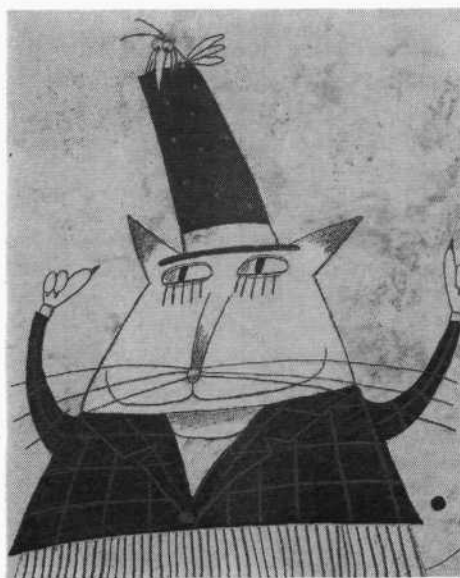
Nezriedka sa narušenej komunikačnej schopnosti začne venovať pozornosť až pri vstupe do školy. Aké percento detí prichádza do 1. ročníka ZŠ s týmto narušením? Ktoré druhy narušenia komunikačnej schopnosti sa vyskytujú najčastejšie?

Už spomínané príčiny narušenia komunikačnej schopnosti, ako aj civilizačný tlak a skutočnosť, že dnes medicína zachráni i deti, ktoré v minulosti nemali šancu prežiť, ale za cenu rozličných handicapov, to všetko spôsobuje okrem iného vzrast výskytu narušenej komunikačnej schopnosti detí. Najčastejšie ide o hatlivosť — chybnú výslovnosť hlások materinského jazyka. Niektoré štatistiky uvádzajú, že na základné školy u nás prichádza až 40 % detí s týmto druhom narušenej komunikačnej schopnosti. Ale aj civilizačný neurotizujúci tlak spôsobuje vzrast výskytu narušenej komunikačnej schopnosti. Ak sa v minulosti napríklad hovorilo o približne 1 % výskyte zajakavosti, dnes už niektoré štatistiky hovoria až o jej 4—5 % výskyte.

Viem, že sa na malej ploche dajú len veľmi ťažko charakterizovať jednotlivé druhy narušenia komunikačnej schopnosti. Bola by som však rada, keby ste ich aspoň v skratke popísali.

Naozaj je ťažké zaoberať sa na malom priestore narušenou komunikačnou schopnosťou, aby to pre odborníka nevyznelo ako neprimerané zjednodušenie a pre laika hrozivo odborne a odradzujúco. Existujú v podstate tieto základné druhy narušenej komunikačnej schopnosti:

- vývinová bezrečnosť (narušený vývin reči),
- získaná orgánová bezrečnosť (afázia),
- získaná psychogénna bezrečnosť (autizmus),
- narušenie zvuku reči (fufnavosť, palatológia),

Angela Comella Olive, ŠPANIELSKO

- narušenie plynulosti reči (zajakavosť, brblavosť),
- narušenie článkovania (hatlavosť, dysartria),
- narušenie grafickej podoby reči (spravádzajúce iné dominantné postihnutie, narušenie alebo ochorenie),
- poruchy hlasu,
- kombinované chyby a poruchy reči.

Ako vidno, ide o naozaj široké spektrum od tzv. ľahších odchýlok vo výslovnosti (hatlavosť) až po vážne narušenia, znemožňujúce komunikáciu (afázia).

Pán profesor, ste vedúcim Katedry logopédie Pedagogickej fakulty UK v Bratislave. Už šesť rokov táto fakulta pripravuje študentov v smeroch klinická logopédia a školská logopédia. Aký je rozdiel medzi týmito dvoma smermi? Aké majú ich absolventi možnosti uplatnenia?

Pri koncipovaní týchto dvoch smerov študijného odboru logopédia sme vychádzali

zo spoločenskej objednávky. Ministerstvo zdravotníctva požiadalo našu fakultu, aby pripravovala odborníkov špecificky pre jeho potreby — klinických logopédov. Súčasne aj v rezorte školstva, vzhľadom na hrozivý výskyt žiakov s narušenou komunikačnou schopnosťou, sa ukázala potreba primerane pripraviť odborníkov — školských logopédov. Takéto dve kategórie odborníkov na narušenú komunikačnú schopnosť sú obvyklé i v zahraničí, napríklad v Nemecku alebo Rakúsku. Odborná pospolitosť prijala túto koncepciu veľmi pozitívne. Práve vlani skončili štúdium prví absolventi. Verím, že aj napriek zložitej situácii, s ktorou práve v našom školstve a zdravotníctve zápasíme, si nájdú pracovné uplatnenie.

Dobré chýry sa šíria rýchlo. Vaše študentky mi prezradili, že pripravujete s kolektívom spoluautorov publikáciu, v ktorej by ste chceli populárno-náučnou formou sprístupniť širokej verejnosti problematiku narušenej komunikačnej schopnosti.

Dúfam, že knihu bude sprevádzať dobrý chýr aj po jej vydaní. Skutočne sme pripravili a dali do tlače novú monografiu pod názvom Diagnostika narušenej komunikačnej schopnosti. Ide o prácu interdisciplinárnu — autormi sú logopédi, lekári, psychológovia — a medzinárodnú — autori sú zo Slovenska, Čiech a Poľska. V nakladateľstve Osveta ju prisľúbili vydať ešte v tomto roku.

Som presvedčená, že i táto vaša kniha prispieje k prekonávaniu komunikačných bariér a pomôže vystúpiť z komunikačnej izolácie mnohým postihnutým.

Pripravila BRIGITA LEHOŤANOVÁ

Česká kritika versus súčasná detská kniha

JAROSLAV TOMAN

Jedinečný teoretický časopis o detskej literatúre a umení Zlatý máj takmer štyri desaťročia rozhodujúcou mierou reflektoval, často i progresívne stimuloval podobu a vývoj českej a slovenskej literárnej tvorby určenej deťom a mládeži.

Pádov totalitného režimu v novembri 1989, keď dožila aj direktívna marxistická koncepcia kritického myslenia o detskej literatúre, sa jedna vývojová etapa tohto odborného periodika uzavrela.

Po rozpade ČSFR, zhruba od roku 1993, so začínajúcou divergenciou oboch národných kultúr, prirodzeným prejavom ktorej bolo aj založenie slovenskej revue o umení pre deti a mládež Bibiany, dochádza tiež k postupnej autonomizácii a špecifickému vyhranovaniu českej kritiky detského písomníctva. Tento proces najzreteľnejšie odrážajú práve teoretické a kritické state a glosy uverejňované na stránkach Zlatého mája deväťdesiatych rokov.

Principiálny zlom vo vývoji kritického myslenia o literatúre pre deti a mládež znamenala panelová diskusia, ktorú v závere roka 1989 pripravila redakcia Zlatého mája. K súčasnosti i budúcnosti detskej literatúry sa tu vyslovili M. Drijverová, M. Hejná, Z. Heřman, J. Lapáček, M. Matějovicová, V. Nežkusil, Z. K. Slabý, J. Štroblová, J. Tichý a J. P. Velkoborský (Kulatý stůl. ZM, 34, 1990, č. 3, s. 130 až 136). V tejto slobodnej diskusii sa už predvídavo artikulovali hlavné problémy dneška, komercializácia nakladateľského trhu a jej možné negatívne dôsledky, prehodnocovanie tvorby pre deti a mládež totalitného obdobia, rozpačité posudzovanie masovej knižnej produkcie a komiksu, zaplnenie tematického vákuu v čítaní pre deti a pod.

Začiatkom deväťdesiatych rokov sa v Zlatom máji objavuje ojedinelý, ešte nedôsledný pokus vyrovnať sa s marxisticky

chápanou literárnou vedou o detskej literatúre reprezentovanou publikáciami O. Chaloupku O literatúre pro děti a Proza pro děti a mládež, její otázky, působení a perspektivy (obe vyšli roku 1989). Je to stať Josefa Veselého Kritický výhled a prohry (ZM, 34, 1990, č. 2, s. 77–80). Erudovaný autor v nej upozorňuje predovšetkým na Chaloupkove neujasnenosti genealogické a terminologické, jeho vlastné kritické poňatie je vágne. Dôležité však je, že článok vyprovokoval polemickú repliku Vladimíra Nežkusila (K současnému stavu a výhledům naší teorie literatury pro děti a mládež, ZM, 34, 1990, č. 3, s. 148 až 150), v ktorej sa pisateľ zároveň úspešne pokúsil o fundamentálnu kritickú reflexiu aktuálnej situácie a najbližších perspektív teoretického myslenia o detskej literatúre. V ohnisku jeho pozornosti sa ocitá detský čitateľ.

Pregnantnú a objavnú interpretáciu teórie a kritiky literatúry pre deti a mládež prechodnej etapy podal v článku Teorie dětské literatury hledá domov (ZM, 36, 1992, č. 3, s. 130–133) Zdeněk Zapletal. Skúsený kritik reaguje na neutešený stav citeľne zredukovanej literárnej vedy a živelný vývoj detskej slovesnej tvorby a navrhuje, ako toto provizórium čo najskôr prekonať.

V ďalšom svojom zamyslení, príznačne nazvanom Dětská knížka ani její kritika nemají na různých ustláno (ZM, 39, 1995, č. 2, s. 45–47), Z. Zapletal s nevidanou otvorenosťou poukazuje na negatívne fakty a tendencie paralyzujúce súdobú kritickú činnosť v českých zemiach. Záver jeho príspevku je však povzbudzujúci.

Celkovú stagnáciu pôvodnej českej literárnej tvorby pre deti a mládež vydávanej v ponovembrovom období a jej literárnevedné reflexie názorne ilustruje aj pesimisticky ladená, pritom však konštruktívna

kritická úvaha mladého žurnalistu Petra Matouška *Dětská kniha* v tůňce (ZM, 39, 1995, č. 1, s. 39—41).

Z uvedených kritických článkov o zásadných otázkach detskej literatúry sa trochu vymyká reflexia Alexeja Mikuláška a Miloša Zelenku *Teorie dětské literatury* v rozpaciích (ZM, 37, 1993, č. 3, s. 138—141). Autori argumentovane spochybňujú definíciu literatúry pre deti a mládež, ako ju prezentuje český *Slovník literární teorie* z roku 1977, a pri funkčnej klasifikácii detského čítania na estetické, didaktické a populárne dochádzajú k záveru, že podľa tejto definície je detská literatúra skôr kategóriou sociologickou ako literárnovednou.

Vyslovene negatívne hodnotenie nášho súčasného umenia určeného deťom prináša článok Lumíra Ševčíka *Několik poznámek o ilustrační tvorbě pro děti*, ale nejen o ní (ZM, 37, 1993, č. 3, s. 246—247). Autor prikro odsudzuje najmä skomercializovanú nakladateľskú prax a broji proti konkurencii nekvalitných a nevhodných programov.

Ostrej kritike podrobuje súdobý stav českej knižnej kultúry aj Vladislav Stanovský (*Přežije dětská kniha rok 2000?* ZM, 38, 1994, č. 1—2, s. 61—62). V súvislosti s „obľudnou“ ziskuchtivosťou súkromných nakladateľov a s bujnením literárneho braku hovorí o totálnej kríze detskej knihy.

Pálčivú problematiku nakladateľskej praxe v podmienkach trhovej ekonomiky kriticky posudzuje aj Milena Šubrtová v príspevku *Nově vznikající nakladatelství a dětská kniha* (ZM, 35, 1991, č. 5, s. 265 až 267). Jeho autorka považuje situáciu na prenikavo zmenenom knižnom trhu za chaotickú, napriek tomu sa pokúša zaznamenať všeobecnejšie tendencie: prevažujúce návraty do minulosti a nevyváženosť žánrového rozpätia.

Pri prehľadovaní českej prednovembrovej literárnej tvorby pre deti a mládež zbavenom ideologického diktátu a pri rehabilitácii autorov a diel predtým zakázaných najviac pozornosti venovali domáci kritici publikujúci v *Zlatom máji* Jaroslavi Foglarovi. Svedčí o tom štúdia Jana Lopatku *Sláva a úskalí amatérismu* (ZM,

34, 1990, č. 8, s. 459—462), ktorá nanovo rekonštruuje príčiny čitateľskej obľuby Foglarových kníh pre mládež (tento článok pôvodne vyšiel v samizdatovom *Kritickém sborníku* v roku 1982), a priaznivé ocenenie prvého súborného vydania jeho „stínadelských“ príbehov v článku Vladimíra Nezkusila *Rozpory Foglarova světa* (ZM, 35, 1991, č. 3, s. 157—163).

Vo februári a októbri 1992 rokovali odborníci z celej Českej republiky na seminári, ktorý organizoval Ústav literatury pro mládež PdF MU v Brně, o českej samizdatovej a exilovej literatúre písanej pre deti a prehľadovaní literárnej tvorby tzv. zamlčovaných autorov šesťdesiatych rokov. Obe stretnutia glosoval na stránkach *Zlatého mája* Z. Zapletal (ZM, 36, 1992, č. 3, s. 178—179, 37, 1993, č. 1, s. 48—49).

Prirodzenú spojnicu medzi minulosťou, prítomnosťou a budúcnosťou našej detskej literatúry vytvorili autorské výpovede, ku ktorým slovesných umelcov vyzvala v spolupráci s Klubom literatury pro mládež redakcia *Zlatého mája*. Vzniklo tak, povedané slovami Z. K. Slabého, „niečo medzi vlastným medailónikom, spoveďou a konfesiou“. Bol to experiment nadmieru vydatený, poskytujúci množstvo zaujímavého, často i objavného materiálu aj kritických reflexií. Autori, z ktorých mnohí boli totalitným režimom zavrnutí, medzi nimi aj renomovaní kritici, tu výstižne charakterizujú svoju tvorbu pre deti a mládež, zmieňujú sa o rukopisoch a chystaných knihách, zaujímajú stanoviská k postaveniu detskej literatúry a dieťaťa v dnešnej spoločnosti. V časopiseckej rubrike *Autoři o sobě a svém díle*, ale aj v samostatných príspevkoch sa osobitne predstavili v rokoch 1993—1995: E. Bernardinová, I. Borská, V. Cibula, H. Doskočilová, M. Drijverová, L. Dvorský, J. Foglar, H. Franková, O. Hejná, Z. Heřman, E. Horelová, S. Hrnčíř, V. Hulpach, M. Kubátová, D. Lhotová, F. Nepil, S. Poberová, H. Pražáková, Z. K. Slabý, H. Šmahelová, J. Štroblová, J. Tichý, H. Vrbová, M. Zinnerová a J. Žáček.

Prudký nárast komerčného čítania a značný záujem detských čitateľov oň prinútili kritikov literatúry pre deti a mládež, aby sa s týmto znepokojujúcim fenomé-

nom nejako vyrovnali. Od počiatočných obranárskych, protestných a podceňujúcich postojov (Karel Motyka, Ubránime sa literárnemu braku? ZM, 35, 1991, č. 1, s. 4—6), zbavovania sa ilúzií a pochopenia situácie (Zdeněk Heřman, Bázeň a báseň. ZM, 36, 1992, č. 3, s. 129) dospieva česká oficiálna kritika až k prehodnocovaniu svojich kritérií, ktorými až doteraz posudzovala triviálnu a brakovú detskú tvorbu. Zdravý posun kritických meradiel v zmysle tolerancie, prijatia a skúmania tohoto donedávna zavrhaného alebo obchádzaného javu dokumentujú predovšetkým články Zdenka Zapletala: Otazníky okolo tak řečeného braku (ZM, 35, 1991, č. 4, s. 207—209) a Naděždy Sieglóvé: K některým otázkám literatury, která dnes nestojí na okraji (ZM, 36, 1992, č. 6, s. 333—335).

Odlišnou kritickou optikou sa pozerá na problematiku konzumnej a brakovej literatúry pre deti a mládež Jan Dvořák (Marbulínek v laminu aneb vzpomínky na minulost. ZM, 36, 1992, č. 3, s. 135—137). Autor článku postrehol celkom nový jav, ktorý vznikol ako dôsledok skomercializovaného knižného trhu: gros detského konzumného čítania tvorí tzv. pamätnícka literatúra, spätá s detstvom a mladosťou najstarších generácií čitateľov, a teda zastaraná, konzervujúca stereotypy poznamenané dobou svojho zrodu, ale neoslovujúca práve dnešného detského recipienta.

K radikálnej premene kritického myslenia dochádza i vo vzťahu k detskému komiksu, ktorý bol v predchádzajúcej politickej ére iba trpený alebo nemilosrdne zatracovaný. Aj v komiksovej produkcii začínajú českí kritici rozlišovať medzi umeleckou kvalitou a neumením a prikláňajú sa k názoru, že si ako žánier namiesto apriornej negácie zasluhuje skôr dôkladné poznanie,

pochopenie a vhodné využitie vo výchove detského čitateľa. Svedectvo o tom podávajú napríklad A. Mikulášek s A. Mikušákovou (Comicsové konfrontace. ZM, 34, 1990, č. 8, s. 481—486 a č. 9, s. 545 až 550), O. Müller (Comicsová scéna. ZM, 35, 1991, č. 2, s. 78—83) alebo S. Urbanová (Výhry a prohry comicsu. ZM, 37, 1993, č. 5, s. 248).

Pre úplnosť ešte dodávame: zatiaľ čo konzumnú detskú literatúru súčasná česká kritika vcelku toleruje, kritická reflexia detského televízneho konzumu je na stránkach ponovembrového Zlatého mája úplne odmietavá.

Sebazáchovné zretele viedli redakciu Zlatého mája od roku 1993 k výraznej preferencii populárno-informatívneho a pragmatického zamerania časopisu na úkor jeho pôvodnej odbornopopulárnej orientácie. Tým sa v ňom nebývalo zúžil priestor aj na kritické myslenie o detskej literatúre (v podstate sa mu vyhradzuje iba rubrika Statě, úvahy a názory, ale zároveň je v dostatočnej miere zastúpené knižnými recenziami). Nová tvárnosť tohoto periodika zvlášť vynikne v porovnaní s jeho partnerskou revue Bibianou, ktorá si svoju literárnovednú profiláciu dokázala zachovať.

Celonárodným koordinačným bádateľským centrom pre oblasť detskej literatúry sa de facto stáva ÚLM PdF MU v Brne. Tam sa aj v apríli 1995 konala vedecká konferencia zasvätená práve kritike českej literárnej tvorby pre deti a mládež uplynulých päťdesiatich rokov. Ako potvrdili slovenskí účastníci tohoto rokovania, aktuálne problémy „detskej“ literárnokritickej teórie a praxe v českých zemiach a na Slovensku sú v zásade identické.

Prel. K. S.

Kopálovské Moravany

VEDECKÁ KONFERENCIA

Profesor Ján Kopál, vedúci vedecký pracovník Ústavu literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokej školy pedagogickej v Nitre, sa podľa vlastných slov narodil 25. októbra o štvrtej hodine ráno ... Takže toho istého októbrového dňa 1995 predpoludním mal už po sedemdesiatke. On s tým vyšiel, nie ja — sedemdesiatka je už pasé, už niekoľko hodín ťahám na sedemdesiaty prvý. Nevzrušujte sa ďalej mojimi narodeninami a seriózne, ako sa na vedcov a vysokoškolských pedagógov patrí, venujte sa vedeckej konferencii, na ktorú ste sa tu v Moravanoch, v Dome výtvarných umelcov a architektov zišli!

Že pri príležitosti mojich ... dobre, dobre, ale ... Žánrové hodnoty súčasnej literatúry pre deti, to je téma oveľa vážnejšia. Teraz počúvajte docenta Tomana z Juhočeskej univerzity v Českých Budejoviciach, docenta Ondreja Sliackeho, docentku Evu Tučnú, docentku Brigitu Šimonovú, docentku Vařejkovú z Brna, doktorku Martu Žilkovú, docenta Jozefa Melichera, mladého Petra Glocku ...

Počúvajte, diskutujte a formulujte — to sa od vás čaká. Mám vo vrecku veršovačky-klapance, priateľ beletrista sa nadchýna rýmovými asociáciami a možnosťami, ktoré ponúka moje meno, no prosím ... „Detský svet Jána Kopála, mnohí poznáme od mala. Niektorí iba odvtedy, ako sa dali na vedy ... Zo sveta Jána Kopála je priama cesta do raja ... Vo svete Jána Kopála jedna panenka kopala — nôžkami a či studienku?“ Klapancie „preklepali“ môj detský svet, šup ich do vrecka. Keď budem starší, poriadne si ich poprečítujem ... Teraz sú pred nami žánrové hodnoty, roboty ako na kostole, kolegyne a kolegovia! Dokáže náš výskum dotiahnuť všetko do syntetickej podoby? Nie o dvadsať rokov, čím prv!

Mimochodom, naši z Ústavu literárnej a umeleckej komunikácie ma prezentovali brožúrkou, nič zvláštne, už som to aj bol uverejnil a potom doplnil, iba taká študijná reflexia, áno, áno, tak som to aj nazval, prezentovali ma teda a vidí sa mi, že toto naše podujatie v Moravanoch sa usiluje odpovedať na niektoré otázky, čo som tam nadhodil; to je dobré, to pohýna veci dopredu ...

V príležitostnej publikácii Hodnotové konfrontácie v umení a v literatúre sa profesor Ján Kopál zamýšľa nad napätím, ktoré vyvolal príliv inonárodných kultúrnych hodnôt do nášho domáceho priestoru: hodnotový systém z čias totalitnej spoločnosti sa u nás rozpadáva a stretáva sa so systémom hodnôt odlišnej proveniencie. Pomenúva — zjednodušene povedané — väčšinou hodnotovo regresívne javy výraznej časti literárnej a audiovizuálnej kultúry, ktorá k nám prenikla

zo západu, a obáva sa, aby sa pri ná-
pore týchto nových problematických
hodnôt nestratila úroveň domácej
tvorby a aby slovenské knihy neboli
vytisnuté z knižného trhu. Vyzdvihuje
potrebu prirodzeného procesu výberu
hodnôt, pre ktorý je určujúcim krité-
riom univerzalita; nie časovosť, ale
nadčasovosť hodnotovej pôsobnosti
a účinnosti.

Prízvukuje potrebu domova
ako základnú hodnotovú konštantu
sveta detstva. Podľa Kopála pocit do-
mova akoby sa vytrácal z hodnotovej
sústavy moderného človeka. Pritom
„aj kozmopolitický typ osobnosti
a kultúry by mal v sebe obsahovať
domov, život z detstva, dospievania
i dospelosti ako stálicu, cez ktorú pre-
rastá alebo nad ktorú vyrastá človečia
svetovosť.“ V závere svojich reflexií
hovorí o podľžnostiach slovenskej lite-
rárnej histórie pri skúmaní detskej lite-
ratúry na Slovensku za posledných
zhruba šesťdesiat rokov a nastoľuje
potrebu skúmať v novšej literatúre pre
deti a mládež hodnoty v jej existujúcej
žánrovej skladbe, študovať inonárod-
nú literárnu a knižnú kultúru v kom-
parácii s našou knižnou produkciou,
ďalej problémy hodnôt novodobých
umeleckých druhov a žánrov — ko-
miks, textové adaptácie slovesných
žánrov v divadelnej, filmovej a audio-
vizuálnej kultúre, ako aj recepcno-
-interpretačné problémy v literárnej,
umeleckej a estetickej výchove.

Konferencia v Moravanoch vo via-
cerých príspevkoch pristúpila k hľa-
daniu odpovedí na „kopálovské otáz-
ky“. Podľa Ondreja Sliackeho vývin
literatúry pre deti a mládež v rokoch
1945—49 nebol vystavený takým deš-
trukčným zásahom ako po roku 1949

Feridun Oral, TURECKO

(tzv. revolučný princíp, monopolizá-
cia vydávania detskej literatúry). Hod-
notovo je literatúra tohto obdobia
rozkolísaná — súdobá animovaná
autorská rozprávka nenadväzuje na
autorskú rozprávku J. C. Hronského
a M. Hranku. Umelecky neambicióz-
ny je aj prúd konfesionalnej spisby, no
v tomto období sa do umelecky účin-
ného beletristického tvaru pretran-
sformovala štruktúra ľudovej povesti
v tvorbe J. Horáka, s témou protifašis-
tického odboja prichádza už roku
1945 J. F. Kunik, pričom akceptuje
detskú psychiku. Celkove tieto roky
predstavujú zložitejšiu vývinovú pe-
riódu, ako sa to dosiaľ javilo.

Jaroslav Toman predstavil českú
poéziu pre deti šesťdesiatych rokov
v jej kainerovsko-krieglovskej línii,
ktorá prichádza po Hrubínovi a Čar-
kovi, vedúcich poetických typoch
predchádzajúceho desaťročia. Túto lí-
niu spoluvytvára viacero ďalších vý-
znamných i starších tvorivých osob-
ností. V jeho pohľade predstavujú
šesťdesiate roky výrazné, umelecky

produktívne obdobie, na ktoré po stagnácii normalizačného obdobia s núteným odmlčaním sa viacerých autorov nadviazal až začiatok obrody českej poézie pre deti koncom sedemdesiatych rokov. Český odborník venoval pozornosť aj slovenskej poézii pre deti tohto obdobia a vyzdvihol v nej obdobné umelecké hodnoty.

Eva Tučná v podnetnom referáte o adaptáciách ľudovej rozprávky dokazovala, že tak ako pri Krylovových bajkách vychádzajúcich z Lafontainea sa nepochybuje o originálnej literárnej tvorbe, môžeme aj pri adaptáciách Czambelových rozprávok a adaptáciách Dobšinského prisúdiť Sliackemu, respektíve Glockovi pozíciu autorskú; v tejto súvislosti sa podľa E. Tučnej dá hovoriť o autorskej rozprávke (V. Obert v diskusii navrhol používať termín autorský variant ľudovej rozprávky). Brigita Šimonová v referáte o princípe oživovania v autorskej rozprávke predstavila skoro systematickú typológiu tohto druhu tvorby v slovenskej tvorbe pre deti. Obišla však niekoľko diel, ktoré rozširujú a problematizujú tento typ tvorby.

Z ďalších vystúpení spomeňme ešte informatívne cenný výklad docentky Věry Vařejkovej z Brna o súčasnej českej próze s dievčenskou hrdinkou. Za-

merala sa najmä na posledných päť rokov, ktoré popri ráznej komercializácii zaznamenali aj rad hodnotných titulov od E. Barnardýnovej, I. Borskej, H. Voskovcovej, S. Rudolfa a M. Drijverovej. Väčšina novej produkcie tohto žánru predstavuje podľa nej solídny priemer a celkový kontext tvorby je diferencovanejší a zložitejší ako pred rokmi.

Konferencia v Moravanoch — aj pričinením ďalších, spomeňme Žilkovej aktuálny pokus definovať teenagerskú kultúru a kultúru pre teenagerov — potvrdila, že história, teória a kritika detskej literatúry má na Slovensku, čiže na pedagogických fakultách, tak sa to dá povedať, zanietených a systematicky pracujúcich reprezentantov. Bolo by užitočné, keby svojimi príspevkami väčšími prenikali do vedomia širšej literárnej a kultúrnej verejnosti. Veď kvôli deťom, ich hodnotovému svetu a budúcnosti — ale o tom naozaj netreba hovoriť — treba hľadať aj ďalšie a širšie cesty. Jednoducho, zasluhujú si väčšie zviditeľnenie.

Trochu by im v tom mohli pomôcť aj Priatelia detskej knihy (Slovenská sekcia IBBY). Kopálovské Moravany však nepoctili ani len pozdravným listom ...

JÁN BEŇO

BIBLIOGRAFIA PÔVODNEJ SLOVENSKEJ TVORBY PRE DETI A MLÁDEŽ 1993

POÉZIA

ANDEL, Ján: Naše zvieratká.
Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1993.
12 s.

BALÁK, Štefan: Búvaj dieťa krásne.
Bratislava, PB-press 1993. 10 s.

BALÁK, Štefan: Macík Sedmispiáčik.
Bratislava, PB-press — Budapest, Gulliver Kiadó 1993. 12 s.

BALÁK, Štefan: Tichá noc.
Bratislava, PB-press 1993. 10 s.

HARMANOVÁ, Darina: Žili, rástli veveričky.
Liptovský Mikuláš, Transcius 1993. 46 s.

HLAVIČKA, František: Riekanky.
Trnava, PEGAS 1993. 43 s.

HLAVIENKA, Ján—MULTÁŇOVÁ, Lívia:
Čujte, deti, pieseň a hra ku vám letí. Zborník
detských pesničiek, hier a poézie na pomoc rodi-
čom a učiteľom materských a základných škôl.
Martin, Matica slovenská — Dom Matice slo-
venskej (Liptovský Mikuláš) 1993. 47 s.

JANOVIC, Tomáš: Kráľovná krásy.
Bratislava, Genezis 1993. Nestr.

KONDRÓT, Vojtech: Bobrík Ondřík.
Bratislava, PB press — Budapest, Gulliver Kiadó 1993. 12 s.

NAGAJOVÁ, Jana: Vtáčik a dieťa.
Bratislava. Nádej 1993. 46 s.

PAVLOVIČ, Jozef: Z košíčka. Výber z veršov
a rozprávok autora.
Bratislava, Mladé letá 1993. 64 s.

RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ, Mária: Tri roz-
právky z neba. 3. vyd.
Bratislava, Vydavateľstvo SOVA 1993. 41 s.

RÚFUS, Milan: Lupienky z jabloní.
Bratislava, Mladé letá 1993. 112 s.

RÚFUS, Milan: Modlitbičky. 3 vyd.
Bratislava, Mladé letá 1993. 48 s.

TURAN, Ján: Makulienka.
Bratislava, LUFEMA 1993. 62 s.

PRÓZA

BALÁK, Štefan—MAZAL, R.: Moja obľúbe-
ná kniha o psičkovi.
Bratislava, PB-press 1993. Nestr.

BAROKOVÁ, Terézia: Rozprávky.
Bratislava, Serafin 1993. 63 s.

BAROKOVÁ, Terézia: Rozprávky.
Bratislava, Serafin 1993. 54 s.

BAROKOVÁ, Terézia: Šťastný les.
Bratislava, Serafin 1993. 32 s.

BENDOVÁ, Krista: Opice z našej police. 4. vyd.
Bratislava, Buvik 1993. 165 s.

BEŇO, Ján: Ako sa zajac nestal starostom.
Martin, Osveta 1993. 44 s.

BEŇO, Ján: Starý husár a nočný Čert. Roz-
právky podľa ústneho podania Michala Pavlo-
viča z Prieval literárne spracoval a podáva Ján
Beňo.
Bratislava, Slovenský spisovateľ 1993. 123 s.

ČELOVSKÝ, Tomáš: Sen noci prvoaprilovej.
Nový Sad, Obzor 1993. 72 s.

ČEPČEKOVÁ, Elena: Meduška. 4. vyd.
Bratislava, Mladé letá 1993. 96 s.

DOBŠINSKÝ, Pavol: Ružová Anička. Sloven-
ské rozprávky zo zbierky Pavla Dobšinského
pre deti upravil Peter Glocko.
Bratislava, Mladé letá 1993. 57 s.

DOBŠINSKÝ, Pavol: Nebeská sláva. Sloven-
ské ľudové rozprávky.
Vybral a prerazoval Peter Glocko.
Martin, Fatrin Books 1993. 159 s.

DVOŘÁK, Karel Ilja: Liptovské legendy.
Liptovský Mikuláš, Regionálne kultúrne stre-
disko 1993. 101 s.

ĎURÍČKOVÁ, Mária—JANUSOVÁ, Viera:
O zlatom vajčku a iné rozprávky. Výber a úpr.
Viera Janusová.
Bratislava, Slovart 1993. 158 s.

ĎURÍČKOVÁ, Mária: O Guľkovi Bombuľko-
vi. 4. vyd.
Bratislava, Buvik 1993. 57 s.

FEKETE, Ján: Pastier padajúcich hviezd.
Martin, Osveta 1993. 231 s.

FERKO, Andrej: O troch nezbedkoch.
Bratislava, Alfa 1993. 60 s.

FERKO, Milan: Staré povesti slovenské. 2. vyd.
Bratislava, Mladé letá 1993. 296 s.

GRZNÁROVÁ, Marianna: Maľko a Kubko.
4. vyd.
Bratislava, Mladé letá 1993. 82 s.

HALVONÍK, Alexander—VILGUSOVÁ,
Hedviga: Rozprávky z Tisíc a jednej noci.
Bratislava, Gemini 1993. 143 s.

HOLKA, Peter: Normálny cvok.
Bratislava, Fortuna Print 1993. 118 s.

HORSKÝ, Štefan: Obluda na kofajniciach. Ly-
rická próza pre mládež.
Bratislava, Print-Servis 1993. 167 s.

HRONSKÝ, Jozef Giger: Zlatý dážď. 2. vyd.
Trnava, Spolok sv. Vojtecha 1993. 69 s.

ILLÝ, Karol—VOTRUBA, Vladimír: Zima.
Bratislava, NOI 1993. Nestr.

IZAKOVIČ, Ivan: Indiánska krv. Dva príbehy
z dobývania Nového sveta.
Bratislava, Jaga 1993. 279 s.

JANUSOVÁ, Viera: O Veternom kráľovi a iné
rozprávky.
Bratislava, Slovart 1993. 160 s.

JARUNKOVÁ, Klára: Nízka oblačnosť.
Bratislava, Slovenský spisovateľ 1993. 215 s.

KERNOVÁ, Katarína: Detským srdiečkam.
Vrútky, Vega 1993, 57 s.

KREUTZ, František: Čriepky z breznianskeho
ríčku.
Banská Bystrica, Tatras 1993. 192 s.

LAUČEK, Anton: Pušky v hrnci, granáty
v kredenci.
Martin, Osveta 1993. 238 s.

MAREC, Anton: Zakliaty hrad v Tatrách. Le-
gendy, báje a povesti z Tatier.
Martin, Matica slovenská 1993. 115 s.

PASTIRČÁK, Daniel: Damianova rieka. Roz-
právky o láske a večnosti.
Bratislava, AF 1993, 125 s.

PIJÁK, František: Miško a Livuška.
Bratislava, Slovart-Junior 1993. 44 s.

PINKA, Ján Miroslav—KUKA, Pavol: Pod
Pofanou a v Honte 2.
Bratislava, Odkaz 1993. 324 s.

PODJAVERNINSKÁ, Ľudmila: Žabiatko.
Z tvorby Tety Ľudmily pre najmenšie deti.
Zost. a edične priprav. Mária Števková a Daniel
Hevier.
Bratislava, Buvik 1993. 89 s.

RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ, Mária: Kozliat-
ka. 5 vyd.
Bratislava, Buvik 1993. 48 s.

RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ, Mária: Roz-
právky o Jánošíkovi. 3. vyd.
Martin, PROVA 1993. 37 s.

REPKO, Jozef: Prípady z budúcej minulosti.
Bratislava, Mladé letá 1993. 144 s.

REPKO, Jozef: Vládca ohňa.
Trnava, Spolok sv. Vojtecha 1993. 151 s.

SLIACKY, Ondrej: Zlatá panna. Slovenské
rozprávky zo zbierok Sama Czambela.
Doslov a pozn. Ondrej Sliacky.
Bratislava, Mladé letá 1993. 143 s.

SLOVENSKÉ rozprávky, hádanky a rečno-
vanky. Zost. Elena Chmelová. 4. vyd.
Bratislava, Mladé letá 1993. 175 s.

STOLIČNÝ, Peter: Tarzan v Atlantide. Sci-fi
príbeh pre staršie deti.
Bratislava, Libris 1993. 160 s.

ŠINALOVÁ, Ľudmila: Strom splnených želaní.
Indické rozprávky.
Banská Bystrica, Admini 1993. 94 s.

ULIČIANSKY, Ján: Máme Emu.
Bratislava, BUVIK 1993. 31 s.

ŽITŇANSKÁ, Terézia: Dvojčatá Ferko
a Kristínka. Príbehy s úlohami pre deti.
Bratislava, eRko — Hnutie kresťanských spo-
ločenstiev detí 1993. 18 s.

NÁUČNÁ LITERATÚRA

ČINČUROVÁ, Emília—ČÁP, Vladimír: Ahoj,
praveké jaštery.
Bratislava, Q111 1993. Nestr.

DAŠKOVÁ, Kveta: Malúšky. Malé a ešte menšie cicavce.
Bratislava, Q111 1993. Nestr.

KORANDOVÁ, Marie: Svetom živočíchov.
Bratislava, Perfekt 1993. 80 s.

KUČERA, Matúš: Slovensko na prahu novoveku.
Bratislava, Mladé letá 1993. 200 s.

PLICHTOVÁ, Jana: Kniha o alebo, alebo kniha pre deti o ľudskej pamäti.
Bratislava, Československý výbor Európskej kultúrnej nadácie 1993. 100 s.

PODHRADSKÝ, Ján—KUCEK, Ján: Vieš to? Prvá antibocianová knižka.
Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1993. 24 s.

BIBLIOGRAFIA PŮVODNEJ SLOVENSKEJ TVORBY PRE DETI A MLÁDEŽ 1994

POÉZIA

BALÁK, Štefan: Ukáž mi svoj domček.
Bratislava, PB-press 1994. Nestr.

BALÁK, Štefan: Dobrí priatelia.
Bratislava, Huppmannová R. PB-press 1994. [10] s.

BALÁK, Štefan: Jedlička.
Bratislava, Huppmannová R. PB-press 1994. [10] s.

BALÁK, Štefan: Krásnoľudkovia — liliľudkovia.
[Bratislava], TEXT 1994. [8] s.

BALÁK, Štefan: Obyvatelia mora.
[Bratislava], TEXT 1994. [12] s.

BALÁK, Štefan: Rodičia a deti.
[Bratislava], TEXT 1994. [11] s.

BALÁK, Štefan: Rudko Strachopudko.
[Bratislava] TEXT 1994. [12] s.

BENDOVIÁ, Krista: Čačky-hračky. 7. vyd.
Bratislava, Buvik 1994. 82 s.

BENIAK, Valentín: Stratenko. Slovenské ľudové rozprávky.
Doslov Cyril Kraus.
Bratislava. Mladé letá 1994. 93 s.

DUDEK, Adolf—PAVLOVIČ, Jozef: Veselé zvieratká.
Bratislava, Mladé letá — Librex (Ostrava) 1994. [12] s.

FUCHS, Ľudovít: Ako sa lovia rýmy. Kniha pre všetky deti.
Bratislava, Odkaz 1994. 63 s.

HEVIER, Daniel: Básnička ti pomôže 1.
Bratislava, Buvik 1994. 12 s.

HEVIER, Daniel: Básnička ti pomôže 2.
Bratislava, Buvik 1994. 10 s.

JURIGA, František: Deti, kuriatka a vrana zlodejka.
Bratislava, Goldpress Publishers 1994. [8] s.

KRÁĽ, Jozef: Veršiky, rozprávky a príhody.
Dolný Kubín, Jozef Kráľ 1994. 107 s.

PODJAVERINSKÁ, Ľudmila—RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ, Mária: Do školy. Výber z veršov. 5. vyd.
Zost. Lýdia Kyselová.
Bratislava, Mladé letá 1994. 32 s.

PODJAVERINSKÁ, Ľudmila: Išli svrčky poza bučky. 2. vyd.
Aut. doslovu Ondrej Sliacky.
Bratislava, Mladé letá 1994. 134 s.

RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ, Mária: Hojda-lička, hojda.
Bratislava, Mladé letá 1994. 58 s.

RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ, Mária: Povedačky.
Zost. a doslov Mária Ďuričková.
Bratislava, Buvik 1994, 63 s.

RÚFUS, Milan: Modlitbičky. 4. vyd.
Bratislava, Mladé letá 1994. 43 s.

RÚFUS, Milan: Zvieratníček.
Liptovský Mikuláš, Tranoscius 1994. 78 s.

RÚFUS, Milan: Nové modlitbičky. 1. rozšír. vyd.
Bratislava, Mladé letá 1994. 69 s.

RÚFUS, Milan: Nové modlitbičky. 1. vyd.
Trenčín, Laudant 1994. 80 s.

VYDRNÁK, Jozef—REZNÍK, Jaroslav: Zvieratká píše deťom.
Bratislava, Spolok slovenských spisovateľov 1994. Nestr.

PRÓZA

ADAM a Eva. Biblický príbeh podáva Ondrej Sliacky.
Bratislava, Mladé letá 1994 [27] s.

ANĎALOVÁ, Ružena: Prázdninové odreninky.
Martin, Osveta 1994. 81 s.

BALÁK, Štefan: Maco Laco.
Bratislava, PB-Press 1994. 12 s.

BALÁK, Štefan: Tri prasiatka.
Bratislava, PB-press — Budapest, Gulliver Kiadó 1994. Nestr.

BALCO, Július: Strigôňove prázdniny.
Bratislava, Hevi 1994. 143 s.

BASLÍKOVÁ, Mária: Išlo vajce na vandrovkú.
Bratislava, Remedium 1994. [10] s.

BENDOVÁ, Krista: Brumličkove rozprávky.
Bratislava, Buvik 1994. 58 s.

BERKY—LUBORECKÝ, Ján: Sny o šťastí.
Doslov Peter Valo.
Bratislava, Štúdio-dd 1994. 76 s.

DEMÁK, Miroslav: Husle.
Bratislava, ESA — Nový Sad, Obzor 1994. 39 s.

DOBŠINSKÝ, Pavol: Trojruža.
Bratislava, Ediposs 1994. 27 s.

DOBŠINSKÝ, Pavol: O dvanástich mesiacikoch.
Bratislava, Ediposs 1994. 31 s.

DOBŠINSKÝ, Pavol: Slovenské rozprávky.
Vybr., upr. a prerozprávala Elena Slobodová.
Bratislava, Lienka 1994. 119 s.

DUŠEK, Dušan: Daidalos a Ikaros.
Bratislava, Mladé letá 1994. 27 s.

ĎURÍČKOVÁ, Mária: O Guľkovi Bombuľkovi. 2. vyd.
Bratislava, Buvik 1994. 57 s.

ĎURÍČKOVÁ, Mária: Zemský kľúč. Povesti, rozprávky a povrávky z okolia Zvolena. 2. rozšir. vyd.
Bratislava, Mladé letá 1994. 209 s.

FERKO, Milan: Nové povesti slovenské.
Bratislava, Mladé letá 1994. 248 s.

GLOCKO, Peter: Kominárik.
Bratislava, Hevi 1994. 48 s.

HABOVŠTIAK, Anton: Povesti o Oravskom zámku.
Dolný Kubín, Peter Huba 1994. 142 s.

HABOVŠTIAK, Anton: Trojaké husličky.
Košice, Oriens 1994. 93 s.

HABOVŠTIAKOVÁ, Katarína: Svätí a počasie. Pránostiky. Omaľovánky pre deti predškolského veku s vysvetlivkami k jednotlivým obrázkom.
Bratislava, Alfa konti 1994. 55 s.

HAJKOVÁ, Ľuba: Nikto ma nemá rád.
Bratislava, H + H 1994. 105 s.

HALVONÍK, Alexander—VILGUSOVÁ, Hedviga: Rozprávky z tisíc a jednej noci. 2. vyd.
Bratislava, Gemini 1994. 143 s.

HEVIER, Daniel—CIGÁN, Peter—ZEMAN, Ľubomír: Naši ježkovia.
Bratislava, Buvik — Žilina, Knižné centrum 1994. [56] s.

HIVEŠOVÁ—ŠILANOVÁ, Daniela: Zuzankine motýle. Chlapec s čajkou.
Bratislava, Goldpress Publishers 1994. 91 s.

HRONSKÝ, Jozef Ciger: Budkáčik a Dubkáčik. Pekné knihy pre dobré deti.
Bratislava, ZVONČEKY — Patex (B. m. v.) 1994. 58 s.

HUDEC, Ivan: Báj a mýty starých Slovanov.
Doslov a dopl. texty Dušan Čaplovič.
Bratislava, Slovart 1994. 136 s.

IZAKOVIČ, Ivan: Atahualpa, posledný Inka.
Bratislava, Juga 1994. 141 s.

JANČOVÁ, Mária: Rozprávky starej matere. 10. vyd.
Bratislava, Mladé letá 1994. 79 s.

KOMOROVÁ, Marta: Milión krokov do bezpečia.

Bratislava, Spolok slovenských spisovateľov 1994. 117 s.

KRAUS, Dušan: Posledná pošta Ábelová.
Bratislava, Goldpress Publishers 1994. 86 s.

KUBAL, Viktor ml.—KUBAL, Viktor st.:
Čert a anjel.
Bratislava, Egmont Neografia 1994. 56 s.

MAREC, Anton: Jánošík, Jánošík ... 33 povestí o slávnom zbojníckom kapitánovi.
Martin, Matica slovenská 1994. 86 s.

PAVLOVIČ, Jozef: Deduško Večerníček. 2. vyd.
Košice, Oriens 1994. 97 s.

PIUS, Miroslav: Dobrodružstvá obra zuba.
Bratislava, H & H 1994. 99 s.

RÁZUS, Martin: Maroško.
Liptovský Mikuláš, Tranoscius 1994. 157 s.

REINER, Andrej: Ako sme žili s duchmi.
Bratislava, ZUZ 1994. 166 s.

SZABÓ, Rafael: Záhrada domova.
Košice, Dolinár 1994. 176 s.

TAKÁČ, Juraj: Lietajúci tanier a láska.
Bratislava, PRINT-SERVIS 1994. 102 s.

TATÁR, Jozef: Živý poklad. Povesti z Mošoviec.
Mošovce, Obecný úrad 1994. 63 s.

TURANOVÁ, Renáta: Rozprávky z Kráľovstva rýchlych koní.
Bratislava, Interpond 1994. 43 s.

VALACHOVIČ, Pavol: Achilles.
Bratislava, Gemini 1994. 48 s.

VALENTINI, Jozef: Dobrodružstvá s veľkými šelmami I. Oči divočiny.
Bratislava, Peter Šomek 1994. 120 s.

VALENTINI, Jozef: Dobrodružstvá s veľkými šelmami II. Vlčie bratstvo.
Bratislava, Peter Šomek 1994. 114 s.

VALENTINI, Jozef: Dobrodružstvá s veľkými šelmami III. Lovkyňa medveďov.
Bratislava, Peter Šomek 1994. 124 s.

ZEMANÍKOVÁ, Zuzana: Veselé pesničky z pastierskej kapsičky.
Bratislava, ARS STIGMY 1994. 166 s.

NÁUČNÁ LITERATÚRA

BAUEROVÁ, Jana—ŠPINAROVÁ, Marie:
Ťahák z prírodopisu.
Košice, PEZOLT 1994. 288 s.

HONČARIVOVÁ, Kvetta—HONČARIV, Róbert: Prázdniny v praveku. Nielen rozprávania o živote našich pravekých predkov.
Bratislava, Slovak Academic Press 1994. 151 s.

HUČKO, Ján: Slovenská jar.
Bratislava, Mladé letá 1994. 135 s.

PARKER, Steve—CORBELLA, Luciano: Lietanie a lietajúce stroje.
Martin, Osveta 1994. 64 s.

PÄT prštekov na ruke. Obrazová kniha a posunková reč pre najmenšie nepočujúce deti.
Aut. Daniel Hevier, Jozef Mistrik, Mária Števková a Ladislav Ubár.
Bratislava, Buvik 1994. 60 s.

REŽUCHA, Peter—ZIMÁNYOVÁ, Daniela: Chodím, chodíš, chodíme.
Dopravná výchova pre deti do 9 rokov.
Bratislava, Orbis Pictus Istropolitana 1994. 63 s.

ZIMÁNYOVÁ, Daniela—REŽUCHA, Peter: Jazdím, jazdiš, jazdíme.
Dopravná výchova pre deti od 10 rokov.
Bratislava, Orbis Pictus Istropolitana 1994. 63 s.

Pred sto rokmi,
23. februára 1896, sa narodil
JOZEF CÍGER HRONSKÝ

Povolaním bol učiteľ a taká bola aj jeho prvá kniha pre deti. Jeho zakorenenie v tradícii, životnej i kultúrnej, bolo totiž natoľko intenzívne, že nemohol nepokračovať tam, kde skončili jeho predchodcovia. Na rozdiel od prevažnej väčšiny z nich mal však výnimočný talent, ktorý čoskoro podnietil jeho vlastnú predstavu o detskej literatúre ako umeleckom prostriedku zmnožovania detskej hravosti, pohody a šťastia. Paradoxné pritom je, že pri konkretizovaní tejto predstavy, ktorá vlastne určila jedno zo základných smerovaní vývinu modernej detskej literatúry, vychádzal opäť z tradície.

Nie však už z tradície učiteľského umravňovania literatúrou, ale z tradície svojej society, jej duchovna, a najmä z rozprávkovej vízie ľudského údely. A hoci vo svojej tvorbe neraz prenikol až k jeho odvrátenému, tragickému pólu, jeho zmarenosti a nenaplnenosti, v tvorbe pre deti, dôsledne dbal na to, aby svet, ktorý vytvoril, nezatienil ani len mráček žiaľu a bolesti. Žiadala si to tak nielen rozprávka, ale možno aj zúfalá nádej vytvoriť ilúziu iného života, než žil Jozef Mak, pisár Gráč a napokon aj on sám.

O. Sliacky

Summary

The first issue of the 4th volume of *Bibiana*, the review on art for children and youth, published by the Slovak IBBY section with financial aid from the state fund for culture "Pro Slovakia", presents a reflection entitled **Protective Function of Culture**. Its author, prof. Ján Kačala of Faculty of Education of Comenius University in Bratislava, meditates upon culture as a protective barrier of present society facing various destructive influences of pseudoculture and barbarism. In his article **Gains and Losses of BIB '95** the publicist Ľudo Petránky, Jr. evaluates Biennale of Illustrations Bratislava. He is analysing its meaning, mission, and solution of a general conception, which has led, to a certain extent, to a contradiction between the ideas of foreign and those of native experts of illustrations for children. The problems of BIB are being dealt with also in the contribution of Daniel Hevier, one of the most eminent present day Slovak writers for children. In a short essay **Alice in a Supermarket** he emphasizes the meaning of aesthetic illustration. In his opinion "a contemporary book for children and youth should be a modest and warm Altamira, where its inhabitants may, in a gentle flow of time, watch signs, drawings, lines, and colours making up the report on their life". An interview with Jana Siteková-Kiselová, awarded the prestigious prize The Gold Apple '95 for illustrations of Ondrej Sliacky's book *Adam and Eve*, is also associated with this significant world event. Stanislav Šmatlák, one of the most prominent present day experts of Slovak literature and at the same time an authoritative theorist of children's literature, in his essay **Joy Filled with a Torment** introduces the newest collection of poems by Milan Rúfus, inspired by grievous fate of his daughter Sue. The next contribution is a reportage of Silvia Jakubová **Under the Skin of an American Family**. The young Slovak journalist spent several months in the USA as an au-pair girl and in her reportage gives a personal evidence of specific relation of American parents to their children. Her experience shows that "under the shiny surface not very harmonious and mostly socially primitive individuals are often hidden. They pretend to be more important than in fact they are". America is also the subject of an interview of the publicist Jarmila Prihelová with a lady-conductor of Bratislava Boys'Choir entitled **Just a Little Less Nicely**

1. str. obálky

Jana Kiselová-Siteková, SLOVENSKO

than Angels. This outstanding choir participated in the competition of children's choirs in Des Moines in North American state Iowa and invited merited attention by its artistic performances. This is an evidence of institutional care of gifted children in Slovakia. In his study **God Bless, a Fairy-Tale** professor Peter Liba, the rector of Teacher Trainer College in Nitra, analyses incivilized rewriting of classical fairy-tales. His theoretical conclusions are of a wider acceptance being applied also to foreign publishing activities. They are mostly books from abroad that overwhelm the Slovak book market with non-formative even vulgar retelling of classical fairy-tales with emphasize on kitschy artistic arrangement. In the block of book reviews literary critics evaluate topical production of books for children. Doc. Ivan Sulík of Teacher Trainer College in Nitra, estimates the novel of an eminent Slovak prose-writer, living in Canada, entitled **My Great Brother Robinson**, being still artistically topical, though published in the sixties for the first time. In his study **Comeback as an Attempt at Materialization**, the literary historian doc. Ondrej Sliacky of Faculty of Education of Comenius University in Bratislava, analyses the situation in the Slovak Children's literature of 1945—1949. In an interview **Books Need not Only Be Collected**, Mária Vargová, the director of Library for youth in Košice, makes the readers familiar with methods of work with children's books. The article **Good Swedish Weird-Sisters Give Out the Books to Children**, written by the Pole Janusz Dunin, also says about work with children's books. **Teaching to Communicate by Communication** is the title of an interview given by prof. Viktor Lechta of Faculty of Education of Comenius University in Bratislava, dealing with problems of children with disorders in development of speech and pointing out the lack of parents' interest in mutual communication with their children, as a cause of children's impaired communication. In the article **The Czech Criticism Versus Present-Day Children's Book**, doc. Jaroslav Toman from České Budějovice, gives an information about today's Czech critical attitude towards literature for children and youth. On the occasion of professor Ján Kopál's 70th birthday the conference on Genre values of present day literature for children took place last autumn. In the article **Kopál's Moravany**, Ján Beňo informs about this event. Final Material of the review includes the bibliographical list of Slovak literature for children and youth published in 1993 and 1994.

4. str. obálky

Peter Čisárik, SLOVENSKO

BIBIANA

